

Institute of Economic Studies, Faculty of Social Sciences
Charles University in Prague

Koncepce ekonomické dimenze zahraniční politiky České republiky (podkladový materiál)

Michal Mejstřík
Lubomír Mlčoch
Luděk Urban
Vladimír Benáček

IES Occasional Paper: 2/2001

Institute of Economic Studies,
Faculty of Social Sciences,
Charles University in Prague

[UK FSV – IES]

Opletalova 26
CZ-110 00, Prague
E-mail : ies@fsv.cuni.cz
<http://ies.fsv.cuni.cz>

Institut ekonomických studií
Fakulta sociálních věd
Univerzita Karlova v Praze

Opletalova 26
110 00 Praha 1

E-mail : ies@fsv.cuni.cz
<http://ies.fsv.cuni.cz>

Disclaimer: The IES Occasional Papers is an online paper series for works by the faculty and students of the Institute of Economic Studies, Faculty of Social Sciences, Charles University in Prague, Czech Republic. The papers are policy oriented and aim at bridging a gap between the specialized research publications and the general interest press. The papers are peer reviewed, but they are *not* edited or formatted by the editors. The views expressed in documents served by this site do not reflect the views of the IES or any other Charles University Department. They are the sole property of the respective authors. Additional info at: ies@fsv.cuni.cz

Copyright Notice: Although all documents published by the IES are provided without charge, they are licensed for personal, academic or educational use. All rights are reserved by the authors.

Citations: All references to documents served by this site must be appropriately cited.

Bibliographic information:

Mejstřík, M. et al. (2001). “ Koncepce ekonomické dimenze zahraniční politiky České republiky (podkladový materiál) ” IES Occasional Paper 2/2001, IES FSV. Charles University.

This paper can be downloaded at: <http://ies.fsv.cuni.cz>

Koncepce ekonomické dimenze zahraniční politiky České republiky (podkladový materiál)

Michal Mejstřík*
Lubomír Mlčoch
Luděk Urban
Vladimír Benáček

February 2001

* Institute of Economic Studies, Charles University, email: mejstrik@fsv.cuni.cz.

Podkladový materiál

ke Konceptci ekonomické dimenze zahraniční politiky České republiky

ZADAL:

Odbor vnějších ekonomických vztahů a mezinárodních organizací,
Ministerstvo zahraničních věcí ČR

VYPRACOVAL AUTORSKÝ TÝM:

Institut ekonomických studií, Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze

POD VEDENÍM:

Prof. Lubomíra Mlčocha, Prof. Michala Mejstříka, Prof. Lud'ka Urbana, Doc. Vladimíra Benáčka

VyPRACOVALI:

Ilona Katzová, Tomáš Sedláček, Radek Špicar
Pavel Streblov

SPOLUPRACOVALI:

Institut ekonomických studií: Pavlína Samková, Luděk Koleček, Pavel Dvořák

Asociace pro mezinárodní otázky: Luboš Veselý, Jakub Hejsek

Časopis Integrace: David Stulík, Vladimír Bartovič

CzechTrade: Ing. Oleg Spružina

CzechInvest: Ing. Petr Lébl, Pavlína Bolfová

Hospodářská komora ČR: JUDr. Ing. Miroslav Okrouhlý, Judr.: Václav Šmejkal

PRAHA, ÚNOR 2001 © INSTITUT EKONOMICKÝCH STUDIÍ, VŠECHNA PRÁVA VYHRAZENA.

1. ÚVOD	6
2. VLÁDNÍ POLITIKY ČR	8
2.1 VLÁDNÍ PRIORITY.....	8
2.2 SOUČASNÁ VLÁDNÍ POLITIKA V OBLASTI ZAHRANIČNÍHO OBCHODU A JEHO PODPORY.....	9
2.2.1 ZÁKLADNÍ PILÍŘE PODPORY ZAHRANIČNÍHO OBCHODU	10
3. SOUČASNÉ ZÁJMY VYPLÝVAJÍCÍ Z DLOUHODOBÝCH STRATEGICKÝCH CÍLŮ A VLÁDNÍCH PRIORITY	11
3.1 VÝCHOZÍ PODMÍNKY ČESKÉ EKONOMIKY.....	11
3.2 KOMPARATIVNÍ VÝHODY ČESKÉ EKONOMIKY NA POČÁTKU 90. LET.....	12
4. KONKURENCESCHOPNOST	15
4.1.1 SHRNU TÍ CÍLŮ A VIZÍ DLOUHODOBÉHO EKONOMICKÉHO ROZVOJE ČESKÉ EKONOMIKY	15
4.2 SHRNU TÍ ZÁKLADNÍCH PROSTŘEDKŮ K DOSAŽENÍ UVEDENÝCH CÍLŮ	16
4.3 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ.....	17
5. INTEGRACE DO EU	19
5.1 VÝZVY A NÁSTRAHY VSTUPU ČR DO EU	20
5.2 ZDROJE FINANČNÍ PODPORY EU	22
5.2.1 PROGRAM PHARE	22
5.2.2 PROGRAM SAPARD:	23
5.2.3 PROGRAM ISPA:	23
5.2.4 STRUKTURÁLNÍ FONDY A KOHEZNÍ FOND:.....	23
5.3 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	23
6. GLOBALIZACE	25
6.1 DEFINICE.....	25
6.2 RYSY GLOBALIZACE	25
6.3 NEW ECONOMY.....	26
6.4 NOVÉ POSTAVENÍ STÁTU V GLOBALIZOVANÉM SVĚTĚ	27
6.4.1 ÚKOLY VLÁDY V GLOBALIZOVANÉM SVĚTĚ:.....	28
6.5 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	29
6.6 ROLE REGIONŮ	31
6.7 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ.....	33
7. PROEXPORTNÍ POLITIKA	34
7.1 FORMY PROEXPORTNÍ POLITIKY	34
7.2 FINANČNÍ PODPORA	35
7.2.1 POJIŠTĚNÍ EXPORTNÍCH ÚVĚRŮ	35
7.2.2 POSKYTOVÁNÍ EXPORTNÍCH ÚVĚRŮ V SOULADU S USTANOVENÍMI KONSENSU OECD	36
7.2.3 SOFT FUNDING	36
7.3 NEFINANČNÍ PODPORA.....	37
7.3.1 CZECHTRADE	38
7.3.2 SPRÁVA ČESKÝCH CENTER.....	38
7.3.3 HOSPODÁŘSKÁ KOMORA ČR.....	38
7.3.4 SVAZ PRŮMYSLU A DOPRAVY	39
7.3.5 OSTATNÍ	39
7.4 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ.....	39
7.4.1 FINANČNÍ PODPORA.....	39
7.4.2 NEFINANČNÍ PODPORA	40
8. ZAHRANIČNÍ OBCHOD ČR	43

8.1	VÝCHOZÍ STAV ZAHRANIČNÍHO OBCHODU ČR	43
8.1.1	HLAVNÍ SOUČASNÉ TRENDY	44
8.2	PODPORA MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ	46
8.3	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	47
8.3.1	DOPORUČENÍ VZHLEDEM K EU	47
9.	INVESTICE	49
9.1	POZITIVNÍ ROLE PZI	50
9.2	ČR A KONKRÉTNÍ VÝHODY PZI	51
9.3	ČR A ATRAKTIVITA PZI	53
9.4	ČR A PŘEKÁŽKY TOKU PZI	53
9.5	NÁSTRAHY PZI	54
9.6	DOSAVADNÍ ŘEŠENÍ	55
9.7	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	56
10.	MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE EKONOMICKÉHO CHARAKTERU	58
10.1	EKONOMICKÉ ORGANIZACE V SYSTÉMU OSN	58
10.2	MEZINÁRODNÍ MĚNOVÝ FOND	58
10.3	SVĚTOVÁ BANKA	59
10.4	SVĚTOVÁ OBCHODNÍ ORGANIZACE (WTO)	59
10.5	ORGANIZACE PRO EKONOMICKOU SPOLUPRÁCI A ROZVOJ (OECD)	60
10.6	DALŠÍ:	61
10.6.1	CEI.....	61
10.6.2	CEFTA	61
10.6.3	EBRD	61
10.7	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ:	61
10.8	PŘÍLOHA:	62
11.	BUDOVÁNÍ TRŽNÍCH INSTITUCÍ	63
11.1	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ:	65
11.1.1	PRÁVO A STÁTNÍ SPRÁVA	65
11.1.2	KOMUNIKACE	65
11.1.3	OBČANSKÝ SEKTOR	66
12.	VĚDA A VÝZKUM	67
12.1	OBECNÉ TRENDY A VÝVOJ	67
12.1.1	INSTITUCIONÁLNÍ ZABEZPEČENÍ VLÁDNÍ POLITIKY VAV V ZAHRANIČÍ	67
12.1.2	POLITIKA VAV V EU	68
12.2	VAV V ČR:	69
12.3	VAV V KOMPETENCI MPO:	71
12.4	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	72
13.	ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ A HUMANITÁRNÍ POMOC	73
13.1	DOPORUČENÍ:	73
14.	INSTITUCIONÁLNÍ ZABEZPEČENÍ	75
14.1	SITUACE NA ÚROVNI MPO A MZV	75
14.2	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	75
14.2.1	SPECIALIZOVANÁ ODDĚLENÍ	76
14.3	ROLE OSTATNÍCH MINISTERSTEV	76
14.3.1	MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ	77
14.3.2	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	77
14.3.3	MINISTERSTVO KULTURY	78
14.3.4	MINISTERSTVO OBRANY	78
14.4	LIDSKÉ ZDROJE V RÁMCI INSTITUCIONÁLNÍHO ZAJIŠTĚNÍ	78

14.5	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	79
14.6	NEGATIVNÍ TENDENCE OVLIVŇUJÍCÍ ČINNOST MINISTERSTEV	80
14.6.1	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	80
14.7	MĚNÍCÍ SE ROLE MINISTERSTEV	81
14.8	PŘÍSPĚVKOVÉ ORGANIZACE:	81
14.9	ZASTUPITELSKÉ ÚŘADY:.....	83
14.10	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ.....	84
14.11	INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ VNĚJŠÍCH EKONOMICKÝCH VZTAHŮ V ZAHRANIČÍ.....	86
15.	ZÁVĚR	88
16.	POUŽITÁ LITERATURA A CITOVANÉ PRAMENY	89
17.	SEZNAM ZKRATEK	92
18.	PŘÍLOHA A	95
19.	PŘÍLOHA B	98
20.	PŘÍLOHA C	99
21.	PŘÍLOHA D - MOŽNOST ROZŠÍŘENÍ ZADÁNÍ	100

1. ÚVOD

Vypracování „*Koncepce ekonomické dimenze zahraniční politiky České republiky*“ je dalším z kroků, kterými se Česká republika přibližuje vyspělým demokratickým zemím s fungující tržní ekonomikou.¹ Její zpracování svědčí o důležitosti, kterou Česká republika přikládá své snaze o **zefektivnění správy vnitřních i vnějších ekonomických vztahů** tak, aby plně odpovídaly potřebám dnešního světa. Právě naplňování ekonomické dimenze zahraniční politiky v České republice se přitom často stávalo předmětem kritik a stížností ze strany odborníků i podnikatelských kruhů. Je pozitivní, že existuje snaha tuto situaci koncepčně řešit.

Po pádu komunistického režimu v roce 1989 byla v oblasti vnějších ekonomických vztahů provedena řada progresivních změn. Postupovalo se však případ od případu, bez celkové koncepce a strategie a řešení ožehavých problémů se opakovaně odkládalo. Na základě zadání Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky vzniká dokument, jenž se zabývá nejdůležitějšími aspekty tohoto procesu. Jeho vypracováním byly pověřeny Ministerstvo průmyslu a obchodu spolu s Ministerstvem zahraničních věcí, do jejichž kompetence oblast vnějších ekonomických vztahů patří.

Široký záběr problému a snaha o vnesení nových aspektů, jakož i snaha o ustavení ve světě běžné komunikace státu s akademickou obcí vedly realizátory této koncepce k **navázání spolupráce s Fakultou sociálních věd Univerzity Karlovy**. Praktickým výsledkem této spolupráce je předkládaný dokument s názvem **PODKLADOVÝ MATERIÁL KE KONCEPCI EKONOMICKÉ DIMENZE ZAHRANIČNÍ POLITIKY ČESKÉ REPUBLIKY**, vypracovaný Institutem ekonomických studií Univerzity Karlovy. Tento materiál má sloužit jako zdroj podnětů ke vznikající KONCEPCI EKONOMICKÉ DIMENZE ZAHRANIČNÍ POLITIKY ČESKÉ REPUBLIKY, jejímž vypracováním byla pověřena výše zmíněná ministerstva.

Na vypracování projektu se podílel značný počet předních českých odborníků z oblasti ekonomické teorie i podnikatelské praxe doplněný vybranými studenty. Použity byly nové, pro tento účel zpracované materiály týkající se jednotlivých aspektů vnějších ekonomických vztahů, jakož i existující dokumenty publikované renomovanými světovými organizacemi či domácími výzkumnými ústavy. Tyto dokumenty pochází z následujících zdrojů:

- oficiální dokumenty
- české a zahraniční odborné publikace
- odborné (expertní) studie
- ankety a interview
- analýzy tisku

Během krátkého období realizace projektu se rovněž podařilo rozvinout spolupráci s jednotlivými institucemi a resorty odpovědnými za zajišťování vnějších ekonomických vztahů, s nimiž bylo možné konzultovat četné otázky řešené v předkládaném dokumentu. K hladkému průběhu výzkumu a maximální otevřenosti konzultantů přispěl i fakt, že potřeba koncepčního zpracování dané problematiky byla odbornou veřejností chápána jako jedna z priorit, nikoliv jako pouhá záležitost politického cvičení bez faktických ambicí na praktické uskutečnění.

Navzdory úzké spolupráci s vládními subjekty zůstává předkládaný dokument produktem nezávislého odborného týmu. Časové omezení se projevilo v několika pasážích dokumentu, které

¹ Tyto země již podobným dokumentem většinou disponují anebo mají alespoň jednotlivé části této koncepce obsažené v podobně zaměřených strategických dokumentech.

mohly být propracovány do větší hloubky a přesnosti. V mnoha oblastech tento dokument spíše **naznačuje směr hledání vhodných řešení a zdůrazňuje potřebu další diskuse**. Především tyto části je třeba dále probírat a hledat řešení, které budou mít největší podporu a naději být nejen přijata, nýbrž skutečně uvedena do života. Nicméně lze konstatovat, že se podařilo zpracovat téměř všechny části zadané osnovy.

Je zřejmé, že v průběhu nejbližších let se budou měnit nejen nároky na činnost orgánů státní správy odpovědných za naplňování vnějších ekonomických vztahů, ale i vnitřních podmínek jejich fungování. Už dnes však můžeme vyjít z výsledků dosavadních analýz i mezinárodních srovnání a identifikovat poměrně přesně hlavní nedostatky a alespoň rámcově navrhnout změny vedoucí k požadovaným zlepšením.

Předkládaný **materiál usiluje o vyvážený a komplexní pohled na danou problematiku**. Efektivní zajišťování vnějších ekonomických vztahů je mnohadimenzionální proces zasahující do mnoha aspektů státní správy. Týká se státu, příspěvkových organizací, regionů, hospodářských komor i jednotlivých podniků. Má souvislosti s navazujícími zákony z nejrůznějších sfér. Týká se i fungování státní služby. Proto je v závěrečné podobě dokumentu uplatněn pohled z oblasti práva, ekonomie, financí, politologie, sociologie, personalistiky, rozvoje lidských zdrojů, managementu, informačních technologií a dalších oborů. Dokument se rovněž neomezuje na analýzu vnějších ekonomických vztahů, ale **značnou pozornost věnuje i vztahům vnitřním**, které mají v dnešním globalizovaném světě svoji nezastupitelnou úlohu. Všímá si též stále těsnějšího sepětí ekonomické sféry s oblastí politickou.

Jedním z důvodů tohoto přístupu k dané problematice je ambice autorů upozornit na možná nebezpečí skrývající se ve zjednodušeném a jednostranném pohledu na danou problematiku. Autoři upozorňují, že mnohá z navrhovaných řešení není možné uplatnit direktivním způsobem, nýbrž že jejich řešení si vyžádá dlouhodobý proces. Proto doporučují postup ve fázích, stanovení a sledování omezeného počtu priorit a soustavné vyhodnocování naplňování cílů koncepce za účelem jejího přizpůsobení měnícím se podmínkám.

2. VLÁDNÍ POLITIKY ČR

Obsah: Současná vládní politika v oblasti zahraničního obchodu a jeho podpory.

2.1 VLÁDNÍ PRIORITY

Současná vláda si ve svém Programovém prohlášení stanovila několik priorit své politiky týkajících se vnitřních i vnějších ekonomických vztahů.

Prvořadý důraz je kladen na naplnění integrálního cíle české vlády „..... *přispět k tomu, aby se česká společnost stala **společností vzdělání**...*“. Představa společnosti vzdělání vychází z předpokladu, že **základním produkčním faktorem** se v současné době stává kvalifikace občanů. „*Jen taková společnost bude dlouhodobě úspěšná v mezinárodní soutěži, která dokáže investovat do celoživotního vzdělávání svých občanů a v tomto smyslu do rozvíjení jejich schopností.*“² Vláda proto považuje investice do rozvoje lidského potenciálu za jednu z **nejúčinnějších forem vládních investic**, což by se mělo projevit i v rozpočtových prioritách.

S tím souvisí další ze státních priorit – snaha o podporu vzniku co nejkvalitnějších pracovních míst. „*Vláda odmítá myšlenku, že by naši základní komparativní výhodou v celosvětové soutěži globalizované společnosti mohla být levná pracovní síla. Naopak, domnívá se, že můžeme prorazit efektivním využíváním kvalifikované a dobře placené pracovní síly s vysokou produktivitou práce.*“³ Vysoké produktivity práce je možné dosáhnout pouze za podmínky, že se česká společnost stane společností informační. Informační gramotnost je podmínkou uplatnění v konkurenčním prostředí jak domácího tak i mezinárodního trhu práce. Vláda v tomto ohledu vychází z „*Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání*“, která se snaží řešit zpřístupnění informačních a komunikačních technologií všem frekventantům vzdělávací soustavy a vytvoření rámce umožňujícího integrovat informační technologie do vzdělávacích osnov na všech stupních vzdělávání.⁴

Vláda se dále zavázala k dalšímu podněcování konkurenčního prostředí v ČR. Je si vědoma, že „*základním předpokladem dosažení žádoucího obrátu ve vývoji ekonomiky je podstatné zvýšení **transparentnosti ekonomického prostředí a ekonomických vztahů v české ekonomice***“.⁵ Vláda rovněž klade důraz na podporu konkurenceschopnosti českých výrobců a poskytovatelů služeb se zvláštním zřetelem na zpracovatelský průmysl jakožto rozhodující zdroj exportní výkonnosti české ekonomiky. Vláda dále pracuje na uceleném programu **podpory malého a středního podnikání** (MSP) v souladu s praxí vytvořenou v zemích EU, a proto mimo jiné rozvíjí činnosti Agentury pro rozvoj podnikání a regionálních rozvojových agentur. Podporu drobného a středního podnikání vláda považuje za jednu ze základních součástí své **regionální politiky**. Dochází k realizaci programů pro MSP, které těmto podnikům umožňují získat záruky za úvěry a leasing, záruky za kapitálový vstup, zlepšit přístup k úvěrům se sníženou úrokovou sazbou, k dotacím a cenově zvýhodněným poradenským a informačním službám.⁶

Stěžejním cílem české politiky je však začlenění naší země do hospodářských a politických struktur Evropské unie. Vláda urychlila přípravy na členství schválením Národního programu pro přípravu na členství v EU a pokračuje v harmonizaci právních předpisů a v přizpůsobování obchodní politiky a průmyslové sféry.

² Programové prohlášení vlády, 1998

³ Programové prohlášení vlády, 1998

⁴ Zpráva o stavu realizace Programového prohlášení a o činnosti vlády ČR, 2000

⁵ Programové prohlášení vlády, 1998

⁶ Zpráva o stavu realizace Programového prohlášení a o činnosti vlády ČR, 2000

2.2 SOUČASNÁ VLÁDNÍ POLITIKA V OBLASTI ZAHRANIČNÍHO OBCHODU A JEHO PODPORY

Současná vládní politika vychází z Programového prohlášení vlády. Zde se vláda mimo jiné zavázala vypracovat koncepcce jednotlivých resortů. Za Ministerstvo zahraničních věcí se jednalo o Koncepci zahraniční politiky České republiky. Stěžejní důraz se i zde klade na zlepšení vnějších hospodářských vztahů.

„Zahraniční politika České republiky současně vychází ze zásady, že nejefektivnější a nejpřirozenější formou spolupráce mezi státy, často od sebe velmi vzdálenými, jsou vztahy obchodní a ekonomické. Vzhledem k tomu, že ekonomická aktivita není až na výjimky záležitostí států, ale soukromých subjektů působících v podmínkách tržního hospodářství, cílem české zahraniční politiky je vytvářet těmto subjektům příznivé podmínky pro jejich činnost v daném teritoriu a zprostředkovávat jim potřebné kontakty a informace.“⁷

Koncepcce zahraniční politiky vychází z předpokladu, že hospodářský rozvoj České republiky závisí vzhledem k její ekonomické otevřenosti na dobrých vnějších hospodářských vztazích. Strategickým zájmem ČR je proto zvyšování komparativních výhod a konkurenceschopnosti českých výrobců a tím vytváření podmínek pro další hospodářský růst. Základním kamenem hospodářské politiky je proto snaha o **vytvoření efektivní právní i organizační struktury na podporu českých vývozců**, přičemž státní proexportní politika musí respektovat pravidlo rovného přístupu, aby zachovala klima volné hospodářské soutěže.

Je třeba zohlednit, že ČR je při výběru nástrojů a metod podpory vývozu výrazně omezena řadou mezinárodních dohod, ke kterým přistoupila. Jsou jimi zejména dohody tzv. Uruguayského kola GATT z roku 1994, Evropská dohoda o přidružení ČR k EU, dále Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních, především však Konsensus OECD (Arrangement on Guidelines for Officially Supported Export Credits)⁸. Kvůli těmto omezením týkající se především finančních forem podpory exportu je třeba rozvinout rovněž další možnosti nefinanční státní podpory českým subjektům. Koncepcce zahraniční politiky obsahuje podstatnou pasáž o výraznější orientaci české diplomacie na zajišťování vhodných podmínek. *„Důležitou roli v proexportní politice státu hraje ekonomická diplomacie. Péče o rozvoj vnějších ekonomických vztahů musí být prioritním úkolem českých zastupitelských úřadů v zahraničí. Činnost ekonomicky orientovaných diplomatů se bude zaměřovat na vytváření podmínek pro rozvoj konkrétních obchodních kontaktů a k podnícení zájmu zahraničních investorů o přímé zahraniční investice v ČR. Součástí ekonomické diplomacie jsou též jednání představitelů státu, vysokých státních úředníků i podnikatelských misí o konkrétních otázkách vnějších ekonomických vztahů.“⁹*

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky vzala 9.6.1999 ve svém usnesení na vědomí vypracovanou Koncepci zahraniční politiky a v bodě 3 požádala vládu, aby „vypracovala koncepci ekonomické dimenze zahraniční politiky České republiky zahrnující obnovu sítě obchodních zastoupení“.¹⁰

Aby vystupování státu navenek bylo jednotné a co nejefektivnější, je **třeba těsné kooperace mezi dvěma centrálními aktéry státní správy**, do jejichž kompetence mezinárodní obchod náleží – **MPO a MZV**. K rozdělení pravomocí došlo 8. října 1998 podpisem Dohody o spolupráci MZV a MPO v otázkách spojených se zabezpečením zahraničně obchodní politiky,

⁷ Koncepcce zahraniční politiky České republiky, 1999

⁸ Budinský, V., Grulich, T., Půlpán, K.: *Export 2000*, Public History, Praha 2000

⁹ Koncepcce zahraniční politiky České republiky, 1999

¹⁰ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna: *Usnesení č. 336 z 9. června 1999*

zahraničního obchodu a podpory exportu v činnosti zahraniční služby ČR, což vedlo k převedení OEÚ pod kompetence MPO.

„Řídící roli v rámci státní proexportní politiky, ne ve smyslu direktivním, ale organizačně koordinačním, zastává MPO. Tento nezpochybnitelný fakt vychází nejen z podstaty věci v tom smyslu, že MPO vykonává většinu proexportních aktivit, ale především z kompetenčního zákona. V něm je mimo jiné explicitně uvedeno, že MPO je ústředním orgánem státní správy pro zahraniční obchod a podporu exportu. Trvání na výkonu této formy řídicí role MPO není v žádném případě snahou o centralistické pojetí vnitřní organizace státní proexportní politiky, ale naopak, jedinou cestou, jak do systému státní proexportní politiky vnést nezbytný řád a efektivně využít všech institucionálních a legislativních proexportních nástrojů.“¹¹

Díky tomuto kroku by mělo dojít k **lepší koordinaci proexportních aktivit a zkvalitnění výběru a přípravy pracovníků** jak OEÚ, tak i obchodně ekonomických pracovníků stálých misí u vybraných mezinárodních organizací. Rovněž by mělo dojít k rozsáhlému rozšíření sítě OEÚ, která by měla v roce 2001 dosáhnout počtu 130 zaměstnanců v přibližně 100 státech.

Dalším ze stěžejních dokumentů MZV a MPO je novelizovaný Kodex zásad spolupráce OEÚ ZÚ ČR s českými podnikatelskými subjekty z října 1999, který by měl umožnit českým subjektům využívat podpory OEÚ při **získávání prvních kontaktů s potenciálními obchodními partnery**, organizování odborných konzultací o ekonomickém a podnikatelském prostředí v daném regionu, zapojování českých firem do mezinárodních soutěží, atd.

2.2.1 ZÁKLADNÍ PILÍŘE PODPORY ZAHRANIČNÍHO OBCHODU

Základní pilíře podpory českého zahraničního obchodu tvoří kromě výše zmíněných ministerstev další tři státní instituce. ČEB zajišťující financování exportu, EGAP zajišťující pojišťování exportu a CzechTrade, coby příspěvková organizace MPO, poskytující nefinanční podporu exportu (viz kapitola PROEXPORTNÍ POLITIKA).

Kromě státní podpory exportu patří na poli vnějších hospodářských vztahů k vládním prioritám i podpora přímých zahraničních investic. Za tímto účelem byla již v roce 1992 založena česká agentura pro zahraniční investice CzechInvest, která je podobně jako CzechTrade příspěvkovou organizací MPO. (viz kapitola INVESTICE)

Až v poslední době se v ČR mění původně negativní pohled státní správy na různá zájmová a oborová sdružení v průmyslu a službách. Přitom se jedná o jednu z nejhodnějších forem zlepšování zahraničních hospodářských vztahů, která funguje ve všech vyspělých ekonomikách. Výhodou je nezávislost těchto institucí na vládě a jejich úzký vztah k podnikům. (viz kapitola PROEXPORTNÍ POLITIKA, NEFINANČNÍ PODPORA)

¹¹ Dokument *Podpora exportu*, www.mpo.cz

3. SOUČASNÉ ZÁJMY VYPLÝVAJÍCÍ Z DLOUHODOBÝCH STRATEGICKÝCH CÍLŮ A VLÁDNÍCH PRIORITY

Obsah: Výchozí podmínky české ekonomiky, výhody z nich plynoucí a trendy, jež je vhodné sledovat, zvláště pak globalizace světové ekonomiky a přistupování k EU.

Vytýčení současných a budoucích ekonomických priorit ČR je determinováno třemi základními faktory:

1. vládními (řekněme politickými) prioritami,
2. současným stavem české ekonomiky a
3. mezinárodními trendy a vývojem světové ekonomiky.

V předchozí kapitole byly zmíněny a zpracovány vládní priority ČR (viz kapitola VLÁDNÍ POLITIKY ČR), v této části budou diskutovány výchozí podmínky české ekonomiky ovlivňované současnou i budoucí podobou mezinárodního obchodu ve smyslu postupujícího trendu globalizace světového hospodářství.

3.1 VÝCHOZÍ PODMÍNKY ČESKÉ EKONOMIKY

Faktory ovlivňující současné podmínky, ve kterých se české hospodářství nachází, lze rozdělit do tří skupin:

1. Odstraňování rysů centrálně plánované ekonomiky
 - Postupný proces **odbourávání bariér** mezinárodního obchodu uvnitř ČR.
 - Nedokončená cenová **deregulace**.
 - Postupná **liberalizace** běžného a finančního účtu platební bilance v průběhu 90.let.
 - **Inertní odvětvová struktura** založená na politických prioritách, nikoliv na tržních ukazatelích. Rozvoj odvětví i jednotlivých podniků (př. zbrojní průmysl, hutnictví, těžba uhlí a uranu) byl založen na objednávce politického centra a podporován netržními prostředky na úkor ostatních odvětví. **Odvětvová struktura** na počátku 90.let tudíž, jak co do struktury státem vlastněných kapitálových aktiv, tak co do struktury zaměstnanosti **nepodávala spolehlivý obraz o možných komparativních výhodách české ekonomiky**, zároveň do velké míry neodpovídala tehdejšími ani současným trendům ve vyspělých ekonomikách. Boj o přežití průmyslových „dinosaurů“ koncentrující významná kapitálová aktiva a zaměstnanost ovlivnil rychlost a podobu privatizace a dosud silné, ale neperspektivní zájmové skupiny spjaté s těmito „dinosaurů“ prosazovaly dlouhodobě neefektivní alokaci zdrojů na úkor ostatních, zejména infrastrukturních odvětví.
 - Nedokončená **privatizace**¹².
 - **Restrukturalizace** vyžadující neobvyklé objemy investičního kapitálu, nové technologie, know-how, manažerské dovednosti.

¹² Viz Mejstřík, M. et al. , 1997.: *The privatization process in East-Central Europe: Evolutionary process of Czech privatization*. Kluwer Academic Publishing, Norwell, Massachusetts,

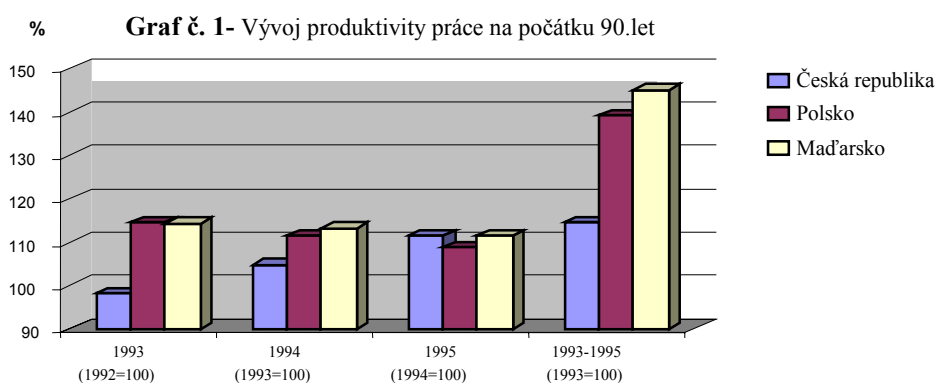
- Neuspokojivá podnikatelská **kultura a etika**.
2. **Vliv globalizace** ekonomiky na ČR (viz kapitola GLOBALIZACE). V této souvislosti je vhodné znovu připomenout klesající ekonomickou nezávislost malé otevřené ekonomiky a tím pádem rostoucí důležitost zapojení se do mezinárodních ekonomických struktur a neustálé udržování vysoké konkurenceschopnosti a exportní výkonnosti.
 3. Proces **přístupování k EU**. Přístupování k EU je jednou z hlavních vládních priorit (viz kapitola INTEGRACE DO EU). Proces přístupování znamená nejen návrat mezi vyspělé evropské země, ale zároveň omezuje v důsledku Evropské dohody a jiných dokumentů použití určitých nástrojů hospodářské politiky (zvyšování tarifů a cel, protekcionistická opatření, netržní státní pobídku podnikové sféře, apod.). Spolu s vlivy globalizačních procesů tak proces přístupování do EU do značné míry omezuje paletu nástrojů vládních hospodářských politik. Nutno podotknout, že většina těchto „nepoužitelných“ protekcionistických nástrojů nesměřuje k dlouhodobému zvyšování konkurenceschopnosti, naopak se podílí na zakonzervování nepříznivého původního stavu. Z tohoto pohledu jsou současné vnější tlaky pozitivním katalyzátorem probíhajících nevyhnutelných změn v české ekonomice.

3.2 KOMPARATIVNÍ VÝHODY ČESKÉ EKONOMIKY NA POČÁTKU 90. LET

Jednou z hlavních vládních priorit a hlavním předpokladem dlouhodobé konkurenceschopnosti je **vytváření a udržování komparativních výhod** dané ekonomiky (viz kapitola KONKURENCESCHOPNOST). Je důležité si uvědomit, jakými komparativními výhodami disponovala Česká republika na počátku 90. let a do jaké míry jsou tyto výhody slučitelné s dlouhodobými cíly a prioritami vlády.

- **Výhoda levné pracovní síly** byla komparativní výhodou všech transformujících se zemí v porovnání se zeměmi OECD. Tato výhoda však **není dlouhodobě udržitelná** z několika důvodů.
 - S postupující konvergencí cenové i mzdové hladiny se bude výroba využívající pouze levné pracovní síly (bez ohledu na její kvalitu) přesouvat dále na „východ“, tj. do zemí, ve kterých je pracovní síla levnější než v ČR.

Graf č. 1- Vývoj produktivity práce na počátku 90.let

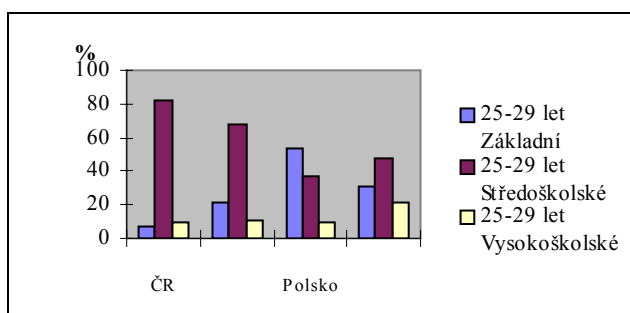

Zdroj: Lemoine, F.: *Industrial Recovery In Central European Countries: Sectoral Trends, Foreign Trade and Direct Investment* Budapest 1997

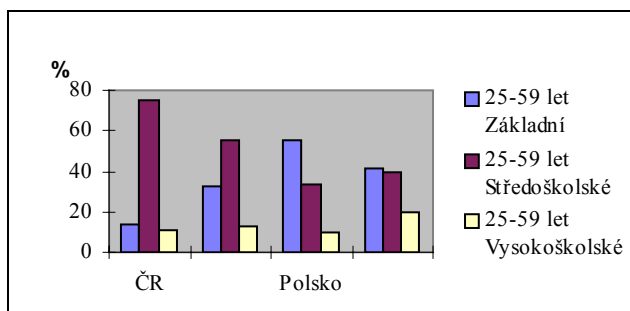
- Celosvětový trend modernizace ekonomiky zvyšuje tlaky na kvalifikaci pracovní síly, tudíž potřeba nekvalifikované pracovní síly bude klesat, popř. poptávka bude plně uspokojena rozvojovými zeměmi.

- Je statisticky doloženo, že skupiny obyvatelstva bez potřebného vzdělání vykazují mnohem nižší ekonomickou aktivitu a vyšší míru nezaměstnanosti. Pro uspokojivé udržení sociálního míru i kvality životní úrovně je proto vzdělávání a rostoucí kvalifikace obyvatelstva žádoucí¹³.
 - Poměrně levná pracovní síla byla do velké míry dána její nižší produktivitou, která na počátku 90. dále klesala. Vývoj produktivity práce v ČR zaostával v porovnání s ostatními středoevropskými zeměmi i v polovině 90.let (viz **Graf č. 1**).
- **Kvalifikovaná pracovní síla.** Je pravdou, že dosahovaná úroveň vzdělání a odbornosti byla ve všech středoevropských transformujících se zemích uspokojivá již před rokem 1989 (viz Graf č. 2, Graf č. 3). Tato odbornost byla do velké míry založena na znalostech a zkušenostech v tradičních odvětvích, současný vývoj však naznačuje nedostatek flexibility a schopnosti rekvalifikace. Neuspokojivý stav je v oblasti nových informačních technologií. Přesto je poměrně vysoký počet středoškolsky vzdělaného obyvatelstva výhodná startovní pozice při implementaci nových technologií a nových oborů podnikání. Z dlouhodobé perspektivy je důležité nadále zvyšovat odbornou kvalifikaci obyvatelstva, zvýšit podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí a zefektivňovat systém celoživotního vzdělávání.

Graf č. 2 - Úroveň dosaženého vzdělání v roce 1997 dle věkových skupin

Graf č. 3 - Úroveň dosaženého vzdělání v roce 1997 dle věkových skupin

Zdroj: Národní observatoř pro odborné vzdělávání a trh práce: *Klíčové ukazatele-Odborné vzdělávání a příprava ve střední a východní Evropě, 2000*

- **Relativně levnější vstupy** v podobě domácího i ze zemí východního bloku dováženého **nerostného bohatství, rozvinutý těžební a těžký průmysl.**
 - Dříve politicky protěžovaná odvětví stála na počátku 90.let před nezbytným útlumovým programem. Klesající poptávka po těchto výrobcích (ve vyspělých zemích je tento problém řešen již od 80.let, viz. Velká Británie, Německo) spolu s negativními důsledky

¹³ V roce 1997 byla míra ekonomické aktivity obyvatel se základním vzděláním byla 12%, středoškolským 70% a vysokoškolským 85% (v porovnání s EU 15:38%, 55%, 69%), Národní observatoř pro odborné vzdělávání a trh práce. Míra nezaměstnanosti ve skupině obyvatelstva se základním vzděláním byla v roce 1997 12%, se středoškolským vzděláním 3% a s vysokoškolským vzděláním 1% (v porovnání s EU 15: 13%, 9%, 6%).

na životním prostředí způsobují, že tyto obory **nejsou z dlouhodobé perspektivy perspektivními oblastmi české ekonomiky.**

- Vývoz surovin a polotovarů s **nízkou přidanou hodnotou** je založen pouze na cenové, nikoliv kvalitativní konkurenci, která není z dlouhodobého hlediska udržitelná ani žádoucí (viz kapitola Konkurenceschopnost).
- Poměrně rozvinuté a úspěšné obory **zpracovatelského průmyslu a výroba dopravních a strojních zařízení.** Tyto obory za předpokladu jejich modernizace a restrukturalizace vytvářely potenciální prostor pro českou ekonomiku na mezinárodním trhu. Podle indexu Domestic Resource Costs, který je založen na propočítání nákladů vstupů dle světových cen a který je do jisté míry schopen identifikovat potenciální komparativní výhody ekonomiky pro ČR v roce 1991, určil za **nejperspektivnější tyto obory: produkce plastových výrobků, keramika a porcelán, zpracování neželezných kovů, strojírenství, dopravní zařízení, ostatní výrobky zpracovatelského průmyslu**¹⁴. Pro srovnání pro Polsko byly identifikovány tyto obory: cereální výrobky, potraviny, tabákové výrobky, tiskařství; v případě Maďarska se jednalo o produkty oděvního a kožedělného průmyslu, obuvnictví, dřevěné výrobky, hrnčířství a výroba cementu. Je zajímavé a příznačné, že touto metodou nebyly identifikovány železářství a ocelářství, které v té době české ekonomice dominovaly.¹⁵ Potvrzení relativní spolehlivosti této metody identifikace komparativních výhod je skutečnost, že právě většina jmenovaných oborů v následujících letech vykazovala pozitivní vývoj produkce, míry investic a exportu.
- **Malý podíl zemědělské produkce** na HDP. Tento fakt je důležitý zejména z hlediska přistupování k EU, kde je omezování zemědělské produkce jedním z hlavních současných problémů.
- **Relativně vysoký podíl pracovníků v oborech Výzkumu a vývoje (VaV)** na ekonomicky aktivní populaci.¹⁶ Tento příznivý poměr byl zapříčiněn jednak velkým počtem výzkumných, ale značně neefektivních ústavů. Jejich počet navíc výrazně klesl po roce 1989 v důsledku masového odchodu těchto pracovníků do soukromého, tj. komerčního sektoru.

Stanovování priorit pro budoucí vývoj ekonomiky by měl využívat stávající komparativní výhody a zároveň by měl reflektovat současné a budoucí světové trendy. Jinými slovy, priority by měly být založeny na udržování a zvyšování konkurenceschopnosti dané ekonomiky.

14 Výše zmíněné obory jsou převážně obory intenzivně využívající pracovní sílu, která spolu s implementací nových technologií může způsobovat tlaky na rostoucí nezaměstnanost (opět důležitost rekvalifikace, MSP a jejich dynamika).

¹⁵Neven, D.: Trade Liberalization with Eastern Nations in Faini, R., Portes, R. (ed.): *European Union Trade with Eastern Europe: Adjustment and Opportunities*, CEPR 1995

¹⁶ Československo (8,4%), Maďarsko (4,2%), Polsko (1,8%), Německo (5,6%), Irsko (4,9%), Portugalsko (1,0%), Japonsko (10,2%), USA (7,7%). Údaje jsou z roku 1989. Halpern, L.: Comparative Advantage and Likely Trade Pattern of the CEECs in Faini, R., Portes, R. (ed.): *European Union Trade with Eastern Europe: Adjustment and Opportunities*, CEPR 1995

4. KONKURENCESCHOPNOST

Obsah: Stávající stav, globální tendence, jak by na ně měla ČR reagovat. Relevance k ekonomické diplomacii.

Přestože samotná realizace „konkurenčních schopností“ spočívá na úrovni podniků, neznamená to, že vláda k tomuto problému nemá co říci. Nepřekvapuje proto, že všechny vlády v rozvinutých zemích se k jistému dílu odpovědnosti nad stavem konkurenční schopnosti hlásí a že i ekonomické subjekty vládu tlačí k **politice vytváření ekonomického prostředí**, které rozvoji konkurenční schopnosti napomáhá.¹⁷

Je nutné, aby si **diplomaté**, působící v oblasti ekonomické diplomacie, byli těchto trendů vědomi a aby byli **důkladně seznámeni s konkurenčními schopnostmi ČR**. Zároveň je žádoucí, aby sledovali tendence budoucího vývoje a těžili z těchto informací maximum pro potřeby české ekonomiky (například projekt e-Europe, viz níže).

Termín „**konkurenční schopnost**“ (anglicky „competitiveness“) vychází z mikroekonomických základů dané ekonomiky. Je definován jako **schopnost podniku udržet svůj podíl na trhu, respektive tento podíl u jednotlivých komodit dále zvyšovat**. V podstatě se jedná o aktivaci různých aspektů efektivnosti výroby, které se projevují na straně nákladů (tzv. **cenová konkurence**), kvality (tzv. **konkurence kvalitou**) a schopnosti získat na trhu nezastupitelné místo (tzv. **zisk tržní síly a dominantního postavení**). Za uvedenými třemi aspekty se skrývá jedna společná podmínka: schopnost pružně realokovat zdroje do těch činností, výrobků a odvětví, které skýtají větší návratnost vloženého kapitálu, přičemž hracím polem je globalizovaná světová ekonomika. Schopnost rychlé tržní adaptability¹⁸, výzkum, rozvoj a převzetí know-how podniky jsou považovány za **základ** konkurenční schopnosti.

Na úvod je možné konstatovat, že **konkurenční schopnost české ekonomiky** jako celku je **neuspokojivá**.¹⁹ Zejména v průmyslu jeho podíl na světové výrobě dlouhodobě klesá a většina podniků má problémy se na trhu udržet. Místo rychlé konvergence k průměrné ekonomické úrovni zemí EU se za posledních 10 let mezera mezi českou ekonomikou a ekonomikami takových zemí jako Portugalsko, Španělsko a Irsko jen dále rozevřela, respektive náskok před Polskem a Maďarskem se snížil. Proces otevírání českého trhu vůči EU přitom hrozí dalšími problémy s adaptabilitou. V globálním světě je nutno připravit se na situaci, kdy tradičně vládou „chráněná odvětví“ budou plně vystavena tlakům světové konkurence.²⁰

4.1.1 SHRnutí CÍLŮ A VIZÍ DLOUHODOBÉHO EKONOMICKÉHO ROZVOJE ČESKÉ EKONOMIKY

- Odstranění rozdílu v HDP na obyvatele mezi ČR a průměrem EU, což vyžaduje dosahování průměrného reálného růstu HDP 4-5% po dobu 20 let.
- Vybudování funkční tržní ekonomiky, která zvládne konkurenční tlaky jednotného trhu EU.

¹⁷ Benáček, V., Kudrna, Z., Sedláček, T.: „*Konkurenční schopnost české ekonomiky*“ RASES, Praha 2000

¹⁸ Problémy nedostatečné adaptability české ekonomiky na signály trhu se podrobně zabývá studie Doc. Benáčka at al..

¹⁹ Rating konkurenceschopnosti vybraných 59 zemí podle World Economic Forum v Davosu a Harvard Institute for International Development na jaře 1999: 1. Singapur, 2. USA, 3. Hongkong, 4. Taiwan, 5. Kanada, 6. Švýcarsko, 7. Lucembursko, 8. Velká Británie, 9. Nizozemsko, 10. Irsko, ..., 25. Německo, ..., 38. Maďarsko, 39. Česká republika, ..., 43. Polsko, 45. Slovensko, ..., 59. Rusko. *The 1999 Global Competitiveness Report, Ženeva 1999*. V roce 2000 si Česká Republika polepšila a umístila se na 38. místě. Podrobnosti viz PŘÍLOHA B.

²⁰ *Entreprise 2010, A new strategy for the Promotion of Enterprise in Ireland in the 21st century*. Str. 8

4.2 SHRnutí ZÁKLADNÍCH PROSTŘEDKŮ K DOSAŽENÍ UVEDENÝCH CÍLŮ

- Zaměření české ekonomiky na **kvalitu a nikoli na cenu**. Cenová konkurence je krátkodobá politika. V naší situaci je třeba vsadit na budování vysoce kvalitního zboží. Cenové konkurenci v kategorii low-end nikdy nebudeme schopni nahradit země jako Čína, Indie, atd. Z dostupných analýz²¹ vyplývá, že se právě tato výrobní činnost v rámci globalizované ekonomiky brzy přesune do zemí s nízkou životní úrovní a nízkými mzdovými náklady. Je nutno využít stávajícího stavu moderní technologie a její vývoj dále podporovat.²² Naše dlouhodobá strategie musí být zaměřena směrem k „inteligentním“ technologiím s vysokou přidanou hodnotou. Z tohoto hlediska je nutná aktivní podpora dovozu technologií, inovací, atd. Není realistickou ambicí prodávat na nejvyšší cenové úrovni, ale měli bychom se zaměřit spíše na střední cenovou kategorii (viz. Škoda Auto).²³
- Klíčovým a dominantním dlouhodobým prostředkem je cílevědomé a neodkladné **budování lidského kapitálu**²⁴. A to zejména v těchto klíčových oblastech:
 - Aktivní znalost cizích jazyků, zejména anglického jazyka
 - Využívání moderních informačních technologií (Internet a multimédia)
 - Posílení podílu vysokoškolsky vzdělané populace
 - Přístup k novým technologiím

S tím souvisí zásadní přebudování školství a systémů vzdělávání, při současné změně podmínek pro fungování vědy, výzkumu a vývoje (viz kapitola VĚDA A VÝZKUM).

Základem pro růst ekonomiky, ale i pro sociální rozvoj se stává vysoká úroveň znalostí, vzdělání i kvalifikace ve všech vrstvách společnosti, využívání vědeckých poznatků a nepřetržitě inovace. Dvacáté první století a vznik **společnosti znalostí** představuje podobně hlubokou - ale tentokrát mnohem rychlejší – proměnu ekonomiky i společnosti jako kdysi nástup industrializace.²⁵

- Významným střednědobým cílem je **podpora vysoké míry investic, institucí a efektivní alokace investičních prostředků**, protože bez nich nelze dosáhnout tak mimořádně rozsáhlých strukturálních změn na úrovni podniků (viz kapitola INVESTICE.)
- Vytvořit koncepci zefektivnění systému veřejné správy a **delegace** některých aktivit **do rukou privátního sektoru** (viz kapitola INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ VNĚJŠÍCH EKONOMICKÝCH VZTAHŮ V ZAHRANIČÍ). Měla by být zintenzívněna snaha o **zmenšení**

²¹ Enterprise 2010, A new strategy for the Promotion of Enterprise in Ireland in the 21st century. Str. 7

²² Více viz. Bohatá, M.: „*The changing patterns of Czech foreign trade*“ CERGE-EI, str. 19

²³ Více viz. Bohatá, M.: „*The changing patterns of Czech foreign trade*“ CERGE-EI, str. 19

²⁴ „**The accumulation of knowledge is one of the key determinants for the economic growth of a country.** The stock of knowledge or technology can be increased by deliberate investment in R&D capital or by the diffusion of existing technology. Innovations generated by R&D activities and technology spillovers from the stock of knowledge are both important in enhancing firms' productivity as well as being closely related to each other.“ Quote from Kinoshita Y.: „*R&D and technology spillovers via FDI: Innovation and absorptive capacity*“ CERGE-EI, CEPR and WDI, November 2000

²⁵ LIDSKÉ ZDROJE, Jan Koucký, Sborník podklad pro Vizi rozvoje České republiky, Červen 2000, str 50

byrokratické zátěže podniků.²⁶ Podle čerstvého průzkumu z firem, které zastavily exportní činnost, uvádí největší podíl právě byrokratickou zátěž.²⁷ I když v tomto směru došlo v posledních letech ke zlepšení, problémy s byrokracií stále přetrvávají; již druhý rok po sobě počet firem, které zaznamenaly **zlepšení** situace při jednání s daňovými a pracovními úřady a s místními zastupitelstvy, převýšil počet těch, které naopak udávaly zhoršení situace. Sociální a katastrální úřady navíc v roce 2000 poprvé obdržely kladné hodnocení.²⁸

- Provedení **institucionálních změn**, které umožní jak fungování všech segmentů moderních trhů a konkurence, tak zapojení ekonomických subjektů do sítí globalizované světové ekonomiky (viz kapitola BUDOVÁNÍ TRŽNÍCH INSTITUCÍ).
- **Podpora malých a středních podniků**²⁹ (viz kapitola PODPORA MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ).
- Důsledný, vládou podporovaný program tzv. **benchmarkingu**, tj. vyhledávání nejlepších zahraničních zkušeností ve veřejné i soukromé sféře a jejich přenos do ČR (viz kapitola INVESTICE A VĚDA A VÝZKUM).
- Nemalý vliv na konkurenceschopnost má i obtížně ovlivnitelný **demografický vývoj**. V tomto ohledu je možno jeho nepříznivou konstelaci kompenzovat koncepční politikou imigrace.

4.3 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Z výše uvedeného je zřejmé, že česká ekonomika se musí přeorientovat z podpory v minulosti preferovaných výrobních odvětví a struktur (dinosauři) na podporu tzv. informační společnosti (viz kapitola NEW ECONOMY).³⁰
- Aktivní podpora mezinárodních výměnných vzdělávacích programů (spolupráce s MŠMT, podávání informací na ZÚ ohledně možností studovat v ČR, spolupráce se zahraničními univerzitami, atd.).
- Diplomatická pomoc při zakládání zahraničních univerzit na našem území.
- Důkladné seznamování zodpovědných osob na OĚU ZÚ s konkurenčními schopnostmi ČR a sledování globálních tendencí.
- Prosazování a propagace ČR jako vhodného místa pro výzkum a vývoj.

²⁶ Prostor k podnikání je malým firmám zužován i na evropské poměry mimořádně vysokou byrokratickou zátěží, která na ně dopadá mnohem tíživěji, než na velké podniky. Toto lze demonstrovat přepočtem nákladů z regulace na přidanou hodnotu v podniku. Tyto náklady mají často výraznou fixní složku (celní řízení, schvalování stavby, atest výrobku, účetní evidence, výkaznictví, soudní řízení, atd.), u níž velikost podniku nerozhoduje. Podrobněji se problémem byrokracie zabývá materiál Benáček V., Kabele J.: *Problémy české veřejné správy a byrokracie – současný stav a nástin řešení*. Analytická podkladová studie pro zpracování Strategického programu sociálního a ekonomického rozvoje ČR.), který současně nabízí rozsáhlý soubor kroků k nápravě situace.

²⁷ M.Mejstřík,V.Dvořák,L.Koleček a kol.: „*The Adjustment process of SME in the Czech Republic to the European single market*“, PHARE-ACE project, Praha 2001; stručné shrnutí viz PŘÍLOHA A.

²⁸ CzechInvest, Průzkum přímých zahraničních investic v ČR, 2000

²⁹ Zatímco velké podniky vláda za posledních 10 let přímým nebo nepřímým způsobem dotovala částkou mnoha set miliard Kč, dotace 26 miliard Kč malým a středním podnikům, se zhruba stejným podílem na HDP, je jednostranným zvýhodňováním sektoru, který dosud neprokázal svou životaschopnost.

³⁰ Tento trend již probíhá a lze jej demonstrovat i v číslech, viz QVO VADIS CZECH REPUBLIC?, CERGE-EI, 2000, Str. 59

- Formou podpory a ochrany zájmů malých a středních podniků by mělo být - tak jak je to v EU běžné - přenesení určitých dosud státních pravomocí (např. vedení obchodního rejstříku, učňovské školství, podpora exportu) na podnikatelskou samosprávu.
- Pomocí diplomatických služeb formovat image ČR jako země s bohatou kulturou, velkým vzdělanostním potenciálem, země, která dbá na ekologické normy, splňuje bezpečnostní a jiné standardy (ISO), atd.
- Zavedení standardní ochrany intelektuálního vlastnictví (viz kapitola INTEGRACE DO EU).
- Plně využít stěžejní roli informací, tj. zajistit přístup českých podniků k signálům světových trhů. A to nejen ve smyslu poptávky, ale i ve smyslu sledování tržních tendencí. V tomto směru hraje významnou roli zejména rychlost poskytování informací a jejich relevance.
- Formou uzavírání mezistátních dohod zpřístupnit co možná největší množství zahraničních trhů české podnikové sféře.
- Sestavit koncepci pobytu a pracovního povolení cizinců jako možné řešení nepříznivého demografického vývoje.

5. INTEGRACE DO EU

Obsah: tendence vývoje EU, výzvy a nástrahy vstupu ČR do EU a využívání předvstupní pomoci .

Z geografického i politického hlediska se **klíčovým partnerem staly a do budoucna budou země EU**. Při plném respektování a využití stávajících komparativních výhod, kterými ČR disponuje, je nezbytné uvědomit si rozměr a důležitost procesu přistupování k EU, neboť v této souvislosti bude ČR nucena koordinovat svoji činnost a **přijímat cíle a priority EU**. V tomto smyslu je žádoucí, aby ČR **sjednotila svoji politiku s vizi EU**, do které hodlá v blízké době vstoupit. Na zasedání Evropské rady konané ve dnech 23. a 24. března 2000 v Lisabonu padl cíl zefektivnit evropskou ekonomiku tak, aby byla schopna v budoucnosti **obstát v konkurenci s americkou a japonskou ekonomikou**. EU si vytyčila pro příští tisíciletí strategický cíl: stát se nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou. V tomto ohledu jde konkrétně o přípravu přechodu k ekonomice a společnosti založené na znalostech. Komise věří, že „*posun směrem k digitální, znalostní ekonomice urychlovaný novým zbožím a službami, bude mocným motorem růstu, konkurenceschopnosti a pracovních míst...*“ aby se této příležitosti využilo co nejlépe, Rada a Komise se vyzývají aby připravily **komplexní akční plán ‚e-Europe‘**.³¹

AKČNÍ PLÁN E-EUROPE

Evropa se musí na jedné straně vyrovnat se svými nedostatky a na druhé straně využít svých silných stránek. Nedostatky lze spatřovat především ve

- všeobecně finančně nákladném, nespolehlivém a pomalém přístupu k internetu a elektronickému obchodování,
- nedostatečné digitální gramotnosti občanů,
- nedostatečné dynamické podnikatelské kultuře orientované na služby,
- nedostatečné angažovanosti veřejného sektoru ve vývoji nových aplikací a služeb.

Iniciativa e-Europe se proto soustřeďuje na následující prioritní oblasti:

- Příprava mládeže Evropy na digitální věk
- Levnější přístup k internetu
- Urychlení elektronického obchodování
- Rychlý internet pro výzkumné pracovníky a studenty
- Bezpečné karty pro elektronický přístup
- Rizikový kapitál pro malé a střední podniky zabývající se špičkovými technologiemi
- Účast postižených občanů v elektronických procesech
- Zdravotní péče online
- Kvalitní a bezpečná doprava
- Veřejné informace online.

³¹ Zasedání Evropské rady konané ve dnech 23. a 24. března 2000 v Lisabonu, Dokument EU, příloha Mezinárodní politiky 5/2000.

5.1 VÝZVY A NÁSTRAHY VSTUPU ČR DO EU

Přestože již nyní má ČR možnost využívat mnoha výhod plynoucí z postavení přidružené země EU, bude se muset spolu s případným plnohodnotným vstupem do EU vyrovnat s následujícími okolnostmi:

- Vstupem do EU získá ČR **možnost aktivně se podílet a ovlivňovat obchodní politiku** zemi EU. Ze současného vývoje ČR i z předchozích zkušeností zemí Evropského společenství volného obchodu (Norsko, Island, Lichtenštejnsko) je patrné, že harmonizace a přizpůsobování malých ekonomik svým největším obchodním partnerům je věcí nezbytnou. Proto by legislativní harmonizace s *Acquis communautaire* (především v oblasti obchodních praktik, jakostních norem a nařízení) měla probíhat nezávisle na přistupování země k dané organizaci. Idea malé ekonomiky, která v globalizovaném světě a přes sedmdesátiprocentní závislost vývozu na určitém teritoriu praktikuje zcela nezávislou obchodní politiku, je nereálná. Skutečná možnost vstupu do EU jen urychluje a motivuje **důslednější a důkladnější harmonizaci obchodní politiky s politikou EU**, která vychází s dlouholetých zkušeností a evropských principů, ke kterým se ČR začala opět po roce 1989 hlásit.
- Od okamžiku přijetí se ČR bude **podřizovat společné politice EU**. Po vstupu do EU nebude moci v současné podobě fungovat česko-slovenská celní unie či CEFTA. Změna statutu ČR ze země přijímající pomoc na zemi dárcovskou se odrazí v její změněné pozici v rámci dalších organizací, kdy nebude moci využívat celou současnou nabídku služeb těchto organizací (EBRD).
- Česká republika sice ztratí část své suverenity, ale získá novou vyplývající z jejího členství v EU. Platí, že **omezení vnitřní suverenity se promítá do posílení vnější suverenity**. Česká republika bude nucena naučit se využívat mechanismů EU k prosazení vlastních národních zájmů. ČR bude mít možnost podle pravidel zasahovat do vnitřních záležitostí jiného členského státu. Vynucení státního zájmu bude méně otázkou síly a více otázkou pravidel a argumentů. V této souvislosti rostou i možnosti zahraniční politiky ve vztahu ke státům mimo Unii. EU rovněž představuje koncentraci zdrojů, která z ní činí globální velmoc. Tohoto potenciálu se představitelé ČR budou muset naučit využívat.
- Vstupem do EU získá ČR **plnohodnotný přístup k jednotnému trhu EU**.³² V této souvislosti nelze očekávat prudký nárůst exportů do země EU. V současné době míří téměř 70% českých vývozu do zemí EU³³, přičemž s EU jako celkem má ČR aktivní obchodní bilanci. Většina liberalizací mezinárodního obchodu byla již provedena v rámci Evropské dohody. Výrazné zlepšení lze očekávat v obchodování s citlivými výrobky a odbourání netarifních bariér (množstevní omezení, dumpingová řízení, dočasná omezení dovozů). Vstupem na jednotný unijní trh vstoupí v platnost mnohé hospodářské dohody o volném obchodu i pro ČR (např. země Středomoří, země podepsané pod Dohodou z Lome), které takto rozšíří potenciální odbytiště pro české výrobce.
- Budou sílit tlaky na **vyrovnávání domácích cenové hladiny** s cenovou hladinou především v sousedních zemích EU. Zvýšené inflační tlaky by mohly, zvláště při omezené měnové politice, do určité míry destabilizovat vývoj české ekonomiky, a to především rostoucími sociálními tlaky.

³² EU je největší světové ekonomické seskupení, které zahrnuje 380 mil obyvatel (bez kandidátských zemí + 100 mil 12 nových kandidátů), které se podílí 20% na světovém obchodu.

³³ Czech Republic in 1999: Country Profile 2000

- Důležitým momentem je **mobilita pracovní síly**. I přes eventuální přechodná období bude mobilita pracovníků růst, a to především v oblasti kvalifikované pracovní síly (již nyní země EU přistupují k hromadnému udílení zelených karet pro odborníky v perspektivních odvětvích (viz kapitola VĚDA A VÝZKUM).
- I přes pokročilou liberalizaci vzájemného obchodu dojde po vstupu ČR do EU k **rostoucím tlakům na konkurenceschopnost českých podniků**. Ta by měla pozitivně ovlivnit probíhající restrukturalizaci podnikové sféry jak v oblasti velkých tak i malých a středních podniků³⁴. V této oblasti je důležitá možnost využívání strukturálních fondů EU. Podle neoficiálních výpočtů (na základě současné výše finanční pomoci Řecku) by měla být každoroční finanční pomoc pro ČR 4mld euro³⁵. Celkový objem finanční pomoci po vstupu do EU by byl velikou příležitostí zrychlit konvergování výkonnosti české ekonomiky k zemím EU³⁶.
- ČR bude povinna přejmout veškeré závazky plynoucí ze vstupu do ČR, tj. **komunitární právo**, závazky společné zahraniční a bezpečnostní politiky, oblast vnitřních věcí a justice.
 - V této souvislosti je patrně nejdůležitější oblastí paralelní přistupování k EMU, které připraví ČR o provádění autonomní měnové politiky. Přesto, že již nyní je nezávislé provádění měnové politiky značně omezené, pevné připoutání české měny na euro a následné nahrazení koruny eurem bude znamenat ztrátu měnové politiky jako jednoho z nástrojů vládní hospodářské politiky.
 - Výrazné tlaky na státní rozpočet v souvislosti s ekologickými standardy.
 - Otázka celní unie se Slovenskem v případě dřívějšího vstupu ČR do EU.
- Zvýšení konkurence na bankovním a finančním trhu by mělo **zvýšit dostupnost kapitálu** pro domácí firmy.
- Vstup do EU bude rovněž znamenat **opuštění kategorie „emerging markets“**, což by mohlo mít pozitivní vliv na potenciální investory, zvláště pak ze zemí, které nejsou zcela podrobně seznámeny se současnými rozdíly mezi jednotlivými zeměmi střední a východní Evropy. Vstup do EU by tak mohl vést k postupnému zvyšování přímých zahraničních investic. Jak již bylo zmíněno výše, zahraniční firmy přinášejí nejen kapitál, ale i novou podnikatelskou kulturu, technologie, know-how, apod.
- **Odvětví, která by vstupem do EU patrně okamžitě získala**, jsou sklářství, cementářství, chemický průmysl, hutnictví, strojírenské obory, do určité míry oděvní a potravinářský průmysl a elektronika.
- **Odvětví, která by vstupem do EU byla vystavena mnohem silnější konkurenci**, jsou textilní průmysl, potravinářský a bankovníctví. Malé a střední podniky typické pro textilní a potravinářský průmysl patří i podle názorů vlastních manažerů k nejohroženějším³⁷.

³⁴ Viz M.Mejstřík,V.Dvořák, L.Koleček a kol.: *The Adjustment Process of SME in the Czech Republic to the European Single Market*, PHARE-ACE Project, Praha 2001, shrnuto v PŘÍLOZE A

³⁵ Studie kolektivu vědeckých pracovníků ÚMV, *Mezinárodní politika* 6/1998

³⁶ Např. Irská republika byla při vstupu do EU v roce 1973 ve tvorbě HDP per capita hluboko pod průměrem EU. V roce 1988 dosahovala pouze 63,8% průměru EU. V roce 1998 byla již nad průměrem, a to 102,1%. Z velké části byl tento úspěch zapříčiněn efektivním čerpáním zdrojů strukturálních fondů, na jejichž čerpání se podílelo průměrně 4-6%. Eurostat 1997.

³⁷ Viz M.Mejstřík,V.Dvořák, L.Koleček a kol.: *The Adjustment Process of SME in the Czech Republic to the European Single Market*, PHARE-ACE Project, Praha 2001, shrnuto v PŘÍLOZE A

- Vstup do EU z pohledu globalizace světové ekonomiky **začleňuje ČR do silnějšího a stabilnějšího hospodářského prostoru.**

5.2 ZDROJE FINANČNÍ PODPORY EU

Projevem zájmu EU o vstup kandidátských zemí a zároveň potřeba připravenosti těchto zemí na vstup do EU je obsáhlá a rozmanitá forma finanční podpory EU. V této části budou jen stručně zmíněny hlavní zdroje a hlavní programy finanční podpory plynoucí z prostředků EU. **Efektivní využívání finanční podpory** prostředků je jedním z klíčových vládních úkolů. Tato podpora probíhá v současné době formou čerpání prostředků z fondů předvstupní pomoci, a to PHARE, ISPA a SHAPARD.

Zatímco do roku 1999 představovala roční alokace *Phare* částku 69 milionů euro, pro období 2000 - 2006 činí součet ročních alokací tří výše uvedených programů 158 - 184 milionů euro (*Phare* 79 mil. euro, *Sapard* 22 mil. euro, *Ispa* 57 - 83 mil.euro). Tato pomoc bude České republice k dispozici do doby plného členství, kdy bude nahrazena vnitřními komunitárními nástroji hospodářské a sociální soudržnosti.

5.2.1 PROGRAM PHARE

- Phare je součástí příprav na Evropský regionální rozvojový fond (ERDF) a Evropský sociální fond (ESF).
- Pro rok 2 000 se EU zavázala přispět částkou do maximální výše 59 milionů euro. Přibližně 60% z této částky je určeno na **projekty investičního charakteru**, zbylých 60% na tvorbu a **posilování institucí** nezbytných z hlediska našeho budoucího plného členství v EU.
- V oblasti ekonomického kritéria se pomoc Phare v roce 2000 **soustředila zejména na rozvoj lidských zdrojů** včetně vzdělávání vrcholových manažerů v řízení podniků, vzdělávání vedoucích pracovníků ve stavebních společnostech a nemocnicích a podporu vztahů mezi špičkovým výzkumem na univerzitách a firmami používajícími nové technologie. Byl vytvořen nový fond pro regionální rozvoj, který v průběhu roku 2000 půjčil prostředky na rozvoj 7 průmyslových parků, které budou sloužit jako atraktivní a dobře zainvestované lokality pro umístění nových firem.
- Plných 20 z celkového počtu 29 projektů obsahuje nástroj předvstupní pomoci programu **“twinning”**, který zprostředkovává pomoc poradců z členských států EU při realizaci projektů přímo na místě. Čerpání předvstupní pomoci je podmíněno spolufinancováním všech projektů z české strany, a to minimálně z jedné čtvrtiny, a dále pak přijetím legislativy nezbytné pro implementaci projektů.
- Program *Phare 2000* obsahuje další tři kapitoly. Jsou jimi *Program přeshraniční spolupráce* s alokací 19 milionů euro, úhrada části vstupních poplatků ČR do komunitárních programů *Socrates*, *Leonardo da Vinci* a *Youth for Europe* v celkové hodnotě 6,5 milionu euro a alokace z rezervy programu *Phare* na čtyři investiční programy pro rozvoj podnikatelských zón v celkové hodnotě 8,1 milionu euro. Celkem tak bude mít Česká republika v rámci *Phare 2000* možnost čerpat až 92,5 milionů euro.
- Část prostředků PHARE je věnována na speciální program, který má být přípravou na **Evropský sociální fond**. Koordinaci rozdělování těchto prostředků je pověřeno MPSV, a to především na základě Národního plánu zaměstnanosti.

PHARE V PRAVIDELNÉ ZPRÁVĚ EVROPSKÉ KOMISE

„Provádění programu Phare v České republice probíhá celkem uspokojivě. I když u projektů dochází často ke zpožděním a existuje prostor pro zlepšení přípravy a řízení, 99 % projektů bylo dosud uzavřeno před termínem a realizováno na přijatelné úrovni. Je však třeba poznamenat, že realizace ve všech sektorech je negativně ovlivněna nedostatečnou interní komunikací uvnitř ministerstev, mezi nimi i ve vztahu mezi resorty a jinými organizacemi. Kvalita provádění rovněž často závisí na konkrétních pracovnících a nikoliv na institucionální síle ministerstev. Je jasné, že jsou nutné výrazné a trvalé investice do správních kapacit na všech českých ministerstvech a rozpočtových ústředních orgánů státní správy zejména v oblasti lidských zdrojů, chce-li si Česká republika zajistit hladký přechod od předvstupní podpory ES k účasti na strukturálních fondech ES.“¹

5.2.2 PROGRAM SAPARD:

- Cílem tohoto programu je napomáhat kandidátským zemím při řešení konkrétních úkolů při zavádění Acquis vztahujícího se ke společné zemědělské politice, strukturálním změnám v jednotlivých zemědělských sektorech a na venkově. Přípravuje naši zemi na Evropský zemědělský záruční a usměrňovací fond.

5.2.3 PROGRAM ISPA:

- Je svou podstatou „předkohezní fond“ zaměřený na podporu investičních projektů, které přispívají ke zlepšení infrastruktury životního prostředí a dopravních sítí Transevropských koridorů.

5.2.4 STRUKTURÁLNÍ FONDY A KOHEZNÍ FOND:

- Čerpání zdrojů z těchto fondů je podmíněno členstvím v EU.
- Cíl: snížení rozdílů mezi zeměmi a regiony.
- Po vstupu všech kandidátů by bylo potřeba přibližně dvojnásobek finančních prostředků (40mln euro).
- Pro přílišnou finanční náročnost i omezenou schopnost absorpce finanční pomoci byl pro kandidátské země po vstupu ustanoven horní limit pro čerpání zdrojů ze SF na max. 4% HDP.

5.3 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Předvstupní pomoc by měla být využívána efektivně a chápána také jako proces učení efektivního využití finančních prostředků plynoucích z EU. Jak je patrné z odlišného vývoje např. Irska a Řecka, efektivita využívání těchto prostředků je naprosto klíčová.

- Pro zvýšení efektivity využívání finančních prostředků předvstupní pomoci je důležité jasné rozdělení kompetencí nakládání s těmito prostředky. Finanční prostředky by měly být v rámci jednotlivých resortů rozdělovány na základě jednotlivých zpracovaných vládních priorit, národních politik a programů.
- Rozdělování těchto prostředků by mělo být transparentnější, toto se dá zajistit povinným veřejným výběrovým řízením na jakékoliv nakládání s těmito prostředky.
- Efektivnějšího využívání prostředků na vzdělávání státních úředníků by bylo docíleno vnitřními předpisy o jazykové vybavenosti úředníků. Na tyto programy by měli být vysíláni pracovníci k tomu nejkompetentnější, nikoliv ti „nejpostradatelnější“.
- Zlepšení koordinace rozdělování těchto prostředků na regionální úrovni (v roce 1998 konečně došlo k ustavení územních jednotek NUTS na úrovních I-V, z nichž NUTS II (1-2 mil obyvatel - 8 na území ČR) a NUTS III (14 VÚZC ČR) mají vazby na strukturální fondy. Právě na úrovni těchto jednotek je nezbytné vybudovat efektivní systém rozdělování a propagace možnosti využití prostředků strukturálních fondů.
- Vznik a podpora Euroregionů po obou stranách státní hranice za účelem přeshraniční spolupráce je možností pro českou podnikatelskou sféru připravit se na podmínky po vstupu do EU již nyní. Využíváním propojenosti přeshraničních regionů se může velká část především MSP dlouhodobě připravovat na změny plynoucí ze vstupu do EU.

6. GLOBALIZACE

Obsah: definice pojmů, new economy a její vliv na vývoj současné ekonomiky, nová úloha státu a regionů, závěry.

6.1 DEFINICE

Pojem globalizace je poměrně nový, avšak velmi často používaný. Nicméně jeho vymezení je dosti složité, existuje mnoho **definic** tohoto procesu:

- **Otevírání trhů** zboží a služeb, finančních trhů - toto je definice zužující tento trend pouze na vypočítání podílu zahraničního obchodu na HDP dané země. Tento proces odpovídá spíše definici internacionalizace, který je spojen právě s liberalizací obchodu, otevíráním trhů a rozvojem zahraničních investic. Globalizace rovněž zasahuje mnoho jiných, ekonomických i neekonomických oblastí.
- Globalizace je spojena s **liberalizací obchodu a finančních toků**, je založena na překotném rozvoji technologií a především přenosu informací. Ekonomická moc již není výhradně v rukou národních subjektů.
- Globalizační proces vychází z ekonomického propojování v rámci obchodu, zasahuje však také **oblasti sociální a politické**. Přestože v procesu globalizace se jedná o tvorbu jednotného prostoru, ve kterém mizí důležitost národních hranic, vede globalizace paradoxně k **rostoucí fragmentaci a diferenciaci společnosti**, zvláště pak rostou rozdíly mezi euroatlantickou zónou a zbytkem světa. Dochází paralelně k regionalizaci světa, vznikají tzv. makroregiony (viz např. trefný název Fortress Europe).
- Dochází k minimalizaci rozdílů mezi vnitřním a vnějším ekonomickým světem. Je nutností **bedlivě sledovat vývoj ekonomik ostatních států**, neboť jejich situace ovlivňuje i naši pozici. V globalizovaném světě jsou země často nuceny platit za chyby svých sousedů.

1.2 RYSY GLOBALIZACE

Hlavními rysy globalizace jsou zejména:

- **Rychlost přenosu informací** a nebezpečí zahlcení informacemi, vytváření informační společnosti.
- Rapidní **rozvoj počítačové techniky**, komunikací a vývoj nových technologií.
- Zvýšení hospodářského a finančního **propojení, rostoucí nestabilita**.
- Rostoucí **pozice nadnárodních nestátních aktérů**.
- **Změna úlohy státu**.
- Rostoucí potřeba **vzdělání**, vědy a výzkumu.
- Rostoucí **individualismus** a potřeba osobní zodpovědnosti.
- **Multikulturnost** tohoto procesu, rostoucí potřeba flexibility, adaptability a tolerance.

6.3 NEW ECONOMY

Jak je patrné, globalizace je proces zasahující všechny obory lidské činnosti. Z ekonomického pohledu může být proces globalizace zúžen na pojem relativně nový, spojený především se současným vývojem americké ekonomiky, „**new economy**“. Tento pojem se snaží obsáhnout změny v oblasti podnikatelských aktivit, organizace obchodu a práce spojené s širokým používáním informačních a komunikačních technologií a globálních sítí.

Hlavními prvky new economy jsou:

- Jádrem ekonomických aktivit již není produkce zboží, ale rozvoj hmotné a dematerializované infrastruktury projevující se rozvojem produkce **služeb a informací**. Dematerializace hospodářských aktivit (weightless economy) stírá teritoriální důležitost obchodu zbožím a tím zvyšuje konkurenci mezi jednotlivými ekonomickými aktéry.
- Využívání **informačních a komunikačních technologií** (internet, telefony GSM, e-business, elektronické databáze, celková propojenost světové ekonomiky) roste, stává se dostupnou pro většinu podnikatelských aktivit. Roste **důležitost ochrany vlastnických práv** a patentového zákonodárství.
- Rostoucí objemy informací s sebou přináší rozvoj konzultantských, poradenských a vyhledávacích služeb, které napomáhají k orientaci na světové scéně. **Znalosti a lidský kapitál se stávají nejdůležitějším prvkem konkurenceschopnosti** firmy v globálním světě.
- **Inovace** se stává **motorem hospodářského růstu**. K tomu je zapotřebí podpora rozvoje a šíření informačních a komunikačních technologií, vzdělání, výzkumu a vývoje, adaptability lidského kapitálu.
- Klesá důležitost komparativních výhod levné pracovní síly, surovin, apod. Hlavní komparativní výhodou se stává **lidský kapitál**.
- Mezinárodní obchod již není především vztahem mezi vzájemně svázanými národními ekonomikami, tak jak tomu bylo donedávna, ale překračuje hranice a stává se více a více transakcí mezi jednotlivými firmami nebo obchodními partnery, navzájem spojenými nejrůznějšími formami **kooperačních dohod**.³⁸
- Základem celé struktury globálních řídicích procesů jsou nadnárodní společnosti, přičemž rozhodující úlohu mají v celém procesu globalizace ty největší z nich, disponující v tomto novém prostředí řadou výhod.³⁹ Díky své velikosti těží z výhod z rozsahu (economy of scale), mají možnost snižovat a diverzifikovat riziko spojené s globalizací. Tyto subjekty vznikají prostřednictvím **fúzí, převzetí nepřitelem, joint ventures**, apod.. Většina z nich akumuluje informace a znalosti, spolupracují s univerzitami a vědeckými ústavy, využívá služeb specializovaných agentur. Vznik sítí může přispět k větší stabilitě globální ekonomiky, hrozí

³⁸ Podle některých odhadů mají v současné době takovýto charakter přibližně dvě třetiny mezinárodního obchodu .

³⁹ Tyto podniky mají obvykle značný náskok v efektivnosti výroby před svými konkurenty. Ten nevyplývá pouze z úspor z rozsahu výroby, ale i z úspor na transakčních nákladech v Coasově pojetí. Důležitým prvkem je též jejich vertikální integrace , která urychluje i zlevňuje jak styk s dodavateli, tak i s odbytovou sítí. Dalším prvkem snižování nákladů je produktová diverzifikace, která výrazně zvyšuje manévrovací schopnosti podniku, a tím i jeho stabilitu. Přeměna na nadnárodní společnosti těmto společnostem umožňuje jak místní diverzifikaci odbytu, tak i optimalizaci alokace výrobních zdrojů v globálním měřítku. Taková analýza postihuje daleko přesněji alokační racionalitu velkých podniků než tradiční analýza monopolní či oligopolní konkurence.

však nebezpečí nekonkurenčního chování. Je otázkou, zda bude konkurence individuálních subjektů nahrazena konkurencí mezi sítěmi. K tomu je nutná plošná podpora vzniku těchto sítí.

- Nové technologie tvoří **prostor pro rozvoj přirozených monopolů**, velké hospodářské subjekty jsou schopny obsloužit celý globální trh. Toto nebezpečí může být zmírňováno klesajícími náklady na přenos informací a technologií, klesajícími náklady vstupu na trh, rostoucí specializací.
- Komparativní výhodou se stává schopnost vytvářet, využívat a kontrolovat **informace**, znalosti, pružnost. V této souvislosti je vytvářen prostor pro další rozvoj MSP (viz kapitola PODPORA MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ), které mohou být zapojeny do globálních sítí a zároveň neztratit výhodu vyšší flexibility a rychlosti. Vznik sítí nezávislých entit spojuje dva protichůdné procesy, a to koncentrace a segmentace. Nutnost flexibility, specializace a individualizace výroby přináší její diverzifikaci.

Globalizace s sebou přináší dynamický **rozvoj finančního sektoru**. Klesá role tradičních lokálně zaměřených komerčních bank a roste úloha globálního investičního bankovníctví a správy finančních aktiv. Jinými slovy, začínají dominovat obchody se standardizovanými cennými papíry (proces „disintermediation“). Rostou objemy i mezinárodní povaha transakcí, jejich rychlost, přestává rozhodovat národní původ kapitálu, národní stát nemá finanční toky pod kontrolou. Liberalizace finančních toků tvoří prostor pro **spekulace** ohrožující celé ekonomiky (jihovýchodní Asie, Rusko), fúze, převzetí firem, zvyšující se konkurence mezi jednotlivými státy při lákání zahraničního kapitálu. Propojení hospodářského života přináší sice hrozbu dominového efektu (spekulativní útoky na země EMS na počátku 90.let), ale současně podstatně zlevňuje náklady na vlastní i cizí kapitál pro efektivní firmy⁴⁰.

NEW ECONOMY V USA

Zkušenosti USA ukazují, že nové technologie přinášejí hospodářský růst a tvorbu nových pracovních míst. Pouze společnosti provozující internet představovaly v roce 1998 2,3 miliony přímých pracovních míst, nepočítaje v to značný nepřímý dopad. V roce 1997 to bylo „pouze“ 1,6 milionu pracovních míst. Odhaduje se, že téměř 400 000 pracovních míst pochází přímo z podnikání v oblasti e-business. Předpokládá se, že do roku 2006 bude 50% obyvatel pracovat v oblasti Internetu. V zavedení digitálních technologií, v souvislosti s flexibilním trhem práce a kapitálu a omezení překážek upravujících hospodářskou soutěž je mnohými viděn zdroj růstu produktivity práce a zdroj trvalého, silného a bezinflačního hospodářského rozvoje USA.

6.4 NOVÉ POSTAVENÍ STÁTU V GLOBALIZOVANÉM SVĚTĚ

- Vláda do značné míry **ztrácí schopnost regulovat a usměrňovat vývoj národní ekonomiky**, neboť ztrácí svoji autonomii a centrální povahu. Klesá suverenita jednotlivých zemí, především pak malých zemí uprostřed evropského kontinentu. Manévrovací prostor národních vlád se zužuje.
- Hlavní úloha státu se přesunuje do oblasti tvorby a udržování **stabilního podnikatelského prostředí**, udržování a zvyšování konkurenceschopnosti země formou poskytování kvalitního vzdělání, vědy, informačních kanálů a infrastruktury. „Globalizace je proces, v němž při

⁴⁰ Mejstřík, M.: *Makroekonomické a finanční aspekty rozvoje eurozóny*, Finance a úvěr, 50,2000, č.6

současném zrychlení technologických inovací lidský kapitál ztrácí hodnotu a musí být neustále obnovován. Obnova lidského kapitálu ale vyžaduje kapitál sociální, tedy kompenzaci existenčních nejistot a sociálních rizik, které rychlé změny na trhu práce vyvolávají. Úspěch skandinávských států ukazuje, že investice do lidského kapitálu jsou úspěšné jen pokud jsou podporovány efektivním sociálním státem, kompenzujícím účinně požadavek flexibility práce“.⁴¹

- S klesající úlohou národního státu **roste důležitost regionů**. Regiony lze rozdělit na **makroregiony** (př. EU), které koordinací svých činností těží ze své lepší vyjednávací i exekutivní pozice. Na druhé straně roste vliv a důležitost **mikroregionů**. (př. kraje). Vláda se přesouvá blíže občanovi, podnikateli, měla by více reflektovat požadavky jednotlivce.
- **Stát by se měl vzdát velké části ekonomických aktivit**, neboť v mezinárodní konkurenci vysoce specializovaných podnikatelských subjektů může jen stěží uspět.
- **Klesá možnost využívání autonomní měnové politiky**, zvláště malé otevřené ekonomiky nemají velký prostor pro provádění nezávislé kurzové a úrokové politiky.
- S rostoucí otevřeností **klesá autonomie daňové politiky**. Dematerializace a geografická nezávislost výroby, poskytování služeb a spotřeby umožňuje volný pohyb podnikatelských subjektů za nejvýhodnějšími podmínkami. Tolik diskutovaný daňový dumping se však nezdá být skutečnou hrozbou pro vyspělé sociální státy s vyššími daňovými sazbami. I přes určitý odliv podnikatelských aktivit není daňové zatížení jedinou proměnnou při rozhodování o sídle podnikatelské činnosti. Roste důležitost stabilního podnikatelského prostředí a kvality servisu, který vláda poskytuje podnikatelským subjektům.
- Tradiční korporatismus, definovaný jako dohoda státu a sociálních partnerů o přerozdělování národního důchodu ve prospěch zvýšení celonárodního blahobytu je, dle odborné literatury, postupně nahrazován **konkurenčním korporatismem**, který se vyznačuje dohodou těchto partnerů o zvyšování celonárodního blahobytu prostřednictvím rostoucí konkurenceschopností firem. Vysoká míra solidarity je stále více vyvažována požadavky na osobní zodpovědnost a iniciativu.

6.4.1 ÚKOLY VLÁDY V GLOBALIZOVANÉM SVĚTĚ:

Přestože oslabování moci národních států je v dnešním procesu globalizace jasně patrné, státy si i nadále uchovávají množství důležitých nástrojů, kterými mohou účinně ovlivňovat hospodářský život v rámci svých teritorií. To platí i pro Českou republiku, kde jsou podobné zásahy, byť by se jednalo pouze o krátkodobé intervence na podporu českých podnikatelských subjektů, velmi žádoucí. Tato potřeba vyvstává především v souvislosti se zaostalostí českých podniků za jejich zahraničními konkurenty, způsobenou negativním dědictvím centrálně plánované ekonomiky.⁴² Stát by měl aktivně působit především v těchto oblastech:

⁴¹ Václav Bělohradský: Globalizace,, str. 98

⁴² V České republice je situace zvláště závažná, neboť Československo patřilo k nejcentralizovanějším a nejbyrokratičtějším zemím z východního bloku. ČSSR rovněž patřilo k **zemím s nejuzavřenější ekonomikou** (Gacs, 1994:3-4). Zatímco ostatní země měly alespoň minimální zkušenosti se soukromým podnikáním, v ČSSR toto zcela chybělo. Obchody se uskutečňovaly téměř výlučně v omezeném teritoriu RVHP za fixní ceny a objemy. Export byl používán téměř výhradně jako prostředek pro financování importu. (Lavigne, 1995:67-8) To samozřejmě citelně ovlivnilo i lidské zdroje, které hrají ve světovém obchodě stále důležitější úlohu. Po čtyřech desetiletích direktivního hospodářství **mají čeští manažeři velmi omezené anebo vůbec žádné zkušenosti se zahraničním obchodem**, což platí **především pro malé a střední podniky**. Podniky **neumí získávat informace o zahraničních trzích, analyzovat je a vyvozovat z nich důsledky** pro své budoucí obchodní strategie. Jen ztěží také rozpoznávají a učí se eliminovat rizika spojená s pronikáním na zahraniční trhy. Zatímco představitelé zahraničních firem vyrůstali, studovali a pracovali

- **Podpora inovací**, koordinace vědy a výzkumu (viz kapitola VĚDA A VÝZKUM).
- **Podpora vzdělávání** jako hlavní prostředek pro udržení a získání konkurenceschopnosti na světovém poli. Zvýšit důraz na flexibilitu, rychlost a přizpůsobivost lidských zdrojů. Roste důležitost celoživotního vzdělávání, vláda by měla podporovat aktivitu občanů a firem při zapojení do procesu učení (daňové úlevy při pořádání vzdělávacích kurzů).
- **Podpora mobility** pracovní síly, politika „přitahování kvalifikované pracovní síly“ ze zahraničí.
- Zvyšování kvality **intelektuálních vlastnických práv** jako jednoho z motorů investic do výzkumu, vývoje a inovačních procesů.
- Zlepšování podmínek pro podnikání, tj. stabilní a transparentní hospodářská politika, zajištění vymahatelnosti vlastnických práv, snižování byrokratické zátěže, přesun daňového břemene od daní přímých k daním nepřímým, podpora rizikového kapitálu, zrychlení státní administrativy, aktivní politika zaměstnanosti zdůrazňující osobní zodpovědnost, udržování sociálního míru. (viz kapitola KONKURENCESCHOPNOST).
- Důrazná soutěžní politika umožňující využívání kladných aspektů **tvorby infrastruktury a sítí vůbec**.
- Zprostředkování a zlepšení přístupu k informacím, **zapojení do informačních sítí**, a to především v oblasti vzdělávacích institucí, výzkumných ústavů a průmyslových aktivit. Zlepšení přístupu k informacím nezvyšuje pouze konkurenceschopnost ekonomiky, pozitivním směrem ovlivňuje i možnosti jednotlivce zapojit se do nového vývoje hospodářského života.
- **Otevírání se mezinárodnímu obchodu** jako prostředek zvyšování konkurenceschopnosti, sdílení informací a výhod globálního trhu.
- **Aktivní role ve světových organizacích**, které se snaží snižovat rizika a nejistoty plynoucí z rostoucí propojenosti světa.
- **Odstátnění a deregulace** veřejných sektorů (elektřina, telekomunikace, doprava).
- **Cílená průmyslová politika** do perspektivních aktivit a činností, nikoliv odvětví. Tato podpora by však neměla být založena na omezování konkurence ostatních hospodářských subjektů, naopak by měla usilovat o co nejrychlejší zapojení do globálního trhu. S klesajícím významem národních hospodářských subjektů se stává tato politika stále obtížnější. Podpora by proto neměla být vázána na národní charakter podniku, nýbrž na jeho aktivity a přínos pro stát i občany (podpora zahraničních podniků, které aktivně vytváří pracovní místa a odvádějí daně).

6.5 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- K plnění výše zmíněných úkolů vládní politiky je nutné především **důsledné dodržování stanovené hospodářské politiky** a vytvoření institucí, které umožní její naplňování, tedy **kvalita řízení a správy**, neboť ty jsou dnes považovány za hlavní důvod dlouhodobého rozvoje či stagnace jednotlivých států.⁴³

v otevřeném světě tržního hospodářství, naše podnikatele lze až na výjimky označit spíše za jakési „pionýry kapitalismu“.

⁴³ Studie ukazují, že existující rozdíly v životní úrovni již nelze vysvětlit pouze nedostatečnými zdroji nebo špatnými hospodářskými podmínkami, ani vážným nedostatkem kapitálu, ale právě nedostatky ve správě a neexistenci

- Roli státu v zabezpečování vnějších ekonomických vztahů nelze zužovat jen na přijetí určitých hospodářských opatření a stanovení kompetencí k jejich provádění, neboť její naplňování by se mělo týkat celého politického spektra.⁴⁴
- Vytvoření **stimulujícího proexportního klimatu** by mělo být docíleno dvěma způsoby:
 - Podporou proexportních aktivit nestátního sektoru⁴⁵,
 - Aktivní státní proexportní politikou.
- Podpora státu by rovněž měla směřovat k **rozšiřování spektra subjektů zabývajících se vnějšími ekonomickými vztahy**. To se týká především obnovení zájmové samosprávy v podobě **profesních komor**, které jsou významnou formou žádoucí decentralizace státní moci, odpovídající naší starší tradici, a plně zapadající do současné evropské koncepce.
- Je zapotřebí zajistit vysokou **profesionální úroveň** veřejné správy. Ta se musí projevit v kvalitě práce, dosahovaných výsledků a poskytovaných služeb, ve zvýšení správní kultury, v etickém jednání a v politické neutralitě.
- V ČR nemají státní zaměstnanci potřebnou jistotu, nejsou chráněni před politicky motivovanými rozhodnutími a mají nižší výdělků v porovnání se soukromým sektorem. Nižší mzdy nejsou vyváženy nefinančními formami ohodnocení (záruka profesního růstu, vyšší sociální jistoty, apod.). Důsledkem je malý zájem mladé generace o práci ve veřejné správě, nízká motivace, vysoká fluktuace, tendence hledat vyšší výdělků jinde a podléhání korupci.

Při zajišťování vnějších ekonomických vztahů by se stát měl zaměřit na:

- **Deregulaci nebo podstatné zjednodušení právní úpravy všude, kde je to možné**, na racionalizaci, **zjednodušení a zrychlení správních procedur** a postupů **ve prospěch občanů a podnikatelských subjektů** tak, aby se postupně stále více naplňoval požadavek fungování veřejné správy jako veřejné služby.⁴⁶
- Lepší a přesnější **informování podnikatelské veřejnosti** o cílech a zásadách legislativních změn a celkové zlepšení komunikace v legislativní oblasti; využívání vhodných forem spolupráce s představiteli veřejných samospráv, podnikatelskými svazy, odbornou veřejností, apod. v zájmu zvýšení kvality návrhů a posilování vědomí sounáležitosti podnikatelů s politikou státu.
- Výrazné zlepšení **horizontální i vertikální koordinace** legislativního procesu ve státní správě; změna mnohdy značně formálního připomínkování jak uvnitř ministerstev a ostatních ústředních úřadů, tak mezi nimi navzájem (což vyžaduje především změnit přístup k této činnosti, nezkracovat předepsané lhůty a zvýšit spolupráci a spoluzodpovědnost legislativních útvarů a věcných odborů za uplatnění stanovisek, vycházejících z koncepcí a potřeb resortů; více využívat možností elektronické komunikace).

optimálních institucionálních soustav. Aymo Brunetti, Gregory Kisunko and Beatrice Weder“ *Institutional Obstacles for Doing Business*“, WDR 1997.

⁴⁴ Americký prezident bývá kupříkladu považován za prvního obchodníka své země a na důležitá mezinárodní zasedání bývá doprovázen značným množstvím podnikatelů, kteří ke svým obchodům využívají státní pomoci a prestiže.

⁴⁵ Svazu průmyslu a dopravy, Hospodářské komory a jiných.

⁴⁶ Nepříliš přehledné právní jakož i institucionální zabezpečení vnějších ekonomických vztahů je malými a středními podnikateli často kritizováno. MacBean, A., at all: *Trade and Transition, Trade Promotion in Transitional Economics*, London, 2000

Stát by měl být připraven postoupit značnou část svých **pravomocí do působnosti regionálních subjektů**, jejichž role se stává stále důležitější.

- Současná situace v ČR je charakterizována poměrně **vysokým stupněm centralizace**, což **neodpovídá současným trendům**.⁴⁷
- Vztah státu a státní správy k územní samosprávě by se neměl omezovat na správní dozor, ale především na **spolupráci a pomoc** (finanční, vzdělávací, odbornou a metodickou) **při uskutečňování samosprávných kompetencí** i při výkonu přenesených úkolů státní správy. Měl by být podporován obousměrný **tok informací** mezi centrem a místní správou, aby zákonodárství i vládní rozhodnutí vycházela ze znalostí regionálních a místních potřeb.
- **Připravit** regionální politiky a regionální orgány takovým způsobem, aby byli schopni přijímat a implementovat integrovanou regionální politiku a efektivně využívat pomoc, poskytovanou EU prostřednictvím strukturálních fondů.
- Působnost a **pravomoci krajských samosprávných orgánů** je třeba vymezit tak, aby umožňovaly převzetí a výkon základní odpovědnosti za ekonomický a sociální rozvoj kraje a za správu podstatné části veřejných záležitostí. Tato hlediska se musí plně uplatnit při rozhodování o organizaci a delimitaci kompetencí na úrovni krajské veřejné správy.
- Koncepční postup v této zásadní věci by neměl vycházet z úvahy o tom, co stát hodlá „obětovat“ ze svých kompetencí, ale z rozboru, který vymezí odpovědnost za výkon veřejných služeb od obce jakožto základního územního článku, přes krajskou úroveň veřejné správy až po ústřední státní správu.
- Při přenášení kompetencí z centra na kraje je nutno postupovat podle zásady **subsidiarity**, tedy zvažovat, co nelze na krajské úrovni efektivně zabezpečit, nikoliv co jsou ústřední úřady ochotny ze „svých“ hájemství vydat. Je třeba rozhodovat na té úrovni, na níž problém vzniká, a na vyšší stupně přenášet kompetence pouze ve zdůvodněných případech neracionálnosti a neefektivnosti řešení na nižší úrovni. Cílem přitom není dosažení maximálního stupně decentralizace, nýbrž naplnění kritérií charakteristických pro subsidiaritu ve veřejné správě, tj. dosažení stupně decentralizace přiměřeného možnostem pro realizaci kompetencí decentralizovaných orgánů.
- Zároveň je třeba dohlédnout na to, aby nedocházelo k neúčelnému **horizontálnímu a vertikálnímu zdvojování a překrývání kompetencí**, zejména aby se předešlo pokušení konstruovat paralelní samosprávné a státní kompetence (s odpovídajícími aparáty) v územích, pokud to není nutné a plně odůvodněné.

6.6 ROLE REGIONŮ

Globalizace světových trhů s sebou přináší rovněž regionalizaci a decentralizaci trhů vnitřních. Jednotlivé regiony začínají hrát v rámci národních celků stále významnější ekonomickou roli. To platí i pro vnější ekonomické vztahy.

⁴⁷ To je způsobeno především tzv. „demokratickým centralismem“, který se vyznačoval direktivně administrativním způsobem řízení národního hospodářství i jednotlivých oborů a úseků státní správy. Zajišťoval vysoký stupeň centralizace a nepřipouštěl autonomní samosprávnou sféru. Územní i zájmová samospráva a s územní samosprávou spjaté komunální a regionální vlastnictví byly likvidovány.

- Zatímco národní státy a vlády ekonomickou moc ztrácejí, hospodářsky autonomní **regiony moc získávají** a posilují. Nejde přitom jen o regionální samostatnost hospodářskou, ale i o autonomii politickou a kulturní.
- **Moc regionů** významným způsobem **ovlivňuje i ekonomický potenciál země** a má nezanedbatelný význam pro vnější ekonomické vztahy státu. Z tohoto důvodu je nutné se této problematice věnovat, což platí pro ČR zvláště významně.
- Na území ČR byla v minulosti **téměř eliminována suverenita** jednotlivých regionů či územních celků. Chyběla ekonomická regulace místních orgánů a neexistovala žádná samostatná strategie. Tento nedostatek se stává aktuální především vzhledem k našemu vstupu do EU, která klade na rozvoj regionů značný důraz a podmiňuje jimi poskytování finanční pomoci ze strukturálních fondů (viz kapitola Integrace do EU).

Tradiční pojetí národního státu je dnes korigováno zejména procesem evropské integrace vedoucí ke fragmentaci státu (jak teritoriální, tak politické). Teritoriální fragmentace státu je spojena se vznikem a rozvojem **regionální komunitární politiky**. Ta umožňuje regionům nejen participovat na evropské politice, ale i reprezentovat regionální zájmy mimo státní orgány⁴⁸.

Za důležitý zdroj posilování regionální autonomie lze považovat:

- Vzrůstající nespokojenost se státním zajišťováním základních místních potřeb.
- Posilování místní identity v globalizovaném světě, stírání kulturních rozdílů vyvolaných zvýšenou potřebou sebeidentifikace v rámci místních celků.
- Vzrůstající konkurence v rámci subnárodních celků spojená s nechtí bohatších částí dělit se o plody svého bohatství.

Vlastní tendence regionálního vývoje budou do značné míry výslednicí dopadů vstupu ČR do EU v jednotlivých sférách a celé řady protichůdných tendencí regionálního vývoje. Existuje však mnoho důvodů, proč se mohou úrovně jednotlivých regionů od sebe spíše vzdalovat:

- **Rozdíly** v ekonomické, ale i sociální struktuře jednotlivých měst a regionů a rozdílná obtížnost, resp. nákladnost restrukturalizace (ve výhodě jsou a budou hlavně velká města s příznivou ekonomickou a vzdělanostní strukturou).
- Nutnost postupného přechodu od konkurenceschopnosti založené na cenách ke **konkurenceschopnosti založené na kvalitě**, přičemž zvýšený tlak na konkurenceschopnost se projeví v jednotlivých oblastech různě.
- **Geografická poloha**, která se projevuje v existenci zřetelného západovýchodního gradientu v Evropě (poklesu socioekonomické úrovně směrem od západu na východ), a zejména ve státech střední Evropy (ČR, Polsko, Maďarsko a Slovensko). Západní a jihozápadní část naší republiky má tedy výhodnější geografickou polohu než východní a severovýchodní oblasti.

⁴⁸ Politická fragmentace znamená, že v systému státní správy působí orgány, jejichž funkce a kompetence se váží k evropským záležitostem a institucím. Organizační a funkční fragmentace soustavy státních orgánů členských států vede k posílení určitého autonomního postavení těchto orgánů a k depolitizaci jejich rozhodování, neboť jsou fakticky rozhodnutím byrokratických a expertních orgánů působících v eurokratické nadstátní struktuře.

- Z regionálního hlediska je **rozmístění zahraničních investic velmi nerovnoměrné** (atraktivní jsou především velká města a západní části naší republiky), a tak zahraniční investice přispívají spíše ke zvýšení než snížení rozdílů mezi regiony uvnitř ČR.
- **Pákový efekt podpůrných programů**, zejména podílových dotací. Subjekt (např. obec, region, firma), který bude mít zájem získat podporu ze zdrojů EU, musí být schopen zajistit přibližně 25 až 50% ceny projektu ze svých zdrojů. Chudší subjekty tak nemusí na jinak velmi výhodné podpůrné programy „dosáhnout“. Stejný problém se však dotýká i podílových dotací poskytovaných v rámci státních podpůrných programů.
- Lze očekávat další **rozvoj lokálních a regionálních iniciativ** (které budou mj. podporovány i ze strukturálních fondů). Rozdíly v iniciativě významných subjektů lokálního a regionálního vývoje mohou přispět ke zvětšení rozdílů mezi jednotlivými obcemi nebo regiony.

6.7 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- V podmínkách České republiky patřila **decentralizace výkonu státní správy**, rozvoj samosprávy a vymezení vztahů mezi státní správou a samosprávou k dlouho odkládaným úkolům. První krok byl již učiněn realizací zákona o vyšších územně-samosprávných celcích. Dořešit je třeba míru a formy decentralizace, dělby kompetencí, způsoby výkonu státní správy a samosprávy, jejich vzájemné vztahy, příslušné změny ve finanční soustavě a další.
- Budoucí regionální vývoj v ČR bude výsledkem působení protichůdných tendencí. Je málo pravděpodobné, že by došlo ke snížení stávajících rozdílů mezi českými regiony. Spíše lze **očekávat další zvýšení rozdílů v socioekonomické vyspělosti** na úrovni obcí i regionů, i přes masivní podporu ze strukturálních fondů EU. V této souvislosti je nutno zmínit roli aktivní regionální politiky, která by mohla omezit působení alespoň některých z uvedených faktorů.
- **Regiony a jejich představitelé disponují značným potenciálem, který je třeba využít.** Mají **nejlepší přehled** v jednotlivých místech a perspektivních podnicích. Je tedy žádoucí aby s nimi jednotlivá ministerstva či jejich příspěvkové organizace navázala **co nejužší styky**, neboť součinnost mezi státními institucemi a místními/regionálními subjekty by umožnila efektivní uskutečňování veřejné politiky v celé zemi.
- Regiony by se měly připravit na **možnost získání značného objemu prostředků** v rámci politiky hospodářské a sociální soudržnosti Evropské Unie, která jim umožní financovat projekty územního rozvoje týkající se **infrastruktury a životního prostředí**, dále na rozvoj **lidských zdrojů** a na **podporu podnikání**. Tyto sféry podpory odpovídají potřebám ČR a prostředky z EU by měly umožnit podstatně rychlejší odstranění stávajících problémů a bariér růstu (viz kapitola ZDROJE FINANČNÍ PODPORY EU).
- Měl by být využit potenciál regionů v souvislosti s **cestovním ruchem**, který by měl být vzhledem ke svému ekonomickému významu jednou z důležitých součástí vnějších ekonomických vztahů.

7. Proexportní politika

Obsah: možné formy proexportní politiky, finanční podpora exportů (činnost EGAPu, ČEBu), a nefinanční podpora (CzechTrade, Česká centra, hospodářské komory).

Exportní výkonnost ekonomiky je **jedním z hlavních ukazatelů při hodnocení celkového hospodářského stavu země**. Dynamika vývozu je považována za zdravý, žádoucí a dlouhodobý **prostředek hospodářského růstu**. Toto tvrzení platí obzvláště u malých zemí, které jsou silně závislé na vnějších ekonomických vztazích. Dynamika exportu České republiky stála za hospodářskými úspěchy tygrů jihovýchodní Asie i Irsku.⁴⁹ Důležitost exportů si uvědomují všechny vyspělé země a **podpora exportu je jedním z pilířů hospodářské politiky každé vlády**. Před samotným popisem jednotlivých forem podpory exportu je důležité toto blíže definovat.

7.1 FORMY PROEXPORTNÍ POLITIKY

V širším slova smyslu se podporou exportu rozumí veškerá opatření, která přispívají ke zvyšování konkurenceschopnosti země na mezinárodním poli (viz kapitola KONKURENCESCHOPNOST). Toto můžeme dále rozdělit na:

- Opatření vytvářející **stabilitu domácího podnikatelského prostředí**. Jedná se především o adekvátní institucionální zabezpečení, vynutitelnost a ochranu vlastnických práv, fungování soudů, dodržování principů etiky v podnikání, stabilní a transparentní měnovou a fiskální politiku, udržování sociálního smíru,
- opatření podporující **konkurenční a férové podnikatelské prostředí**, zde hrají klíčovou roli nejen kvalita zákonodárství, ale i fungování Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, Nejvyššího kontrolního úřadu, potlačování ekonomické kriminality a korupce,
- opatření zvyšující **flexibilitu a adaptabilitu** domácího podnikatelského prostředí, a to především formou podpory vědy, výzkumu a vzdělávání, mobility pracovní síly, přístupnost k informačním technologiím, rozvoj telekomunikací, implementace zahraničních zkušeností.

V užším slova smyslu se jedná o vládní proexportní politiku, která by měla **směřovat k dynamizaci vývozu dané země**. Je nutné hned v úvodu říci, že **proexportní politika nesmí být zaměřována s vytvářením bariér proti dovozům**. V důsledku uvalování cel, kvót a jiných nefinančních bariér může sice dojít k příznivější obchodní bilanci, avšak za cenu nikoliv rostoucích vývozu, ale poklesu otevřenosti dané ekonomiky. Pro malou ekonomiku platí obzvláště, že uvalování dovozních překážek zvyšuje výkonnost ekonomiky pouze za předpokladu velkých sociálních ztrát při jejich neuváženosti.⁵⁰ Proexportní politika by se tak měla zaměřit na **aktivní podporu domácích podniků a podnikatelského prostředí**, které by vedlo ke zvyšování exportní výkonnosti a celkové otevřenosti země.

Formy aktivní vládní proexportní politiky lze rozdělit do dvou základních skupin, a to na finanční a nefinanční podporu exportu.

⁴⁹ V roce 1998 představoval podíl exportů na HDP v Irsku 76%. Dynamika exportů pak byla v roce 1994 17%, v roce 1995 32%, v roce 1996 9% a v roce 1997 10%. *Ireland – Country report*, The EIU 1998, str. 5

⁵⁰ Neary, J.: *Pitfalls in the Theory of International Trade Policy*, 1998

7.2 FINANČNÍ PODPORA

Finanční podpora může nabývat formy **selektivních či plošných dotací na vývoz**. V tomto případě se však Česká republika přistoupením k mnoha mezinárodním organizacím (WTO - Uruguayské kolo) a v procesu přibližování zemím EU této nekonkurenční podpory vývozu (kromě mezinárodně povolených a uznávaných výjimek v oblasti zemědělství, vojenské techniky, apod.) dobrovolně vzdala.

Důležitost finanční podpory exportů je potvrzena i průzkumem mezi českými výrobci a exportéry,⁵¹ který prokázal, že úvěrové záruky, pojištění, dostupnost vývozních úvěrů a financování předvýrobních nákladů jsou nejžádanějšími formami podpory vývozu. Ten samý průzkum ukázal, že služeb EGAPu v roce 1997 využilo pouze 26% podniků (zájem o jeho služby projevilo 50% podniků, což dokládá nedostatečnou propagaci činnosti této instituce), služeb ČEBu 15% podniků (o služby projevilo zájem 26% dotazovaných podniků).

Existují tři formy, které jsou používány ve vyspělých zemích i v ČR: (i) pojištění exportních úvěrů, (ii) poskytování exportních úvěrů v souladu s ustanoveními Konsensu OECD a (iii) tzv. soft funding.

7.2.1 POJIŠTĚNÍ EXPORTNÍCH ÚVĚRŮ

EGAP (Exportní garanční a pojišťovací společnost, a.s.) je úvěrovou pojišťovnou plně ve vlastnictví státu, která vznikla v roce 1992 a jejíž základní jmění je 1300 mil. Kč. Výkon akcionářských práv je rozdělen mezi MF (40%), MPO (36%), MZV (12%), a MZ (12%). EGAP se zaměřuje na **pojišťování vývozních úvěrů proti teritoriálním a komerčním rizikům** spojeným s vývozem zboží a služeb z ČR. Je součástí systému státní podpory vývozu a poskytuje pojišťovací služby všem vývozcům českého zboží bez rozdílu jejich velikosti, právní formy a rozsahu vývozu přihlašovaného k pojištění s návaznou možností pojištění i tuzemských pohledávek. Role EGAPu by se mohla po našem předpokládaném vstupu do EU částečně změnit, protože druhá směrnice EU o neživotním pojištění určuje, že všechny pojišťovny mohou poskytovat pojistné služby za hranicí domovského státu EU. EGAP je řádným členem Bernské unie, která sdružuje většinu organizací tohoto typu ve světě a snaží se o řádné přistoupení k participantům Konsensu OECD.

Činnost EGAPu je **jednou z nejdůležitějších forem podpory exportu**. Teritoriální a komerční rizika vývozu v posledních letech rostou (viz ruská či východoasijská krize), pojištění těchto rizik je vyžadováno při poskytování zvýhodněných úvěrů u ČEBu i vývozních úvěrů u jiných komerčních bank. Zejména malé a střední podniky nemají dostatek prostředků pro samofinancování výroby i vývozu, a to zvláště při pronikání na nové trhy. Na druhou stranu je potřeba zdůraznit, že garance a podpora státu by neměla vést k prosazování politických priorit státu a poskytování těchto garancí by mělo probíhat pouze na komerční bázi, tj. posuzováním návratnosti a míry rizika jednotlivých projektů. Role této státní agentury by se měla soustředit na pojištění střednědobých a dlouhodobých rizik spojených především s politickými riziky. Krátkodobé pojištění může být plnohodnotně poskytováno komerčními pojišťovnami (př. ČESCOB).

EGAP v tomto ohledu **funguje na standardní mezinárodní bázi**, a to jak v oblasti vlastnické struktury EGAP tak v oblasti poskytovaných služeb.

⁵¹ MacBean, A., at all: *Trade and Transition, Trade Promotion in Transitional Economics*, London, 2000

7.2.2 POSKYTOVÁNÍ EXPORTNÍCH ÚVĚŘŮ V SOULADU S USTANOVENÍMI KONSENSU OECD

Poskytování exportních úvěrů je možné prostřednictvím komerčních bank nebo pomocí České exportní banky (ČEB).

ČEB (Česká exportní banka, a.s.) je specializovanou, státem vlastněnou bankovní institucí pro státní podporu exportu. **Poskytuje vývozní úvěry a finanční služby související s vývozem za podmínek zvýhodněných** oproti podmínkám tržním, zejména z hlediska doby splatnosti závazků a výše úrokových sazeb. Vznikla v roce 1995, základní jmění je 1500 mil. Kč, které bylo v roce 1999 navýšeno o 150 mil Kč. Hlavními vykonavateli akcionářských práv jsou EGAP, MF, MPO, MZV a MZ. Od 30.3.1998, kdy nabyl účinnosti zákon č. 60/1998 Sb. mohla ČEB rozšířit svou působnost i na oblast krátkodobého zvýhodněného financování zaměřeného na oblast malého a středního podnikání.

Činnost ČEB je v souladu s Konsensem OECD z roku 1978, který se týká regulace střednědobých a dlouhodobých úvěrů, a to prostřednictvím regulace minimálních úrokových sazeb a délky úvěrů. Uzavření této dohody mělo zabránit netržním metodám podpory vývozu a úrokové válce mezi jednotlivými pojišťovny při získávání klientů.

Činností ČEBu jsou domácím vývozcům poskytovány podmínky běžné na mezinárodních trzích. Jedná se především o exportní úvěry, záruky za závazky vývozce, úvěry na financování výroby pro vývoz, projektové financování, financování českých investic v zahraničí, podpora malých a středních podniků.

Lze konstatovat, stejně jako u EGAPu, že **ČEB plní veškeré funkce, které jsou běžné u institucí tohoto typu** v zemích OECD.

7.2.3 SOFT FUNDING

Soft funding označuje **zvýhodněné vládní úvěry na vybrané exportní projekty** na základě mezivládních dohod. Obvykle jde o mixed credits, t.j. spojení grantu a úvěru. Jedná se o **selektivní nástroj proexportní politiky**, který je regulován Konsensem OECD a který je předmětem mnoha diskusí mezi ekonomy.

Problematičnost výše uvedeného opatření souvisí s tím, že se výhody z rozsahu výroby (economies of scale) a koncentrované trhy stávají v důsledku globalizace stále důležitějšími faktory v určování skladby a přínosů z mezinárodního obchodu. V tomto prostředí se v nedávné minulosti objevily některé nové argumenty ve prospěch politik založených na představě, že vláda může svými aktivitami zvýšit blahobyt v zemi na úkor zemí ostatních (jakási obdoba nového merkantilismu).

Nejčastěji uváděnou strategickou obchodní politikou je subvencování vybraného odvětví, které se svými zahraničními konkurenty soupeří na nějakém oligopolním (vysoce koncentrovaném) světovém trhu.⁵² Tyto subvence mohou mít např. formu výše uvedených soft funding. Nové teorie

⁵² Oligopolní postavení na trhu je většinou spojováno s přítomností ekonomických rent. (Tedy vyšších zisků, než by tomu bylo v případě dokonalé konkurence velkého počtu malých firem.) Přitom se předpokládá, že větší tržní podíl představuje vyšší zisky. Subvence poskytnutá domácí firmě znamená jednak přímé snížení výrobních nákladů, ale navíc (proti situaci za dokonalé konkurence) může zvýhodnit postavení této firmy ve strategických vztazích s ostatními konkurenty, což vede ke zvětšení jejího tržního podílu (a tedy i zisku). Firma tak získá více, než by tomu bylo v případě zavedení subvence v podmínkách dokonalé konkurence. Za předpokladu, že subvencovaná firma je z podstatné části v domácí rukou (ať už se jedná o daňové poplatníky nebo běžné akcionáře), zvýšení celkového domácího blahobytu může převýšit náklady spojené s vyplácením subvencí. Vzniklý rozdíl je pak plně financován na úkor zahraniční

mezinárodního obchodu ukazují, že za jistých předpokladů taková politika vede k přesunu zisku ze zahraničí do domácí země podporovaného odvětví.

Tento typ politik může být velice **zajímavý pro velké ekonomiky** jako jsou USA, Japonsko nebo EU, v ČR by však měl být využíván jen velmi omezeně. Existuje proto několik vážných důvodů.

- Podmínkou úspěšnosti strategické obchodní politiky je předpoklad, že ostatní vlády nepodniknou odvetná opatření. Pokud se tak stane, dojde k **rozpoutání obchodní války** (beggar your neighbour), kterou vyhraje bohatší vláda. ČR jako malá otevřená ekonomika by ve většině případů musela nakonec od strategických opatření odstoupit a pouze by riskovala zhoršení mezinárodních obchodních vztahů.
- ČR jako kandidátská země EU má **značně omezen výběr** nástrojů strategické obchodní politiky a nemůže se pouštět do bilaterálních vztahů, které jsou z hlediska úspěšnosti tohoto typu politik nejvhodnější.
- Pokud vládou vybrané odvětví používá stejné zdroje (např. specifický lidský kapitál) jako některá další odvětví v ekonomice, pak poskytnutí strategické podpory může sice zvýhodnit jedno odvětví, ale současně může způsobit **vážné škody v jiné části ekonomiky** - celkový efekt podpory tak může být i silně negativní. Vláda proto potřebuje dokonalé informace o vzájemné provázanosti jednotlivých odvětví v ekonomice. To klade nereálné požadavky na kvalitu dostupných statistických údajů..
- Při výběru odvětví, kterému by měla být poskytnuta podpora, hrozí reálné nebezpečí, že v důsledku lobby silných zájmových skupin **převáží politické argumenty nad ekonomickými**. Prostředky původně určené ke zvýšení konkurenceschopnosti ekonomiky mohou být neefektivně napumpovány do zcela neperspektivních avšak politicky silných odvětví.
- Samotný výběr vhodného odvětví je v praxi velice obtížný, protože **neexistují žádná bezproblémová kritéria** pro odhalení přítomnosti rent v daném odvětví.

Na druhou stranu však použití těchto politik není zcela vyloučené. Pro to mluví zejména tyto argumenty:

- Přes veškerou kontroverzi tohoto nástroje by jeho **nevyužívání znevýhodňovalo domácí subjekty**, protože tento nástroj je využíván všude ve světě, i když v rozdílné intenzitě.
- V jednotlivých případech může být strategické podpory **krátkodobě využito k pronikání na trhy** s perspektivou, že další exportní aktivity budou moci probíhat na běžné komerční bázi.

7.3 NEFINANČNÍ PODPORA

Z průzkumů vyplývá,⁵³ že samotné podniky nedoceňují úlohu nefinanční podpory exportu, zvláště pak konzultantské služby, komplexní analýzy zahraničních trhů i vývoje světové ekonomiky. Manažeři českých podniků si většinou neuvědomují, že mezi hlavní determinanty úspěšnosti firmy jsou informace, a to jak jejich získávání tak poskytování informací ostatním subjektům.

konkurence, dojde tedy k přesunu zisku ze zahraničí k nám. Brander, J., Spencer, B. *Export subsidies and international market share rivalry*, 1984.

⁵³ MacBean, A., at all: *Trade and Transition, Trade Promotion in Transitional Economics*, London, 2000

1.1.1 CZECHTRADE

Klíčovou roli ve státní nefinanční podpoře exportu hraje **CzechTrade**, příspěvková organizace MPO, která je obdobou zahraničních Trade Promotion Organizations. V současné době probíhá realizace vládou a Parlamentem ČR schválené „Strategie pro období 1999 – 2004“, která by měla zajistit zlepšení poskytovaných služeb agentury CzechTrade na úroveň podobných zahraničních institucí: „Úspěšnější provázanost české ekonomiky s poptávkou po produktech a službách na zahraničních trzích představuje jednu ze základních podmínek dosažení rychlejšího hospodářského růstu a vyšší tvorby pracovních míst. Čeští vývozci přitom oprávněně požadují, aby jim vedle nabídky finančních produktů EGAP a ČEB sloužil i v oblasti nefinanční podpory vývozu specializovaný servis, který běžně využívá jejich konkurence v zemích EU při pronikání na zahraniční trhy.“⁵⁴

7.3.2 SPRÁVA ČESKÝCH CENTER

Další roli v nefinanční podpoře exportů hraje **Správa českých center**, příspěvková organizace MZV. Správa českých center koordinuje činnost a finančně zajišťuje fungování českých center v zahraničí. V současné době má 15 zahraničních zastoupení, především v evropském regionu. Posláním českých center není mezinárodní hospodářská aktivita, ale především vytváření **příznivého a uceleného obrazu ČR v zahraničí** pomocí prezentace českého **umění, školství, vědy, výzkumu, cestovního ruchu**. Propagace ekonomiky a obchodu je samozřejmě integrální součástí činnosti českých center, a proto se centra snaží v této oblasti stále rozšiřovat a zkvalitňovat spektrum nabízených služeb. Českým vývozcům může posloužit zejména svojí dobře vybudovanou informační databází. Pro exportéry nabízí on-line databázi zahraničních poptávek, zprostředkování kontaktů na potencionální obchodní partnery, zprostředkování konzultační a asistenčních služeb v zahraničí, finanční podporu inzerce v zahraničním tisku. Dále umožňují cenově výhodnou prezentaci českých firem v zahraničí, zprostředkování reprezentativních představení výrobků i služeb v prostorách českého centra, umožní krátkodobě pronajmout vybavené kanceláře, výstavní plochy, plochy pro pořádání recepcí, překladatelské služby, technické zázemí apod. Správa českých center poskytuje na základě jednotlivých informačních center základní informace o cílové zemi vývozu jako jsou roční teritoriální informace, aktuální situační informace z teritoria, informace o veřejných soutěžích apod.

7.3.3 HOSPODÁŘSKÁ KOMORA ČR

Hospodářská komora ČR zastřešuje síť zhruba 90 okresních, obvodních a regionálních hospodářských komor. Je členem Mezinárodní obchodní komory a asociovaným členem Eurochambers. Uzavřela množství dvoustranných dohod s partnerskými organizacemi na celém světě, je partnerem rozvoje **oboustranně výhodných obchodních vztahů** a místem pro nalezení konkrétních kontaktů. Provádí prezentaci českých firem v zahraničí, vede databázi nabídek a poptávek zahraničních firem získaných zejména po linii obchodních komor, nabídky a poptávky českých firem zasílá do zahraničí obchodním komorám a svazům dovozců, vyhledává partnery v zahraničí v rámci tzv. komplexního servisu, poskytuje poradenství o exportu a importu, včetně procedur v mezinárodním obchodu a technologií obchodních transakcí, poskytuje zahraničně právní konzultace a celní poradenství.

HK ČR organizuje podnikatelské mise českých firem do zahraničí a kontaktní setkání zahraničních podnikatelů s jejich potenciálními partnery v ČR. Poskytuje informace o veletrzích a výstavách v ČR i v zahraničí. Oceňuje a vystavuje dokumenty důležité v mezinárodním obchodu

⁵⁴ Strategie pro období 1999 – 2004.

jako jsou osvědčení o původu, zboží, různé druhy certifikátů, apod. Dále provozuje systém ekonomických informací o firmách, např. pomocí BC-NET (Business Cooperation Network-databáze komise EU obsahující nabídky a poptávky zahraničních firem, síť Obor informací o firmách), databáze zahraničních obchodních komor, vydává CD ROM s databází cca. 9000 nejvýznamnějších českých firem, atd. Kromě toho spolupracuje na realizaci projektů Interprice a Europartenariát pro malé a střední exportéry.

7.3.4 SVAZ PRŮMYSLU A DOPRAVY

Jedním z největších **oborových svazů**, který hraje důležitou roli ve vztahu českých podniků se zahraničím, je **Svaz průmyslu a dopravy**. Jedná se o dobrovolnou organizaci nezávislou na vládě a sdružující rozhodující část podnikatelů v České republice z oblasti průmyslu a dopravy. Jeho členská základna čítá přes 1800 firem všech velikostí. Široká členská základna mu umožňuje být činný na mezinárodním poli – ať již je to členstvím v různých mezinárodních organizacích (IOE, UNICE, BIAC), nebo co se týče spolupráce s partnerskými podnikatelskými organizacemi z celého světa.

Významná je kupříkladu členství svazu v Oborové kontaktní organizaci pro průmyslový výzkum, která vyhledává partnery pro spoluúčasť v jednotlivých projektech, poskytuje metodickou pomoc při přípravě nových projektů, informační servis, atd.

7.3.5 OSTATNÍ

Mezi další významné nestátní organizace, jejichž činnost přesahuje hranice ČR, jsou různé svazy jako Svaz podnikatelů ve stavebnictví, Svaz obchodu ČR, atd.

Euro Info Centrum v ČR, je součástí evropské sítě řízené Evropskou komisí. Jeho hlavním úkolem je **podpora obchodních kontaktů** mezi českými podniky a podniky ze zemí EU. Jeho činnost je zaměřena zejména na malé a střední podniky, nabízí především kontakty pro obchodní spolupráci, informace o evropských společnostech, které mají zájem o získání partnerů v ČR, disponuje nejdůležitějšími databázemi EU, jako např. CELEX, EUROPAGES, dále informacemi o předpisech, standardech a specifické legislativě a informace o rozvoji jednotného evropského trhu, apod.

Jedním z doposud ne zcela využívaného způsobu podpory exportu je aktivnější zapojení do mezinárodních ekonomických organizací a zvýšení participace českých subjektů na jimi vypisovaných projektech – např. v rámci Paktu stability, atd. (viz MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE EKONOMICKÉHO CHARAKTERU).

Dále je třeba efektivně využívat podpory poskytované Evropskou unií. Stěžejním programem byl doposud program PHARE, ale Česká republika se také účastní a využívá vícenárodní a průřezové programy financované z Phare, jako je TAIEX a program pro malé a střední podniky (viz ZDROJE FINANČNÍ PODPORY EU A PODPORA MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ).

7.4 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

7.4.1 FINANČNÍ PODPORA

- Panuje **nedostatek finančních prostředků**, které by umožnily **pojištění** většího množství vývozních záměrů. EGAP svými produkty pokrývá přibližně 3% českého vývozu, zatímco ve vyspělém světě je touto formou ošetřeno přibližně 20% mezinárodního obchodu.

- Větší **spolupráce s partnerskými pojišťovami** (např. formou aktivního zajištění) by umožnila větší účast českých exportérů v mezinárodních konsorciích dodavatelů investičních celků i jiných nadnárodních zakázkách, jejichž ekonomický význam stále roste.
- Další prohlubování spolupráce s komerčními bankami, které by umožnilo **zvýšit objemy exportních úvěrů** poskytovaných na čistě komerční bázi a zároveň by zmírnilo finanční tlaky na ČEB.
- Umožnit podporu těm vývozům, které jsou realizovány **prostřednictvím majetkových účastí** jednotlivých podniků v zahraničí.
- Bylo by vhodné zvýšit pojišťování výrobních a předexportních **úvěrů pro menší a střední podniky**. Zvýšení dostupnosti produktů EGAP pro malé a střední podniky by však nemělo být za cenu podhodnocování jednotlivých rizik či jiných netržních opatření, naopak by byla užitečná užší spolupráce s Českomoravskou záruční a rozvojovou bankou (ČMZRB), která se věnuje podpoře malých a středních podniků.
- **Odstraňování bariér** při dovozu potřebných výrobních vstupů.
- Opatření chránící domácí trh by měla být postupně odbourávána, a to nejen kvůli přistupování ČR k Evropské unii, ale kvůli celosvětovému trendu **otevírání národních ekonomik. Růst domácí ekonomiky nemůže být založen na protekcionismu, nýbrž na celkové mezinárodní konkurenceschopnosti** (viz kapitola KONKURENCESCHOPNOST).
- Aktivní snaha o další **odbourávání bariér mezinárodního obchodu**, a to v oblasti celních tarifů, kvót i netarifních omezení. Česká republika by se měla aktivněji zasazovat nejen o harmonizaci českých jakostních předpisů, podmínek pro udělování licencí, apod., její snaha by měla být zaměřena i na mezinárodní uznávání těchto předpisů, a to pokud možno na automatické bázi. V tomto ohledu je důležité aktivní zapojení do mezinárodních organizací a sdružení.
- **Proexportní politika by měla být zaměřena plošně**, selektivní přístup je ospravedlnitelný pouze ve výjimečných případech (př. armáda) či v situacích, které napomáhají změnit neuspokojivý stav a ne tento stav zakonzervovat. Jedná se např. o útlumová odvětví, kdy by formy podpory měly urychlit a zmírnit negativní dopady jejich restrukturalizace a neměly by vést ke zpomalování a oddalování změn.
- Důležitou oblastí je **podpora přímých zahraničních investic**, které mají pozitivní vliv na exportní výkonnost firem se zahraniční majetkovou účastí (viz kapitola INVESTICE). Tyto firmy zaměstnávají přibližně 18% lidí z celkového počtu zaměstnanců zpracovatelského průmyslu, současně se ale podílejí na celkových vývozech 60%. 71% těchto firem vyváží více než polovinu vlastní produkce.

7.4.2 NEFINANČNÍ PODPORA

- Je zapotřebí zajistit komplexní **informace** o možnostech a podmínkách vývozu na jednotlivé trhy. Za nedostatečnou lze považovat **propagaci možností exportů** směrem k českým podnikům. Většina podniků, zvláště pak malých a středních, přeceňuje konkurenci na mezinárodních trzích, a proto se o vývoz ani nepokouší. Je žádoucí informovat o úspěšných exportérech mezi středními a malými podniky a zvyšovat sebevědomí domácích podniků. Na tuto kampaň by měl bezprostředně navazovat servis zajišťující přístup k informacím o jednotlivých trzích, komoditách, apod. (CzechTrade).

- Rovněž by mělo dojít k **dobudování kontaktních míst v ČR**, která by měla zajišťovat přímý kontakt na české podnikatelské subjekty.
- Je nutná zvýšená **propagace moderních informačních technologií**, protože 1/3 podnikatelů vůbec nevyužívá internet, jen 69% pracuje s elektronickou poštou a pouze 36% podnikatelů provozuje vlastní www stránky. 3% podniká v oblasti e-businessu.⁵⁵ Tuto situaci nelze zdaleka považovat za uspokojivou, neboť z odborných průzkumů vyplývá, že zhruba 80% informací souvisejících s vývozem lze vyhledat z veřejně přístupných zdrojů. Pouze zbývajících 20% je nutné získat od specializovaných agentur.
- Veškeré databáze Českých center, CzechTrade, popř. ČZÚ, by měly být **propojeny**, a to **on-line**. Zcela ve znění koncepce české vlády: „*Ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo průmyslu a obchodu se zaměří na zdokonalování současných a vytváření nových informačních systémů, které umožní českým podnikům přístup k informacím o obchodních možnostech v zahraničí.*“⁵⁶ Doposud pro exportéry poskytuje informace řada vládních i soukromých institucí, a to zejména formou publikací, což je poměrně nákladné a neefektivní. Problémem zůstává soustředování informací v jednotlivých databázích, ať již v teritoriálních útvarech divize MPO pro vnější ekonomické vztahy a evropskou integraci, v teritoriálních útvarech MZV, v agentuře CzechTrade nebo ve Správě Českých center.
- Pomocí jednotného informačního systému se **vyhnout zdvojování v jednotlivých aktivitách** – např. teritoriální studie, poptávky zahraničních firem, atd.
- Pomoc při získávání **mezinárodních jakostních standardů ISO 9000**. Prioritou podpory jakosti českých výrobků by se mělo stát získávání mezinárodních jakostních standardů a osvědčení. Národní normy a certifikáty nejsou na mezinárodních trzích známé a uznávané, v tomto ohledu by se měla Česká republika snažit o co nejrychlejší přejímání uznávaných norem před jejich pouhou harmonizací. Přestože jsou **české normy** v souladu s normami mezinárodními, **nejsou v podvědomí potenciálních zahraničních zákazníků**. Přejímání mezinárodních norem by snížilo náklady zahraničních klientů na ověřování kvality českých výrobků, což by vedlo ke zvýšení jejich poptávky po českém zboží. Bylo by žádoucí zvýšit propagaci těchto mezinárodních standardů a umožnit či zprostředkovat jejich získávání. V této souvislosti funguje celonárodní program TRH, který umožňuje spolufinancování získání akreditace ISO 9000, nebo ISO 14000, tento program je však určen pouze pro malé a střední podniky a max. poskytovaná částka je 300 000Kč.
- Větší **otevření oficiálních vládních misí jednotlivým podnikům**, zlepšení propagace země a nabídky firem samotnými vládními a diplomatickými úředníky (viz kapitola LIDSKÉ ZDROJE V RÁMCI INSTITUCIONÁLNÍHO ZAJIŠTĚNÍ)
- Česká republika by měla být schopna aktivní a dostatečně důraznou formou **prosazovat české ekonomické zájmy**, a to v souladu s tržními a etickými principy. Je potřeba postupovat v souladu s politickými prioritami země, **hospodářské aktivity by však neměly být zpolitizovány** a ideologizovány v míře větší než je nezbytně nutné.
- Vláda a ministerstva by měla více **spolupracovat s oborovými sdruženími a komorami**, koordinovat s nimi svou hospodářskou a zahraničně obchodní politiku.

⁵⁵ *Názory podnikatelské veřejnosti na situaci spojenou se vstupem ČR do EU 10/2000*, Euro Info Centrum ČR

⁵⁶ *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, 1999.

- Česká centra aktivně spolupracovala na podpoře českých exportů v době, kdy k tomu neexistovaly jiné, specializované instituce. Dnes však tyto organizace existují, a tak by se **ČC měla vrátit ke svému původnímu účelu**. To by vyloučilo zdvojování činností a negativní důsledky nedostatečné koordinace činností jednotlivých institucí.
- ČC i CzechTrade by měly **ve spolupráci s ČZÚ** pracovat na zlepšení nabídky pro prezentaci českých firem – např. technické zázemí, překladatelské a tlumočnické služby.

8. ZAHRANIČNÍ OBCHOD ČR

Obsah: Stav a vývoj českého zahraničního obchodu, komoditní a geografická struktura, podpora malého a středního podnikání

8.1 VÝCHOZÍ STAV ZAHRANIČNÍHO OBCHODU ČR

Současné a budoucí změny v odvětvové a produktové struktuře českého hospodářství do velké míry závisí nejen na vnitřní vybavenosti ekonomiky, ale i geografické struktuře zahraničního obchodu. Na počátku 90.let bylo 77% zahraničního obchodu ČR⁵⁷ orientována na země RVHP. Toto bylo dáno především politickými důvody a jak již bylo zmíněno výše, do velké míry to ovlivnilo komoditní strukturu domácí produkce.

- Zatímco po rozpadu RVHP došlo k poměrně rychlé a výrazné reorientaci českého zahraničního obchodu na vyspělé, především západoevropské země, **nedošlo k výraznějším změnám jeho komoditní struktury**. To je do značné míry způsobeno nedostatečnou rychlostí adaptace a restrukturalizace české ekonomiky (viz kapitola KONKURENCESCHOPNOST a INVESTICE). Změny v poptávce a preferencích obyvatelstva tak byly uspokojovány výraznými změnami a nárůstem dovozů.
- **Reorientace na vyspělé trhy je v souladu s dlouhodobými vládními cíly**, zvláště pak z pohledu přistupování ČR k EU (viz přehled níže).
- Přes pozitivní vývoj komoditní struktury (viz přehled níže) by se ČR měla nadále **soustředit na zvyšování podílu vývozů sofistikovaných produktů** na úkor vývozů surovin a polotovarů a na rostoucí kvalitu pracovní síly. Selektivní podpora jednotlivých odvětví by měla být prováděna s rozvahou a v souladu s mezinárodními standardy (viz kapitola PROEXPORTNÍ POLITIKA).
- Je **pozitivní**, že byl zaznamenán meziroční **nárůst vývozu produktů s vyšší přidanou hodnotou** (o 3% na 57% celkových vývozů ČR), a **produktů z oblastí high-tech** (růst o 0,6% na 8% celkových vývozů, dovozy u této komoditní skupiny rostou dynamičtěji a zaujímají 14% celkových dovozů do ČR). Zároveň vzrostl podíl dovozů kapitálových statků (o 9% na 34% celkových dovozů). Další změny komoditní struktury ve prospěch sofistikovanějších produktů jsou do velké míry závislé na vývoji investic a především míře přílivu PZI (viz kapitola INVESTICE).
- Co se týká geografické struktury zahraničního obchodu, převažující podíl vyspělých trhů je trend velmi pozitivní. ČR by se měla více soustředit na obchod s kandidátskými zeměmi (především zemí CEFTA) Ani ostatní perspektivní trhy by ovšem neměly být opomíjeny. V této souvislosti je velmi důležité **včasné proniknutí na daný trh a co nejrychlejší vytvoření dobrého jména českých výrobků**. V této souvislosti jsou důležité především trhy Číny, země jihovýchodní Asie, Ruska, bývalé Jugoslávie a bývalých sovětských států. Důležitost pronikání na nové trhy jsme zažili ve vlastním případě (expanze západního zboží po liberalizaci zahraničního obchodu). Tato expanze byla zapříčiněna nedostatečnou flexibilitou domácí produkce, zatímco zahraniční výrobci byli schopni reagovat okamžitě.⁵⁸ To opět vede ke zdůraznění predikce budoucích trendů

⁵⁷ Halpern, L. :Comparative Advantage and Likely Trade Pattern of the CEECs in Faini, R., Portes, R. (ed.): *European Union Trade with Eastern Europe: Adjustment and Opportunities*, CEPR 1995

⁵⁸ Benáček at al.

a vývoje jednotlivých zemí, ale i k rostoucí flexibilitě a adaptabilitě domácích výrobců a pracovní síly na měnící se podmínky a nově se objevující možnosti obchodu.⁵⁹

- Předpokladem rychlé reakce na měnící se světovou poptávku a struktury produkce (viz kapitola GLOBALIZACE) je důležitá adekvátní **kvalifikační**, (nebo lépe řečeno vzdělanostní) **struktura obyvatelstva**. V této souvislosti je klíčové prognózování vývoje na pracovním trhu a jakési „plánování rozvržení pracovních sil“. Trendy ve vyspělých zemích v poválečném období selhaly v pokusech o sladění vývoje poptávky a nabídky pracovní síly, neboť nebyl nalezen jednoznačně silný vztah mezi typem vzdělání a výběrem povolání. Analýza a prognózování v této oblasti je jsou však důležitým zdrojem informací pro občany i vládu (obzvláště se tyto prognózy osvědčily v Irsku, Nizozemsku a Francii). Tyto informace mohou zkvalitnit propojení systému vzdělávání a trhu práce, mohou pomoci při výběru typu vzdělání a kvalifikace. Důležitost a zároveň obtížnost tvorby prognóz roste spolu s mírou procesů restrukturalizace ekonomiky.

8.1.1 HLAVNÍ SOUČASNÉ TRENDY

Česká republika se stala již v první polovině 90.let **extrémně otevřenou ekonomikou**,⁶⁰ kdy podíl zahraničního obchodu na HDP představoval přibližně 54%. V počáteční fázi se vláda zaměřila na odbourávání legislativních a formálních překážek mezinárodního obchodu a rychlé otevírání země zahraniční konkurenci, devalvací koruny vytvořila počáteční měkčí prostředí pro české exportéry, avšak na tato počáteční opatření nenavázala žádnou systematickou proexportní politikou.

Celkový obrat zahraničního obchodu vzrostl o 8,3%, exporty o 9,2%, importy o 7,5%. Došlo tedy ke zmenšení celkového pasivního salda obchodní bilance.

GEOGRAFICKÁ A KOMODITNÍ STRUKTURA ZAHRANIČNÍHO OBCHODU ČR:

- *EU představuje odbytiště pro 69% českých exportů, přičemž ČR má se zeměmi EU jako celkem aktivní obchodní bilanci. Nejdůležitějším obchodním partnerem v rámci EU je Německo, na které připadá 51% obchodu s EU. Dalšími významnými partnery jsou Rakousko (6%) a Francie.*
- *Země CEFTA zaujímají 18% celkových vývozu, z nichž 8% vede vývoz na Slovensko.*
- *Největší obchodní deficit má ČR s Ruskem, Itálií, USA, Čínou, Japonskem.*
- *Největší obchodní přebytek má ČR s Německem, Slovenskem a Polskem.*
- *Nejdůležitějšími vývozními komoditami jsou strojní a dopravní zařízení a nepotravinové suroviny. Zvláště pak motorová vozidla, výrobky z nekovových minerálů, kovovýroba a nábytek vykazují největší přebytky v bilancích jednotlivých komodit.*
- *Strojírenská a elektrotechnická produkce tvoří 50,7% celkových exportů ČR.*

Zdroj: Výroční zpráva ČNB 1999, str.42

⁵⁹ Není proto uspokojivá skutečnost, že celkové výdaje na vzdělání v roce 1997 v ČR (4,74% HDP) jsou nejen pod úrovní EU 15 (5,2%), ale i pod průměrem zemí střední a východní Evropy (5,1%). Pro další srovnání: Estonsko (6,97%), Maďarsko (4,28%), Litva (5,8%), Polsko (5,6%), Slovensko (4,5%), Slovinsko (5,7%). Národní observatoř pro odborné vzdělávání a trh práce: *Klíčové ukazatele-Odborné vzdělávání a příprava ve střední a východní Evropě*, 2000

GEOGRAFICKÝ VÝVOJ V OBDOBÍ 1998-1999

- Největší nárůst vývozu byl zaznamenán do zemí EU (+18%) a do neevropských zemí s transitivním nebo státem kontrolovaným režimem (Čína, KLR, Kuba, Laos, Mongolsko, Vietnam), a to o 22%. K výraznému nárůstu exportů došlo v případě Irska (+142%), Španělsko (+58%), Francie (+26%), Slovinsko (+26%).
- Největší meziroční pokles byl zaznamenán u vývozu do rozvojových zemí (-5%) a tranzitivních evropských zemí (-10%), z toho do zemí CEFTA (-5%), zvláště pak výrazný byl pokles u vývozu do Ruska (-47%), na Ukrajinu (-40%), Tchajwan (-16%), Slovensko (-15%) Chorvatska (-12%).
- Struktura meziročního vývoje importů více méně kopíruje vývoj exportů, ovšem v menší dynamice. Výjimku tvoří meziroční zvýšení importů z rozvojových zemí (+3%), zemí CEFTA (+3,5%). Se zeměmi CEFTA si však ČR stále udržuje aktivní obchodní bilanci.

KOMODITNÍ VÝVOJ V OBDOBÍ 1998-1999:

- Největší dynamika vývozu byla zaznamenána u nepotravinových surovin (+16%), chemikálií (+2%), zpracovatelský průmysl (+5%), strojní a dopravní zařízení (+%), a ostatní zpracovatelská výroba(+3%). Ve skupině výrobků strojní a dopravní zařízení se na zvýšeném vývozu podílela hlavně motorová vozidla (35%) a elektrická vybava a doplňky (23%).
- Největší pokles vývozu byl zaznamenán u nápojů a tabáku (-16%), potravin a živých zvířat (-7%).
- Největší dynamika dovozu byla zaznamenána v oblasti minerálních paliv a lubrikantů (+8%), chemikálií (+6%), zpracovatelského průmyslu (+6%), strojních a dopravních zařízení (+10%) a ostatní zpracovatelské výroby(+14%).

Důležitým prvkem při analýze exportů je struktura firem, které se podílejí na exportu:

Rozdělení exportérů dle velikosti v roce 1999			
Rozdělení firem založené na hodnotě exportu	Počet firem	Podíl na celkovém počtu firem (%)	Podíl na celkové hodnotě exportu (%)
Celkem:	39 476	100,00	100,00
Z toho:			
nad 1 mld. Kč	135	0,34	44,82
500-1000 mil. Kč	169	0,43	12,86
100-499 mil. Kč	951	2,41	21,78
50-99,9 mil. Kč	886	2,24	6,75
10-49,9 mil. Kč	3 812	9,66	9,28

⁶⁰ Podíl exportů na HDP byl v roce 1998 58%. JP Morgan

méně než 10mil.Kč	33 523	84,92	4,50
-------------------	--------	-------	------

Zdroj: Czech Republic in 1999, Country Profile 2000, CzechTrade

Z výše uvedeného přehledu je patrné, že velké **firmy jsou v současné době hlavními nositeli exportní výkonnosti ČR**. Důvodů je několik:

- **výhody z rozsahu** (economy of scale),
- lepší **vyjednávací pozice** s bankami a zahraničními partnery,
- lepší dostupnost **kvalitních manažerů** a externí konzultantské činnosti,
- V průměru větší přítomnost zahraničních **strategických partnerů**, kteří umožňují těmto podnikům pronikat na zahraniční trhy.

I přes tyto výhody představoval vývoz malých a středních podniků (MSP) 36% celkového vývozu ČR a 49% jeho dovozu.⁶¹

8.2 PODPORA MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ

Jedním z hlavních úkolů vládní proexportní politiky by tedy měla být **podpora malých a středních podniků**,⁶² které i v globalizované ekonomice mají své místo, a to především kvůli své **vyšší flexibilitě a adaptabilitě**. Právě tyto podniky však v důsledku své velikosti nemají dostatek prostředků a vyjednávací pozice při pronikání na nové trhy, získávání úvěrů, apod. České MSP mnohdy umějí vyrábět ale neumějí prodávat. Nedisponují obchodními odděleními a byly zaskočeny rychlým vývojem internetových služeb v obchodě. Zejména malé a střední podniky trpí nedostatkem kvalifikovaných pracovníků, vědomostí a dovedností k tomu, aby ve své činnosti využily nových technik. Malé a střední podniky charakterizuje mimo jiné nedostatek právních a ekonomických odborných kapacit, obtížnější přístup k informacím a samozřejmě nižší ekonomická síla. Bankovní sférou jsou tyto podniky často označovány za rizikovou skupinu, což zhoršuje jejich přístup ke kapitálu potřebného k realizaci podnikatelských záměrů.

Důležitost MSP vyjadřuje skutečnost, že více než **30% celkového počtu pracovníků ekonomiky ČR je zaměstnáno v malých a středních firmách**. V EU 99,9% podniků (bez zemědělského sektoru) zaměstnává méně než 500 zaměstnanců a průměrný počet zaměstnanců v podniku představuje 6 osob. Z uvedeného vyplývá, že **v EU je kladen velký důraz na existenci a podporu malého a středního podnikání**, a to nejen z ekonomických, ale i sociálních důvodů⁶³. Odhady rovněž potvrzují, že se v malých a středních podnicích v EU vytvoří více než 50% všech investic, více než 50 % obratu a více než 40 % národního důchodu.

Je nutné MSP aktivně pomáhat, neboť otevření trhů, především v souvislosti s naším **vstupem do EU bez důkladné přípravy, by mohlo vážně ohrozit jejich existenci**.

⁶¹ Příprava českých MSP na vstup do jednotného trhu EU, 2001

⁶² Projekt PHARE definuje MSP jako podnik s max.250 zaměstnanci, ročním obratem nepřesahujícím 40 mil EUR a celkovou výší max.27 mil EUR.

⁶³ V době vysoké nezaměstnanosti se tyto podniky v EU podílejí rozhodujícím způsobem na tvorbě nových pracovních míst (podniky s 1 - 49 zaměstnanci 40% nových míst a podniky s 50 - 500 zaměstnanci 15% nových míst).

8.3 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Menším a středním podnikům by neměla být poskytována selektivní podpora netržní povahy, měla by být však přijímána taková **opatření, která by alespoň částečně zmenšovala nevýhody těchto podniků** a která by snižovala náklady exportu, které jsou pro MSP relativně vyšší. Jedná se především o:

- **Podpora vzniku a rozvoje MSP jako jedné z hlavních složek růstu exportní výkonnosti země.** Politicky laděná podpora MSP státem ovládanými bankami v rámci malé privatizace se ukázala být neefektivní, neboť nebyla založená na ekonomických veličinách jako návratnost kapitálu, kvalita projektů, apod. Jednou z forem protržní podpory MSP patří podpora rizikového kapitálu. Existuje Fond rizikového kapitálu PHARE, který investuje do malých podniků s kvalitními podnikatelskými záměry a možnostmi dosažení zisků, a to formou akciového kapitálu nebo vázanými půjčkami. Dalším podpůrným programem v oblasti rizikového a rozvojového kapitálu je GIMV, který má za cíl podporovat společnosti v jejich růstové fázi.
- Zvyšování celkové **informovanosti o možnostech** a potenciálních přínosech vývozu na zahraniční trhy. Je třeba překonat ustálený mýtus, že vývoz je prestižní a nedosažitelný cíl, poopravit známý fakt, že české firmy umějí vyrábět, ale neumějí prodávat a propagovat sama sebe.
- Poskytování **vývozních informačních a poradenských a vzdělávacích služeb.** V současné době byl zahájen program MARKETING, který umožňuje získání dotace do výše 60% vynaložených nákladů, dále existuje obdobný program PODPORA EXPORTU (rozpočet tohoto programu pro rok 2000 byl 80 mil Kč).
- **Propagace nových informačních technologií**, především nutnost prezentace podniku prostřednictvím internetu, zapojení MSP do elektronického obchodu, který se (zvláště pak business-to-business obchod – B2B), stal jedním z nejdynamičtěji se rozvíjejících forem obchodování. Zapojení do B2B obchodu v současné době nabízí CzechTrade, tato služba však není adekvátně propagována, stejně jako důležitost elektronického obchodování obecně.
- Zvýšení dostupnosti (finanční i byrokratická stránka) a zrychlení získávání **akreditací ISO** (existující národní program TRH) a udělování označení CE (prohlášení o shodě) českými zkušebnami.
- **Zvýšení dostupnosti vývozních úvěrů a pojištění vývozu**, a to především formou propagace služeb EGAP, ČEB a ČMZRB. Zvýšení dostupnosti by mělo mít spíše formu zjednodušení byrokratických postupů, seminářů zvyšující kvalifikovanost manažerů, individuální přístup k jednotlivým klientům.
- Prohlubování **spolupráce se zahraničními firmami a investory.** Do této oblasti patří nejen tzv. matching service na dodavatelsko-odběratelském základě, ale i spolupráce v oblasti vývoje nových výrobků a technologií, sdružování MSP v dodavatelsko-odběratelských sítích a společného vzdělávání pracovníků. V této souvislosti existuje podpůrný program EU CRAFT, který hradí náklady mezinárodní spolupráce v oblasti výzkumu.

8.3.1 DOPORUČENÍ VZHLEDEM K EU

Od roku 1998 mohou i české MSP využívat fondy schválené v rámci Třetího víceletého programu pro malé a střední podniky. Program se realizuje prostřednictvím 5 dílčích programů, a to: síť Euro Info Center (Šíření informací), Europartenariat a Interprise (navazování kontaktů

a vytváření nadnárodních sítí), Distributive Trade (maloobchod) a Crafts and Small Enterprises (podpora řemesel). Malé a střední podniky mají své místo i v dalších programech, které jsou unií určeny na pomoc podnikání obecně. Pro příklad je možné uvést programy IBEX (mezinárodní oborové kontrakční výstavy), JEV (Evropský společný podnik) ECO-AUDIT (ekologická bezpečnost výroby), Leonardo da Vinci (profesní vzdělávání), aj. Samostatnou kapitolu představuje zpřístupnění rámcových víceletých programů na podporu mezinárodní spolupráce ve výzkumu a technologickém vývoji pro MSP. Zde, stejně jako u některých jiných programů, rozvíjí Evropská komise řadu informačních a asistenčních opatření.⁶⁴ V tomto smyslu je potřeba:

- Umožnit **přístup MSP k inovacím**, novým technologiím a výzkumným kapacitám (viz kapitola VĚDA A VÝZKUM).
- Je třeba pečlivě **analyzovat dopady vstupu do EU na malé a střední podnikatele** v již přijatých zemích. To se týká především zemí ekonomicky srovnatelných s ČR. Předběžné výsledky průzkumu představitelů českých MSP v pěti odvětvích (potravinářském, textilním, dřevozpracujícím, plastů, informačních technologií) potvrdily, že o tyto analýzy je velký zájem a že sami podnikatelé ve vstupu do EU spatřují velkou příležitost. Na druhé straně více než jedna třetina firem se zatím na vstup do EU necítí dostatečně připravena, či se ani nepřipravuje.⁶⁵ Některé aspekty toho momentu jsou shrnuty v PŘÍLOZE A.⁶⁶
- Zatímco představitelé zahraničních firem vyrůstali, studovali a pracovali v otevřeném světě tržního hospodářství naše podnikatele lze až na výjimky označit spíše za jakési „pionýry kapitalismu“.

⁶⁴ Pravidelná zpráva Evropské komise 2000.

⁶⁵ Viz M.Mejstřík,V.Dvořák, L.Koleček a kol.: *The Adjustment Process of SME in the Czech Republic to the European Single Market*, PHARE-ACE Project, Praha 2001, shrnuto v PŘÍLOZE A

⁶⁶ Dle studie M. Mejstřík,V. Dvořák,L. Koleček a kol.: *“The Adjustment Process of SME in the Czech Republic to the European Single Market”*, který byl proveden v rámci grantu PHARE-ACE, Praha 2001.

9. INVESTICE

Obsah: vymezení PZI, role PZI, jejich výhody a nástrahy, empirické zkušenosti ČR s PZI, ČR a překážky toku PZI.

V tomto dokumentu se nebudeme zabývat krátkodobými investicemi (hot money), neboť jsou spekulativní a nemají z dlouhodobého hlediska příliš velký význam. Při portfoliových investicích pak lze pouze doporučit již dlouho známou a opakovanou skutečnost, totiž zlepšení kvality kapitálového trhu. V tomto ohledu jsou podnikány patřičné kroky a řešení bude otázkou času a odborného úsilí. Portfoliové investice se rovněž prokazují řádově vyšší volatilitou než **relativně stabilní a dlouhodobé PZI**.

Tato kapitola bude věnována především PZI, jelikož právě ty mají největší relevanci z hlediska dlouhodobé koncepce.

Přímé zahraniční investice (PZI) se staly ukazatelem, který se ve světě začal v posledních letech považovat za jeden z **klíčových barometrů budoucích perspektiv dané ekonomiky**. V tomto ohledu PZI plní v malých otevřených ekonomikách **podobné signální úkoly jako export**. Nadprůměrná intenzita přitékajícího zahraničního kapitálu je indikátorem potenciálu budoucího růstu, který lze získat právě na základě efektivnějšího využití místních zdrojů.⁶⁷

Přes častá tvrzení o opaku, **česká ekonomika** patří z hlediska mezinárodního srovnání mezi **vysoce úspěšné příjemce zahraničního kapitálu**. Například pokud jde o akumulovaný stav PZI na HDP v letech 1992-97, české výsledky jsou lepší než jakých se docílilo ve stejném období ve Španělsku, Portugalsku nebo v Chile. V současné době je realistické uvažovat o tom, že nejméně 37% fixního kapitálu je u nás pod kontrolou zahraničních vlastníků.

V Česku se význam PZI a faktorů podmiňujících úspěšnost investování až donedávna hluboce podceňoval a z hlediska celospolečenských priorit se sázelo na značně diskutabilní „českou cestu“. Výsledkem je, že česká ekonomika má **problémy s absorpcí zahraničního kapitálu** (v širším kontextu absorpce), což se projevuje se to zejména nízkou pružností českých domácích podniků, bank, vlády a obecních úřadů reagovat na podněty a příležitosti dané zahraničním kapitálem.

Už v roce 1994 bylo zjištěno, že **podniky pod plnou zahraniční kontrolou investovaly v přepočtu na pracovníka až 4,3 krát více, než podniky s českými vlastníky**. Jejich zisky byly také řádově vyšší, než zisky v domácích podnicích. Tento základní rozpor české ekonomiky se od té doby jen dále prohluboval. Už jen při průměrném ročním toku PZI 2,5mld \$ a při současné míře investování lze odhadnout, že nejpozději v roce 2003 bude nejméně 50% výroby českého průmyslu v rukou zahraničního kapitálu. Tím by se český průmysl začal přibližovat svou vlastnickou strukturou menším zemím EU (např. Rakousku nebo Španělsku). Jak ukazuje situace v Maďarsku, kde už v roce 1997 bylo 60% výroby a 70% vývozu realizováno podniky pod kontrolou zahraničního kapitálu, tento trend se nezastaví a bude dále pokračovat.

Rozbor determinujících faktorů přílivu zahraničního kapitálu do české ekonomiky vedl k závěrům, že po dlouhou dobu jen málo zahraničních investorů přicházelo s motivem využívat místní lidský kapitál. Původní motiv využívat levné pracovní síly byl ve druhé polovině 90. let doplněn motivem investovat částečně i do kapitálově náročnějších odvětví. Současně se

⁶⁷ Benáček, V.: *Adaptabilita české ekonomiky* (Sborník analytických studií pro strategický program sociálního a ekonomického rozvoje České republiky, Rada vlády České republiky pro sociální a ekonomickou strategii, únor 2000

v posledních letech začala zvýrazňovat role lidského kapitálu. **Tato země již nemá komparativní výhodu ani v přírodních zdrojích, ani v levné pracovní síle.** Finanční kapitál sice umíme pomocí mimořádně vysoké spořivosti generovat, jeho potřeba k restrukturalizaci zdevastované celé ekonomiky je však tak vysoká, že je přesto pocíťován jeho nedostatek. Navíc české banky a vláda dosud finanční kapitál rozdělávaly značně neefektivně. **Naši největší šanci je tudíž lidský kapitál.** Právě ten **představuje hlavní motor růstu všech moderních ekonomik.**

9.1 POZITIVNÍ ROLE PZI

V minulosti se prokázalo, že PZI hrají velice cennou roli, a to zejména v těchto oblastech:

- zvyšování úrovně **manažerských schopností**,
- rozšiřování zahraniční sítě odbytišť daného výrobku. V šetření Svazu průmyslu a dopravy z roku 1998 se na otázku „jste-li podnik se zahraniční účastí, v čem se tato skutečnost projevila“, na prvních dvou místech umístily odpovědi „**v rozšíření odbytových možností**“ (84%) a „v subdodávkách mateřské společnosti a jejím afilacím“ (43%),⁶⁸
- přístup k novým **technologím**,⁶⁹
- zvýšená **kvalita výroby** na úroveň standardní ve vyspělých ekonomikách,
- integrace českých podniků do zahraničních **obchodních sítí**,
- většina podniků založených na bázi PZI zaměřuje velkou část své výroby na **export**,
- **efektivita práce** a kapitálu v podnicích s výrazným podílem PZI je nad průměrem ČR,⁷⁰
- tyto podniky s významnou zahraniční účastí rovněž prokazují **vysokou míru reinvestic** na vyrobenou jednotku,⁷¹
- pozitivní dopad na **zaměstnanost** (a to zejména v regionech s vysokou nezaměstnaností),
- vyšší **technologická vybavenost** firem,
- **spillover efekty**,⁷²

⁶⁸ Chlumský, J.: *Problémy integrace ČR do globalizované ekonomiky*, dokument EU

⁶⁹ *The strategic Impact of European Union Enlargement; The Business View*, PriceWaterhouseCoopers

⁷⁰ Zamplinerová, A., Benáček, V.: *Foreign Direct Investment in the Czech Republic: Environment, Structure and Efficiency in the manufacturing sector*, January 1997, CERGE-EI; studie založená na průzkumu 4308 podniků.

⁷¹ Zamplinerová, A., Benáček, V.: *Foreign Direct Investment in the Czech Republic: Environment, Structure and Efficiency in the manufacturing sector*, January 1997, CERGE-EI

⁷² Kinoshita, Y.: *Technology Spillovers through Foreign Direct Investment*, CERGE-EI, Prague, Czech Republic, December 1998 (revised): „There are four channels through which FDI can possibly affect the productivity of local firms. First, the **demonstration effect**, or contagion-imitation effect (Kokko, 1990), arises from differences in the levels of technology between foreign and local firms. Foreign firms with more advanced technologies enter a local market and introduce newer technologies to the industry. Second, the entry of foreign firms leads to more **intense competition in the** local industry and local firms are forced to be more efficient in using existing technologies and resources. Third, **spillovers through backward and forward linkages** may arise when foreign affiliates materialize transactions with local suppliers and customers. Local suppliers are forced to meet demand for higher quality and on-time delivery and to innovate more. Finally, the costly effort to training local workers leads to productivity improvements. This is referred to as the „training effect.“

- nosiči know-how⁷³ a podmínek pro VAV.⁷⁴
- PZI nejenže **stimuluje inovace**, ale zároveň podněcuje a buduje schopnost firmy identifikovat, přizpůsobovat se a využívat externí znalosti.⁷⁵
- Zahraniční firmy, které provádějí PZI, prošly **pozitivní selekcí** a na domácí trh se tedy dostávají nejúspěšnější (a většinou i nejpokročilejší z hlediska technologické vybavenosti) firmy v daném odvětví.⁷⁶
- Rozbor výsledků zpracovatelského průmyslu za rok 1996 jasně dokumentoval převahu podniků se zahraniční účastí nad domácími. Za všechny údaje snad stačí uvést, že **podniky se zahraniční účastí, které v té době ovládaly kolem 20% kapitálu v tomto odvětví, se podílely na celkovém zisku více než 92 procenty**. Tomu sice napomáhala řada specifických okolností jako například to, že do jejich rukou se dostaly většinou podniky, které byly efektivnější již před privatizací, české podniky byly navíc zatíženy některými dodatečnými náklady, jako byly dluhy z období před privatizací i privatizační náklady ještě zesílené vysokými úrokovými měrami, v řadě případů náklady na odstranění ekologických škod z dřívějšího období apod. Nehledě na všechny tyto dodatečné náklady, české podniky byly v průměru méně efektivní především kvůli značnému zaostávání v celkové struktuře řízení (governance structure) v národním hospodářství. S řešením tohoto problému naše koncepce ekonomické transformace vůbec nepočítala⁷⁷.
- S těmito charakteristikami mají zahraniční podniky silnou tendenci **generovat vyšší úroveň jak fyzického tak lidského kapitálu**, vyplácet **vyšší mzdy**, a určovat **nové směry výroby**. Jedním slovem, mají veškeré prepozice stát se „tahouny“ české ekonomiky. Tuto situaci je třeba využít, jelikož podobnou roli nelze prozatím, až na výjimky, čekat od ryze českých podniků. Navíc, tato tendence je celosvětová a některé země na tomto principu fungují již několik dekad (viz například Irsko).

9.2 ČR A KONKRÉTNÍ VÝHODY PZI

Někteří autoři⁷⁸ argumentují, že příliv PZI je nutnou **podmínkou úspěšné transformace ekonomiky na globálně konkurenceschopnou**. Podle odhadu se výrobci se zahraničním kapitálem:

- podílejí 65-70% na celkových exportech zpracovatelského průmyslu,

⁷³ Kinoshita, Y.: „*R&D and technology spillovers via FDI: Innovation and absorptive capacity*“, CERGE-EI, CEPR and WDI of November 2000, v této studii jsou podrobně rozebrány empirické dopady spillover efektu na české firmy. Je zde učiněno několik důležitých závěrů. Jedním z nich je, že ke spillover efektu nedochází, pokud nejsou domácí firmy na dostatečně vysoké technologické úrovni.

⁷⁴ Kinoshita Y.: „*R&D and technology spillovers via FDI: Innovation and absorptive capacity*“, CERGE-EI, CEPR and WDI of November 2000. Citujme „Among many channels of technology diffusion FDI is one of the most important vehicles because FDI can transfer technology embodied in human capital which would not be transferred otherwise (such as managerial skills)“ Dále platí, že „among many channels through which foreign knowledge spills over to a country, FDI is one of the most effective forms of international technology transfer because FDI can convey not only technology embodied in goods and services but also intangible assets“

⁷⁵ Kinoshita Y.: „*R&D and technology spillovers via FDI: Innovation and absorptive capacity*“, CERGE-EI, CEPR and WDI of November 2000

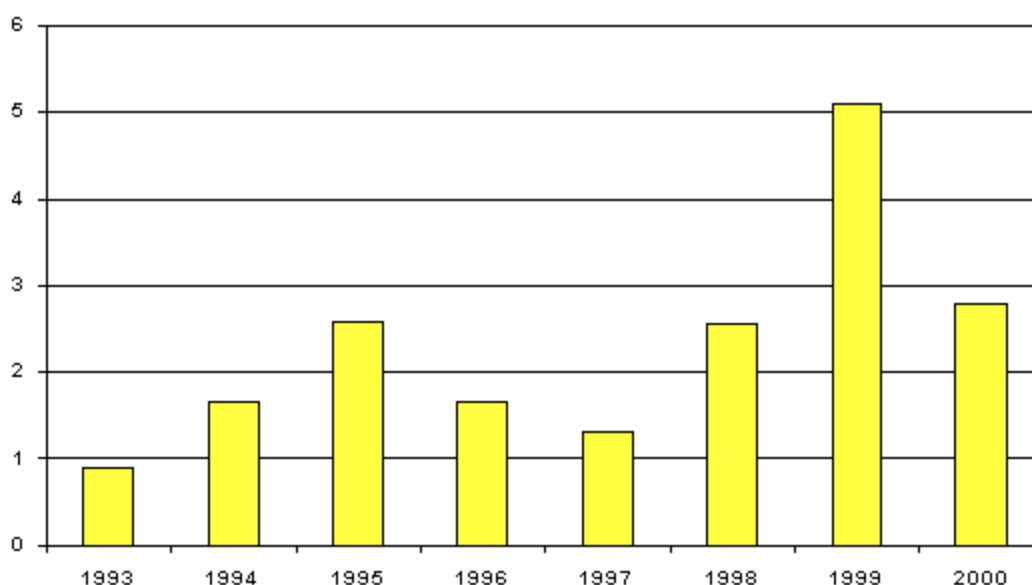
⁷⁶ Kinoshita Y.: „*R&D and technology spillovers via FDI: Innovation and absorptive capacity*“ CERGE-EI, CEPR and WDI of November 2000

⁷⁷ O tomto problému viz A. Zemplerová.

⁷⁸ Zamplinerová, A., Benáček, V.: Foreign Direct Investment in the Czech Republic: „*Environment, Structure and Efficiency in the manufacturing sector*“, January 1997, CERGE-EI

- přímo zaměstnávají 280,000 pracovníků (podniky v zahraničním vlastnictví s více než 100 pracovníky zaměstnávají více než 25% celkové české zaměstnané pracovní síly zpracovatelského průmyslu v podnicích podobné velikosti),
- společně vytvoří odhadovaných 22,500 nových pracovních míst v průběhu příštích dvanácti měsíců,
- zapojí zhruba 10,000 českých dodavatelů v oblasti zpracovatelského průmyslu a služeb, zajistí minimálně 500,000 pracovních míst v místních dodavatelských společnostech, což je asi 10% celkové zaměstnané pracovní síly v České republice
- urychlení přílivu zahraničního kapitálu se v poslední době začíná projevovat pozitivně i ve zpomalení českého ekonomického poklesu, zlepšení některých makroekonomických ukazatelů, aktivní platební bilanci, apod.
- V daném regionu jsem se stali neúspěšnější zemí, co se týče atraktivity PZI. Od roku 1990 jsme přilákali více než US\$ 20 miliard PZI. V roce 1999 se ČR stala cílem více než US\$ 5 miliard dolarů PZI, což je nejvyšším číslem od začátku transformace.⁷⁹

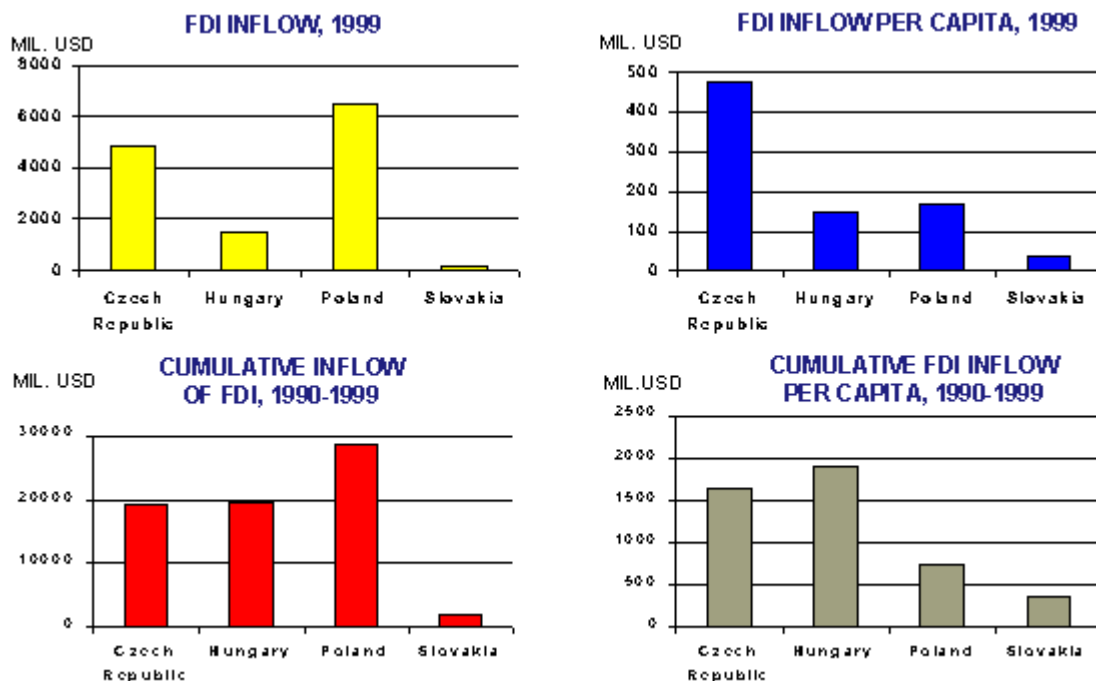
Příliv PZI do ČR od roku 1993 do září 2000. (Data za rok 2000 nejsou kompletní.)

Zdroj: ČNB, 2000

⁷⁹ Zdroj: oficiální stránky CzechInvestu

Porovnání toku PZI v regionu.

Zdroj: Vienna Institute of Comparative Economic Studies, 2000

9.3 ČR A ATRAKTIVITA PZI

Pro investory pak region střední a východní Evropy představuje:

- Trh s 300 miliony obyvatel, který má potenciál ekonomicky expandovat.
- Geograficky i kulturně relativně blízký cíl pro investice.
- U nejpokročilejších CEE zemí příslib brzkého zapojení do vnitřního trhu EU.
- Vzdělanou pracovní sílu (viz kapitola KOMPARATIVNÍ VÝHODY ČESKÉ EKONOMIKY NA POČÁTKU 90. LET).
- Přes vysoké relativní riziko se mnohé investice do těchto zemí prokázaly být velice výnosnými.⁸⁰

9.4 ČR A PŘEKÁŽKY TOKU PZI

I přes tyto výhody se nepodařilo plně využít očekávaný ekonomický potenciál a od některých akademiků i podnikatelů jsou slyšet tyto kritiky:

- Dle průzkumu UNCTAD plynulo do zemí CEE v roce 1995 pouze 5,3% celkového světového PZI.
- Howell argumentuje, že **návratnost kapitálu v CEE je o mnoho menší** než v Británii nebo USA.
- Mnoho investorů je odrazeno od investování na zelené louce kvůli **vysoké byrokratické zátěži**.
- Tzv. **netarifní bariéry**, kterými jsou různé certifikáty jakosti, regulace kvality a celní byrokracie. Přestože jde o dosti nespolehlivý a všeobecně odsuzovaný nástroj, český systém ochrany na něm do značné míry závisí. Byrokracie českého celního úřadu je všeobecně zahraničními investory považována za **jednu z hlavních bariér jejich působení na tomto**

⁸⁰ Zamplinerová, A., Benáček, V.: *Foreign Direct Investment in the Czech Republic: Environment, Structure and Efficiency in the manufacturing sector*, January 1997, CERGE-EI;

teritoriu (viz Poměry (1998)). Neefektivnosti takto vzniklé jsou však pro společnost vysoce nebezpečné a celkově stav ekonomiky výrazně zhoršují.⁸¹

- **Výška daní** je nesrovnatelná např. s USA či v oblasti PZI velmi aktivním Irskem.
- Ne zcela spolehlivé tržní instituce jsou závažnou překážkou PZI, jak vyplynulo z rozhovorů se zahraničními podnikateli podnikajícími v ČR. (Viz kapitola BUDOVÁNÍ TRŽNÍCH INSTITUCÍ)

9.5 NÁSTRAHY PZI

Po období přezírání PZI se u nás začíná prosazovat víra ve všemocnost a samospasitelnost PZI. Bohužel, často bez uvědomění si, že bychom sami měli úspěchu PZI aktivně napomáhat. V tom lze spatřovat podstatný rozdíl oproti přístupu k zahraničnímu kapitálu např. v Irsku, na Tchajvanu nebo v Portugalsku. Pokud se ovšem česká ekonomika hodlá v budoucnu opírat při svém růstu primárně o zahraniční kapitál, náš pasivní postoj k PZI se musí v brzké době výrazně změnit. Dlouhodobá strategická koncepce by se těmito problémy měla vážně zabývat. Z těchto vývojových trendů je vhodné upozornit zejména na následující:

- **Výrazné zjednodušení výrobních činností na obslužné pracovně náročné dílčí úkoly.** Podíl zušlechtěných výrobků na celkovém vývozu stoupl z 21,9% v roce 1996 na 26,4% v roce 1998. Předběžná čísla publikovaná v denním odborném tisku hovoří až o 29% v prvním pololetí 1999. Tento růst je spojen především s přímými zahraničními investicemi. V podnicích, které jsou ve stoprocentním zahraničním vlastnictví, představují zušlecht'ovací vývozy v letech 1997 a 1998 kolem 60% jejich vývozu. To je při tom daleko nejdynamičtější skupina, pokud se týká exportní výkonnosti. V roce 1998 vzrostl jejich celkový export proti předcházejícímu roku o 50%. Dohromady s podniky se smíšeným vlastnictvím představují jejich zušlecht'ovací vývozy skoro 60% celkových zušlecht'ovacích vývozů. (uváděná čísla byla vypočtena z dat ČSÚ a celní statistiky ve Výzkumném středisku integrace ČR do evropské ekonomiky, VŠE.) Současná i v příštích letech očekávaná tendence nárůstu přímých zahraničních investic vytváří reálný předpoklad k dalšímu růstu podílu zušlecht'ovacích exportů na celkovém vývozu alespoň v nejbližších pěti až deseti letech. Tempo jejich přírůstků se bude zřejmě o něco zmenšovat, protože již delší dobu fungující podniky se zahraniční účastí se budou pokoušet alespoň částečně využít možnosti levných tuzemských subdodávek, což bude postupně stále silněji zpomalovat celkový přírůstek zušlecht'ovacích exportů. Už dílčí údaje za léta 1997 a 1998 svědčí o tomto vývoji. Určitou představu o rozšíření této spolupráce dávají výsledky šetření Svazu průmyslu a dopravy ČR z roku 1998. Přes 80% firem (vesměs členů Svazu průmyslu a dopravy), které se tohoto šetření zúčastnilo, uvádí, že se jim podařilo navázat trvalejší smluvní vztahy či kooperační dohody se zahraničními firmami. Z toho téměř 50% má formu subdodavatelských vztahů týkajících se dodávek výrobků, které zhotovuje s využitím technické dokumentace odběratele, **tzn. bez vlastního vývoje či výzkumu.**
- Za druhé je to tlak přímých zahraničních investic na **zhoršení naší obchodní bilance.** Zahraniční společnosti zabývající se zušlecht'ovacími pracemi nebo jinými pracemi jen s malým obsahem tuzemské práce sice přispívají k růstu exportu, ale velice výrazně i k růstu dovozu. Jejich čistý příspěvek k aktivní bilanci je malý. V těch případech, kdy zahraniční společnosti přeměnily domácí podniky vyrábějící finální výrobky jen ve zušlecht'ovací dílny, znamená tento přechod ve většině případů absolutní zhoršení obchodní bilance.
- Doposud příliv přímých zahraničních investic dokázal tento deficit vyrovnávat. Do budoucna se toto však může ukázat jako velice obtížně řešitelný problém. Příliv přímých zahraničních investic

⁸¹ Benáček, V.: „Adaptabilita české ekonomiky (Sborník analytických studií pro strategický program sociálního a ekonomického rozvoje České republiky“, Rada vlády České republiky pro sociální a ekonomickou strategii, únor 2000

v současném tempu asi není možno udržet do nekonečna. Kromě toho postupně **začne narůstat podíl zpětného převodu zisků těchto společností**. V současné době například **takové převody představují v Irsku téměř 12% hrubého domácího produktu**. Pro národní stát zbavený v podmínkách globalizace velké části svých nástrojů pro regulaci vnějších ekonomických vztahů to může při řešení obchodní nerovnováhy představovat velice obtížný úkol.

Pokud nedokážeme uvnitř republiky vytvořit podniky, které by byly schopné se zapojit do vyšších stupňů kooperace, je naděje na zmírnění ekonomických rozdílů s našimi západními sousedy minimální. Současný příliv přímých zahraničních investic až na řídké výjimky takové předpoklady nepřináší.

Využití přímých zahraničních investic i v této pokroucené formě je zřejmě v současné době nevyhnutelné. Neměly bychom je však považovat za samospasitelné. **Perspektivní dlouhodobé řešení** bychom měli hledat ve **vybudování co největšího počtu podniků s finálními výrobky s vlastní značkou, které by byly schopny se zařadit buď co nejvýše v kooperačních vazbách existujících aliancí, nebo obsadit samy výhodné místo v nově vznikajících výrobních podmínkách**. Bez speciálně formulované státní hospodářské politiky je dosažení takových cílů v dnešním globalizovaném světě asi nemožné. V zásadě je jedno, zda takové podniky vyrostou na základě domácího či zahraničního kapitálu. Jediný, ale zásadní problém u zahraničního kapitálu je v tom, jak dotlačit zahraničního partnera k tomu, aby podobná firemní centra budoval právě v České republice.⁸²

9.6 DOSAVADNÍ ŘEŠENÍ

Vytvořením **CzechInvestu v roce 1992 vznikla** jediná státní příspěvková organizace, jejímž prvotním cílem bylo podporovat příliv zahraničních investic a to především pomocí udělování tzv. investičních pobídek (daňové prázdliny, dotace na tvorbu nových pracovních míst, osvobození od cla pro technologické vybavení, příspěvek na náklady spojené s vybudováním průmyslové infrastruktury atd.)

Původně byl CzechInvest zaměřen převážně na zpracovatelský průmysl, později však byla realizována řada projektů i v dalších vybraných sektorech průmyslu, jako je výroba automobilů a jejich součástí, elektronika a elektrotechnika, chemický průmysl, farmacie, přesné strojírenství a technologie pro ochranu životního prostředí.

V nové strategii CzechInvestu pro období 1999-2004 je navrženo rozšířit dosavadní poslání na úroveň rozvojové agentury, která by měla všestranně působit k podpoře investiční činnosti a hospodářského růstu. Základními aktivitami by podle dané strategie měly být:

- Rozvoj průmyslových zón
- Zajišťování aplikace systému investičních pobídek pro investory
- Program podpory subdodavatelů
- Do budoucna aktivní účast na programech technické a strukturální pomoci EU⁸³

Od roku 1996 rozšířila agentura nabídku svých služeb a zavedla zprostředkovatelské služby (Joint-venture matching service) pro české firmy, které hledají zahraničního partnera. Počínaje rokem 1994 byla budována síť zahraničních zastoupení CzechInvest. Při výběru dané lokality se

⁸² Více viz „*Quo Vadis ČR?*“ str 33, 34-38

⁸³ Budinský V., Grulich T., Půlpán K., Procházka J.: *Export 2000, Public History, Praha 2000*

klade důraz především na potenciál dané oblasti (např. důvodem otevření pobočky v Kalifornii). Kromě zahraničních zastoupení vznikla i síť 15 regionálních zastoupení CzechInvestu, které si kladou za cíl zjednodušit komunikaci se státní správou na regionální úrovni a zlepšit a individualizovat služby pro zahraniční investory.

Služby CzechInvestu jdou správným směrem a této agentuře se podařilo dosáhnout pozoruhodných výsledků.

9.7 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Mělo by dojít k rozšíření **spolupráce s podobnými zahraničními agenturami** uzavíráním dohod o spolupráci a výměně informací.
- Usměrnovat různými druhy podpor a **propagací investice do prioritních oborů** – např. nejnovější iniciativa na podporu technických, výzkumných a programátorských center (CzechInvest v tomto směru podniká jisté kroky).
- CzechInvest by měl hrát klíčovou roli v lákání takových investorů, kteří přispějí k dlouhodobému hospodářskému růstu rozvojem **nových technologií, přínosem manažerských, marketingových a dalších dovedností a kteří rozšíří stávající exportní trhy** a příležitosti. Takovými firmami by měly být například firmy tzv. new economy.
- Mělo by docházet k dalšímu propojování **spolupráce veřejného a soukromého sektoru**. Zajímavým projektem je z toho hlediska Asociace pro zahraniční investice (AFI), která vznikla v roce 1996. Jejími členy jsou soukromé podniky, převážně se zahraniční účastí či plně v zahraničním vlastnictví, poradenské, konzultační a právní firmy, které přistoupením k asociaci vyjádřily zájem o podporu CzechInvestu při získávání zahraničních investic a v součinnosti s CzechInvestem nabízí na komerční bázi další profesionální služby přicházejícím zahraničním investorům v oblastech jako jsou: právní prostředí, nemovitosti, finanční sektor, bankovníctví, audit, daně, kontrola kvality, strategický marketing, nábor pracovních sil atd.
- **Rozšíření činnosti CzechInvestu** i na menší investice a na jiné než „greenfield“ investice.
- Lepší přístup a **komunikace s resorty** jinými než MPO. Aktivní spolupráce s Ministerstvem pro místní rozvoj, Ministerstvem dopravy, Ministerstvem zemědělství a jinými. Je nutné, aby zahraniční investor měl možnost být v péči odborníků z CzechInvestu po celou dobu trvání jeho aktivit. V tomto smyslu by bylo vhodné zavést systém „**one stop shop**“, ve kterém by se o investora např. do zemědělství staral tentýž orgán. (více viz kapitola INSTITUCIONÁLNÍ ZABEZPEČENÍ).
- Jednou z významných funkcí státu v transformačním období by měla být **role informačně-osvětová**. To platí rovněž v oblasti zahraničních investic, kde stále ještě u některých vrstev společnosti přetrvávají obavy z „výprodeje rodinného stříbra“. Veřejnost by proto měla být objektivně informována o problematice zahraničních investic s tím, že zahraniční investor nekupuje jejich vlast ale má zájem spojit svůj osud s jejím.
- Možná přeměna **CzechInvestu** z příspěvkové organizace na **ústřední složku vlády** (viz PŘÍSPĚVKOVÉ ORGANIZACE:).
- Jak se píše v Pravidelné zprávě Evropské komise z roku 2000, je nutno provést pečlivou **analýzu nákladů a výnosů státních zásahů**: „*Ovšem vedle přínosů v oblasti zaměstnanosti, produktivity, vývozu a růstu by se měl rozsah těchto pobídek rovněž pečlivě hodnotit*

z hlediska jejich fiskálních nákladů a dopadu ve formě deformace původních investičních pohnutek“.⁸⁴

⁸⁴ Pravidelná zpráva Evropské komise 2000

10. MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE EKONOMICKÉHO CHARAKTERU

Obsah: Rozbor pozice ČR v rámci mezinárodních organizací, analýza nákladů a zisků u jednotlivých organizací.

Česká republika jako demokratická země s transformující se ekonomikou působí v mezinárodních organizacích za účelem zajištění svých zájmů – politických, ekonomických, sociálních a dalších. **Samotná přítomnost v mezinárodní organizaci znamená krok ke zviditelnění malého státu** bez ohledu na bezprostřední ekonomický přínos.

V dalším textu jsou podrobněji rozebírány nejen vybrané ekonomicky orientované mezinárodní organizace, ale i hospodářská uskupení nebo programy, které nemají statut mezinárodní organizace.

Pro budoucí aktivity ČR v mezinárodních organizacích (ekonomických) bude rozhodující fakt přípravy a přijetí do EU.

10.1 EKONOMICKÉ ORGANIZACE V SYSTÉMU OSN

Členství ČR v ekonomických organizacích, programech a fondech působících v systému OSN je třeba posuzovat komplexně z hlediska celkové strategie činnosti ČR v OSN. Působení ČR v OSN a jejích specializovaných organizacích a programech je spolu s tradičně dobrými vztahy s naprostou většinou zemí **dobrou platformou pro podporu ekonomických zájmů ČR**, která může být velmi efektivně využívána. Za ekonomické organizace působící v systému OSN se považují:

- UNDP (Rozvojový program OSN)
- FAO (Organizace OSN pro výživu a zemědělství)
- ILO (Mezinárodní organizace práce)
- UNIDO (Organizace OSN pro průmyslový rozvoj)
- BIS (Banka pro mezinárodní platby)
- UNCTAD (Konference OSN o obchodu a rozvoji)

Kromě nezpochybnitelného přínosu nehmotného charakteru z členství ČR v ekonomických entitách systému OSN byla ČR v uplynulých letech i příjemcem konkrétní pomoci, zejména ze strany UNDP. Jednalo se především o **poradenství, školení odborníků v různých oblastech a podporu programů z oblasti ekologie, místních iniciativ** aj. Z mnoha logických důvodů bude ČR v nejbližší době státem, který bude pomoc převážně poskytovat, což může nést kromě výhod nehmotného charakteru (zvýšení prestiže ČR na mezinárodním fóru) i potenciální možnosti ekonomické (viz kapitola Zahraniční rozvojová a humanitární pomoc).

10.2 MEZINÁRODNÍ MĚNOVÝ FOND

- Česká republika členem od roku 1993
- V MMF je ČR ve skupině členů OECD s **pozicí relativně vyspělého státu**, který potřebuje pomoc MMF jen výjimečně.

- MMF členským státům nabízí pomoc při řešení finančních či měnových krizí – přímou finanční pomocí prostřednictvím **půjček**, dále funguje jako **konzultační a poradenský orgán** pro fiskální a především monetární autority členských států – “technical assistance”, dále plní funkci koordinačního a výzkumného centra
- ČR v MMF zastupuje Česká národní banka.
- Členství v MMF je praktickou i **prestížní otázkou** – ČR se může na pomoc a radu MMF spolehnout při splnění konkrétních podmínek kladených fondem, zpravidla zaměřených na vnitřní i vnější deregulaci ekonomiky; členské státy jsou fondem mj. hodnoceny z různých kritérií a makroekonomické statistiky jsou brány v potaz při rozhodování o alokaci investic zahraničními subjekty.
- **Náklady na členství** v MMF nese Česká národní banka (nepřímo státní rozpočet), která je také hlavní autoritou při rozhodování o využití služeb fondu.
- V minulosti ČR čerpala od fondu půjčku pouze při měnové odluce v období 1993 – 94.
- ČR také v polovině 90. let **nepříliš využívala konzultačních služeb fondu a technické pomoci**, ve **funkčním období současné vlády** (1999-2000) jsou tyto **služby využívány více**.
- **ČR by měla s MMF více konzultovat svou fiskální politiku**, která v současné době směřuje k silnému prohlubování deficitu veřejných financí, dříve než na tuto skutečnost upozorní fond; MMF může poskytnout rady při chystané daňové a důchodové reformě a v dalších záležitostech.

10.3 SVĚTOVÁ BANKA

- Skupina Světové banky zahrnuje především IBRD (Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj), IDA (Mezinárodní rozvojová agentura) a IFC (Mezinárodní finanční korporace); ČR je členem od 1993.
- O postavení ČR v organizaci platí zhruba totéž co u MMF (hlasovací práva přibližně 0,4 %).
- Primárně se SB zabývá otázkou mezinárodní rozvojové pomoci, lokální ekonomiky **analyzuje** z mikro i makroekonomického hlediska, vyvíjí **poradenskou činnost** pro veřejné a soukromé subjekty, **půjčky poskytuje soukromému sektoru** v rozvojových a transformujících se zemích.
- ČR získala prostředky od IBRD a také od IFC, která v ČR investovala přes 300 mil. USD (stav k polovině roku 2000); mise organizací poskytovaly asistenci a poradenské služby při transformaci a privatizaci některých odvětví (hutnictví) a podniků.
- Po změně postavení ČR v oblasti mezinárodní rozvojové pomoci bude pro náš stát SB spolu s OSN a do jisté míry OECD hlavním prostředníkem při poskytování multilaterální rozvojové pomoci.
- Postavení čistého dárce v SB je finančně náročnější, ale zároveň prestižnější než naše dosavadní postavení.

10.4 SVĚTOVÁ OBCHODNÍ ORGANIZACE (WTO)

- Světová obchodní organizace (WTO), dříve Všeobecná úmluva o clech a obchodu (GATT) je globální mezinárodní organizací ekonomického zaměření. Má 140 členů (stav v listopadu 2000). Česká republika je zakládajícím členem WTO od 1. ledna 1995.

- WTO je pověřena prováděním **dohod o obchodu**, uzavřených v jejím rámci. Slouží jako forum pro vyjednávání ve věcech světového obchodu a pro **řešení obchodních sporů**. Monitoruje obchodní politiku svých členů a poskytuje jim technickou pomoc.
- Dohody přijímané v rámci WTO upravují světový obchod a zabývají se taktéž otázkou obchodu službami, některými aspekty duševního vlastnictví, řešením sporů. Každá země, která je účastníkem smluv uzavřených v rámci WTO, má **záruku, že s jejím exportem bude nakládáno stejně spravedlivě na trzích ostatních zemí**.
- **Principy rovného a svobodného obchodu**, které platí pro obchod zboží, se nyní týkají i **obchodu se službami**, tj. bank, pojišťoven, telekomunikačních společností atp. Jsou upraveny smlouvou GATS. Členové WTO mohou také uzavřít další individuální závazky v rámci této dohody. Členové WTO mohou své případné spory řešit konzultacemi v rámci organizace. Počet takových podání v poslední době roste.
- WTO organizuje pravidelná **školení** o obchodní politice. Dále nabízí aktivity v oblasti technické spolupráce, například semináře v různých zemích a v Ženevě. WTO se v současnosti zaměřuje na bližší spolupráci se Světovou bankou a Mezinárodním měnovým fondem.
- Přes neúspěchy při snaze o dosažení kompromisu mezi vyspělými a rozvojovými státy nedošlo k výraznému zpochybnění úlohy WTO pro rozvoj světového obchodu. ČR by se i přesto měla pokusit o osvětlení mezi českou veřejností, která má snad více informací o odpůrcích organizace než o organizaci samé.
- WTO hraje v globálním měřítku v současnosti nezastupitelnou roli a zájmem České republiky by mělo být **využívání WTO jako nátlakového prostředku na státy, které neposkytují českému zboží a českým službám rovný přístup na svůj trh** (trhy Číny a východní Asie například). Je nutné **využívat veškerých možností, které členství ve WTO nabízí**, stejně jako možnost na její půdě provádět dvoustranná jednání a **hájit své zájmy**. To předpokládá existenci vyškolených a řádně zaplacených odborníků.

10.5 ORGANIZACE PRO EKONOMICKOU SPOLUPRÁCI A ROZVOJ (OECD)

- Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj vznikla v roce 1961 jako nástupce Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci, pověřené prováděním Marshallova plánu. Má 30 členů – ekonomicky nejvyspělejších zemí světa. Česká republika je členem OECD od roku 1995.
- OECD **napomáhá rozvoji a zlepšení výkonnosti ekonomik členských zemí**, i nečlenských rozvíjejících se zemí. Koordinace a analýza rozvojové pomoci je stále důležitější náplní práce organizace. ČR jako stát mění svůj status z “čistého příjemce” na “čistého dárce” by přes svou orientaci na bilaterální pomoc a ODA (v rámci Světové banky) měla postupovat v koordinaci s ostatními členy OECD nebo alespoň se střeoevropskými transformujícími se státy, členy OECD.
- OECD **analyzuje** ekonomickou situaci svých členů a nečlenů a **vydává prognózy** jejich dalšího vývoje. Sleduje statistická data v jednotlivých členských zemích a vydává pravidelné souhrnné statistiky o různých odvětvích. Zabývá se **souvislostmi ekonomického růstu a ochrany životního prostředí**, v této oblasti organizuje **vzdělávací programy**, na nichž se účastní i české subjekty.
- OECD podporuje země s rozvíjející se ekonomikou. Ve spolupráci s EU se zabývá pomocí transformujícím se zemím střední a východní Evropy v oblasti reformy veřejné správy (program

SIGMA). Jednou z priorit organizace je v současnosti **boj s úplatkářstvím a korupcí** a otázka **regulace odvětví**, jako jsou energetika a telekomunikace. Doporučení směřující k rozsáhlejším a rychlejším deregulacím nejsou závazná, ale pro ČR by bylo prospěšnější se jimi řídit.

- OECD je fórem pro formální i neformální **výměnu informací** a zkušeností mezi jednotlivými členskými státy. Možnost získání informací a zkušeností je zde velmi důležitá, zejména pro stát, jako je Česká republika. Členství v OECD je symbolem postavení ČR v mezinárodním hospodářství. Česká republika, zastoupená MPO/MZV se aktivně podílí na činnosti organizace. Tento trend by měl pokračovat i nadále.

10.6 DALŠÍ:

10.6.1 CEI

- vzhledem k vnitropolitickým problémům v zájmovém regionu opustila svůj původní zájem o ekonomické otázky již na začátku 90. let.

10.6.2 CEFTA

- ČR je jedním ze zakládajících států, funkční od 1993.
- Jakkoliv může dohoda o volném obchodu ve středoevropském prostoru dočasně napomáhat obchodním stykům s našimi sousedy a geograficky blízkými zeměmi, po vstupu zemí Visegradské čtyřky a Slovinska do EU zanikne smysl její existence a zahraniční obchod zmíněných zemí se bude řídit pravidly EU.
- CEFTA není mezinárodní organizací, nemá stálé sídlo ani sekretariát; finanční požadavky na její existenci jsou tudíž limitované.

1.1.3 EBRD

- Organizace založená za účelem pomoci zemím střední a východní Evropy.
- Realizuje projekty zaměřené na strukturální změny a rozvoj malých a středních firem.
- ČR od EBRD opakovaně získala finanční podporu – 677 mil. euro (k polovině roku 2000).
- Po vstupu do EU budou finanční toky od EBRD vytlačeny toky z fondů EU.

10.7 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ:

- Státní instituce ČR by měly rovněž podporovat členství zájmových sdružení v mezinárodních nevládních organizacích sdružujících takové subjekty (specializované hospodářské komory, ale i jiné). Podpora by se neměla soustřeďovat na poskytování finančních prostředků, ale především na zpřístupnění maxima informací potřebných pro reprezentaci takových sdružení v zahraničí a v asistenci českých zastupitelských úřadů při zprostředkovávání mezinárodní spolupráce nevládních organizací.
- ČNB může vysílat do “staffu” MMF své zástupce, kteří mají možnost **zvyšovat si praxí svou kvalifikaci** pro činnost v ČNB a státních ústředních orgánech s ekonomickou agendou.

- **Členství** v MMF je pro relativně vyspělou zemi **nezbytné a opuštění organizace nepřipadá v úvahu, naopak** by se ČR mohla **více angažovat** v práci MMF především vůči některým rozvojovým a reformním zemím.
- Do doby vstupu do EU by měla ČR usilovat o co možná největší liberalizaci svého zahraničního obchodu v rámci CEFTA (všeobecně, ale alespoň ve středoevropském regionu) za účelem nastolení maximálně volného pohybu zboží a služeb (v rámci přípravy na členství v EU a výhledově i požadavky WTO).

10.8 PŘÍLOHA:

Příspěvky ČR ve vybraných mezinárodních organizacích (1999)

ORGANIZACE	PŘÍSPĚVEK (USD)
OSN–řádný rozpočet	1,699.733,28
UNDP	20.669,70
FAO	491.813,70
UNIDO	289.375,73
ILO	293.930,32
WTO	351.489
OECD	356.463

11. BUDOVÁNÍ TRŽNÍCH INSTITUCÍ

Obsah: Analýza a vývoj současného stavu, popis problému a navrhované řešení.

Tato kapitola se zaměří na důležitost budování institučního prostředí pro **rozvoj konkurenceschopné ekonomiky** a pro její zařazení do světové ekonomiky. Zodpovědnost za tuto roli spadá výhradně na stát a v moderní době se stává **jednou z jeho priorit**. Jedná se o zajištění administrativy, práva, soudnictví, kvalitní komunikační sítě atd.

Jak již bylo naznačeno výše, nekvalitní tržní instituce fungují jako bariéra nejen českým, ale hlavně zahraničním podnikatelům.

Prvořadým úkolem vlády je **zabezpečení vlastnických práv a vymahatelnosti práva** vůbec. **V této oblasti je zaostávání naší země vůči vyspělým zemím zřejmě největší**. Prosazení podmínek, které by zavedly řád do motivů podnikání je v tomto kontextu nutno považovat za klíčový cílový stav institucionálního uspořádání této země.

Přestože je existence kvalitních tržních (ale i jiných) institucí velice důležitým faktorem ovlivňujícím celkovou konkurenceschopnost ekonomiky, jsou to proměnné velice těžko měřitelné. Kromě ústního předávání informací mezi podnikateli (jedna z rolí diplomatů) existuje několik způsobů měření. Jedním z osvědčených způsobů se ukázalo být **dotazníkové šetření** mezi podnikateli. V tomto smyslu byl proveden firmou PriceWaterhouseCoopers⁸⁵ průzkumový dotazník ohledně oblastí, ve kterých vidí zahraniční podnikatelé a potenciální investoři největší problém. Jako hlavní riziko spojené s investováním byl identifikován nedostatek nejen „pevné“ infrastruktury, ale i „měkké“ infrastruktury, tj. právě popsané instituce. Podnikatelé zároveň uvádějí, že toto riziko stoupá úměrně vzdálenosti směrem na východ.

Průzkumem v podobné oblasti se zabývá i projekt vzniklý ve spolupráci ČSOB a Karlovy Univerzity⁸⁶ Corporate Governance Risk (CGR), který se snaží **měřit rizika investování do české ekonomiky** a tudíž i kvalitu podnikatelského prostředí v ČR ve srovnání se standardním fungováním trhů v zemích G7. Rozhovory byly prováděny zejména se řídicími podnikateli se zahraniční zkušeností nebo silnou zahraniční účastí v jejich společnostech. Tato studie je založena na kritériích OECD.

Cílem studie bylo určit aktuální index rizika správy akciových společností v České republice, které je zástupnou proměnou pro hodnocení kvality podnikatelského prostředí v různých zemích a různých časových obdobích. Z dotazníkového šetření, plyne, že **index rizika je na 11 bodech z maximálních 28**. Škála Crichton-Millera a Wormana, která klade výši rizika v zemích G7 na úroveň 21 až 28 bodů, považuje 11 bodů za minimum pro hodnocení „**přiměřené riziko**“.

⁸⁵ PWC

⁸⁶ Kudrna, Z. Katzová, I., Sedláček, T., Vychodil, O.: „*Rizika správy akciových společností v České republice*“, Zpráva o průběhu a výsledcích výzkumu studentů IES FSV UK pro zadavatele ČSOB, Praha 2000.

Souhrnný výstup studie CGR v ČR z roku 2000

Maximální dosažitelný počet bodů	28
Průměrný počet bodů na dotazník	11
Průměrné počty bodů u jednotlivých aspektů	
Právo společností (max. 7 bodů)	3,1
Právní procesy (max. 7 bodů)	1,5
Regulační rámec (max. 7 bodů)	4,0
Etické prostředí (max. 7 bodů)	2,8

Zdroj: Speciální informace ČSOB, Rizika správy akciových společností v ČR, Leden 2000

Nejhůře vnímaným aspektem, který zároveň nejvíce zvyšuje rizika podnikání jsou právní procesy. Charakteristiky, které považuje většina respondentů za aktuálně nesrovnatelné se stavem na vyspělých trzích, a tedy za příčiny relativně nižší kvality podnikatelského prostředí v České republice (tzv. **bottlenecks**) ve srovnání s G7, jsou následující:

1. **pomalé soudní procesy;**
2. **malá efektivnost institucí vynucujících právo** a malý respekt vůči nim;
3. situace kolem efektivního a rychlého **průběhu konkurzu.**

Tato metodika do jisté míry umožňuje mezinárodní srovnávání (viz tabulka).

Země	CGR
Rusko	4
Česká republika	11
Polsko	16

Zdroj: Crichton-Miller a Worman (1999)

Dalším zdrojem popisu stavu tržních institucí je Index vnímání korupce, prováděný na roční bázi organizací Transparency International. Z tohoto hlediska je situace ČR velice neuspokojivá. Z 10 možných bodů má ČR 4,3 a řadí se tak **hluboko pod evropský průměr** na 42 místo z 90 zkoumaných zemí. Pro srovnání Estonsko obdrželo 5.7, Slovinsko 5.5, Maďarsko 5.2 bodů, Litva 4.1, Polsko 4.1 a Slovenská Republika 3.5.⁸⁷

⁸⁷ Viz www.ti.com

11.1 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ:

Navrhovaná řešení stávající situace vycházejí z výsledků setkání vládní poradní skupiny na půdě vlády při příležitosti sestavování střednědobého výhledu zlepšení konkurenceschopnosti ČR. Na diskusi se podíleli čelní odborníci na tuto problematiku.⁸⁸

11.1.1 PRÁVO A STÁTNÍ SPRÁVA

- Zlepšení práce českého **soudnictví** a zvýšení **vymahatelnosti práva** by měly být neustálou prioritou politiky vlády na podporu konkurenční schopnosti ekonomiky. Dodejme, že součástí práva by měly být i dokonalejší zákony napomáhající rychlejšímu exitu nekonkurenceschopných firem a uvolnění neefektivně vázaných zdrojů.⁸⁹
- Zásadní **reforma státní** správy by měla nejen zastavit, ale i obrátit trend neustálého nárůstu jejího počtu pracovníků, která se projevuje jako zátěž podnikání a působí jako negativní činitel pro zahraniční subjekty, které se rozhodují, ve které zemi budou podnikat⁹⁰. (Viz Kapitola INVESTICE.)
- **Regionalizace**. Vznik krajů a větší **decentralizace** státu by měly být spojeny s principem **subsidiarity** jako efektivnějšího systému řízení, což by znamenalo snížení požadavků na celkové počty pracovníků. (viz kapitola NOVÍ AKTÉŘI VNĚJŠÍCH EKONOMICKÝCH VZTAHŮ).

11.1.2 KOMUNIKACE

- Vyřešení dopravních systémů, zejména dálničního a železničního **propojení na hlavní tahy EU**, bylo u nás dlouhodobě odkládaným problémem.
- Otázka fungování tzv. síťových odvětví (energetika, zásobování vodou a kanalizace) závisí do značné míry na **vyřešení jejich privatizace** a regulace.
- Zatím má vláda velký dluh vůči společnosti v budování **informační infrastruktury**. Za uvolněním veřejných informací výrazně zaostává budování centrálního informačního systému a podpora podmínek pro rozvoj tak revoluční technologie, jakou je internet.⁹¹
- Zkvalitnění ochrany vlastnických práv, práci soudů a bank by určitě prospěla **centrální databáze dlužníků a trestně odpovědných firem**, jejich majitelů a právních zástupců, která by byla propojena s rejstříkem nemovitostí a obchodním rejstříkem.
- **Ochrana životního prostředí** je ochranou všech proti negativním externalitám, kde zvýšení konkurenční schopnosti jedné firmy je kompenzováno vynucenými ztrátami jiných ekonomických subjektů. Těto prvek je i nezbytnou nutností při vývozu do zemí EU. V tomto aspektu je nutno konstatovat jak pozitivní vývoj ČR za posledních deset let tak velice vysoký

⁸⁸ Mimo zastoupení jednotlivých ministerstev se diskuse účastnili představitelé podnikatelského sektoru a zastupitelé konzultačních a akademických organizací. Seznam účastníků jakož i celá studie je k dispozici na www.fsv.cuni.cz

⁸⁹ Viz Mejstřík, M. a kol.: „*K problematice bankrotů a kreativní destrukce*“, Acta Carolinae Universitatis Oeconomica, 1999, č.1

⁹⁰ Dle zvláštního zpracování ČSÚ se počet pracovníků v české veřejné správě zvýšil z 95743 (v r. 1990) na 175478 (v r. 1997), tj. o 83%. Tento trend je zvláště patrný na nižších úrovních hierarchie veřejné správy. Například k dosažení nizozemské úrovně zaměstnanosti v této oblasti by bylo potřeba snížit české stavy o třetinu. Přitom jsou nizozemská státní správa a veřejný sektor jedny z nejefektivnějších v Evropě.

⁹¹ Na tomto místě nelze nezpomenout budování systému informací o službách centrální vlády, jejich institucí, regionálních a místních vlád, propojení finančních úřadů se systémem sociálního a zdravotního pojištění, evidenci obyvatel, pracovních trhů, nemovitostí, motorových vozidel, rejstříků atd.

celkový podíl výdajů na ekologii na HDP. V tomto trendu je třeba pokračovat a více jej zdůrazňovat našim zahraničním partnerům.⁹²

11.1.3 OBČANSKÝ SEKTOR

- **Rozvoj občanského sektoru** je nedílnou podmínkou k dosažení efektivní podnikové sféry a sféry veřejné správy. Instrukce státního řízení musí vytvářet podmínky pro rozvoj společenského dialogu a navazování sociálního partnerství mezi podniky, státem a neziskovými organizacemi. Každý moderní stát se vyvíjí v konfrontaci tří základních faktorů společenské organizace: trhu, státních hierarchií a občanů. Projevem občanského faktoru jsou politické strany, zájmová sdružení, církve, nadace, odborové organizace, profesní komory, nátlaková sdružení, soukromé neziskové organizace, atd. Jejich rozvoj **vytváří prostředí, které efektivním způsobem řeší problémy**, nad nimiž selhávají funkce trhu a státu. Tím má **významný dopad na stav konkurenční schopnosti ekonomiky**.

⁹² *Czech Republic 2000, Quo vadis?*, CERGE-EI 2000

12. VĚDA A VÝZKUM

Obsah: V první části této kapitoly budou popsány světové trendy a priority, druhá část bude zaměřena na vládní politiku vědy a výzkumu (VaV) v České republice.

Jak již bylo několikrát zmíněno, vládní podpora vědy a výzkumu je v moderním ekonomickém světě **jednou z priorit sloužící k zajišťování konkurenceschopnosti** na mezinárodním trhu. Vládní podpora znalostí je žádoucí a nutná, a to především kvůli omezeným možnostem plně využívat přínosy a zisky plynoucí z nových poznatků a znalostí. Jejich distribuce je v zájmu celé společnosti, a tak přes existenci patentových, licenčních a jiných zákonů je soukromý výnos ve prospěch této distribuce omezen, což může vést k menšímu zájmu o investice do těchto oborů. A proto je povinností vlády formou podpory vědy a výzkumu aktivity v tomto sektoru stimulovat.

12.1 OBECNÉ TRENDY A VÝVOJ

V tomto ohledu lze ve vyspělém světě vyzorovat zejména tyto trendy:

- rostoucí **finanční prostředky** věnované na podporu VaV.
- užší **vymezení priorit** a soustředění pozornosti na méně cílů, tyto priority musí být vzhledem k použití veřejných prostředků obhajitelné před veřejností a musí přispívat ke zvyšování celonárodního blahobytu. Na druhé straně by tyto cíle měly být definovány v širší a dlouhodobější perspektivě, neměly by být omezeny na jednotlivé oddělené a nesouvisající projekty.
- odstraňování bariér **volného pohybu vědců, znalostí a technologií**.
- zvyšování **atraktivit vědeckých povolání** pro mladou generaci.
- propojování a **koordinace** národních programů VaV na mezinárodní bázi.
- posilování **inovačních kapacit**, především podporou VaV a sdílení poznatků pro MSP.
- rostoucí potřeba **propojení akademického a průmyslového výzkumu**, vzájemná koordinace veřejných výzkumných center (především univerzit) se soukromými výzkumnými ústavami a jednotlivými podniky.

12.1.1 INSTITUCIONÁLNÍ ZABEZPEČENÍ VLÁDNÍ POLITIKY VAV V ZAHRANIČÍ

- většina vyspělých zemí má **specializovaný mezirezortní orgán** pro VaV.
- většina zemí má **poradní orgány** na vládní i rezortní úrovni.
- obecně existují **dva přístupy** k provádění politiky VaV:
 - centralizovaný systém, kdy většina kompetencí spadá pod jedno ministerstvo
 - decentralizovaný systém, kdy jsou prostředky i kompetence rozděleny rovnoměrně mezi několik ministerstev.
- velký počet zemí (a to i země velikostně srovnatelné s ČR) mají **vlastní ministerstvo VaV**, př. Belgie, Dánsko, Finsko, Slovinsko.

- Za zmínku stojí výjimečně vysoké veřejné **výdaje na VaV Slovinska** (1,9% HDP)
- **Výdaje** na VaV poměrně úzce **kopírují** jednotlivé hospodářské **postavení zemí v EU**.

12.1.2 POLITIKA VAV V EU

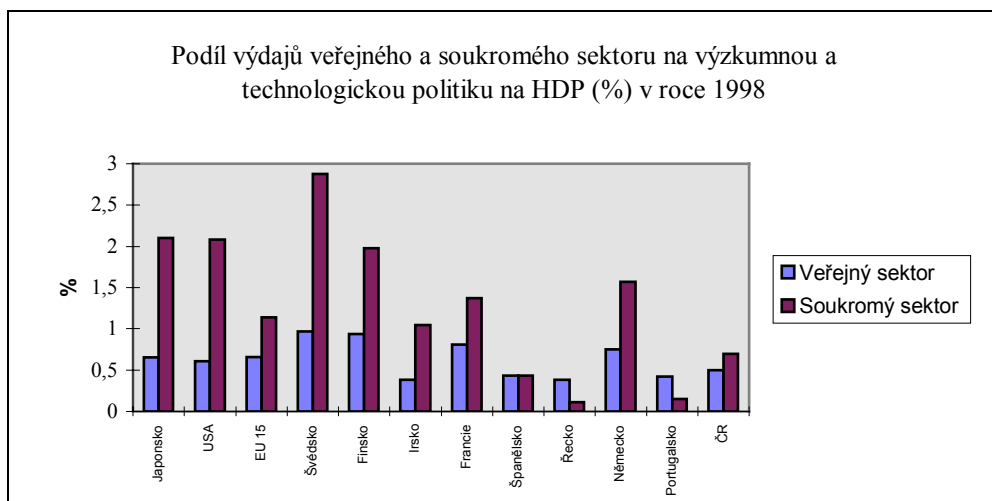
V souvislosti s přistupováním ČR k EU je vhodné zmínit **hlavní priority** politiky VaV v zemích EU tak, jak zazněly v 5.rámcovém programu (1998-2002). Tohoto programu se účastní i právní subjekty ČR a ostatních přidružených zemí.

- schválený rozpočet je 14,9 mld euro

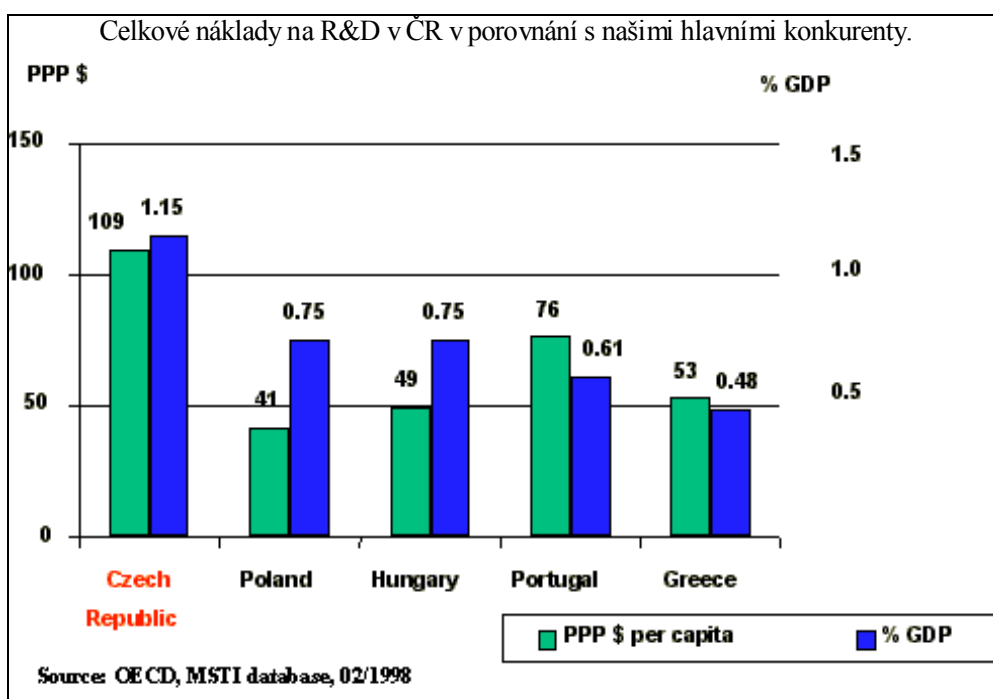
Tímto programem byly vytýčeny čtyři základní oblasti pozornosti:

- zlepšení kvality života a řízení **lidských zdrojů** (2,4 mld),
 - vytvoření **informační společnosti** (3,6 mld),
 - podpora konkurenceschopného a udržitelného **růstu** (2,7 mld),
 - energie, životní prostředí a **udržitelný rozvoj** (2,1 mld)
 - zbylé prostředky budou věnovány na **systémové změny** ve výzkumné a technologické politice EU, spolupráci se třetími zeměmi, podporu inovací a podílu MSP na výzkumu, **vzdělávání** a **mobilitu** vědeckých pracovníků.
- hlavní priority EU:
 - **dlouhodobé zvyšování finančních prostředků** v oblasti VaV (dlouhodobě nižší investice v porovnání s hlavními konkurenty EU, tj. Japonskem a USA; v roce 1997 země EU v průměru věnovaly 1,89% HDP, USA 2,55%, Japonsko 2,78%; meziroční dynamika růstu výdajů na VaV v roce 1997 byla 6,8% v Japonsku, 2,8% v USA a -1% v zemích EU⁹³)
 - zlepšení koordinace a **spolupráce** veřejných výzkumných institucí a univerzit **s podnikovou sférou**
 - **podpora technologických aliancí** na podnikové úrovni (5x více těchto aliancí v USA než v EU)
 - zlepšení **šíření** nových poznatků, zvláště důležité pro MSP
 - vyšší **ochrana intelektuálního majetku** (patentový zákon, licence)
 - vyšší podpora soukromých investic do VaV (daňové úlevy, podpora rizikového kapitálu, zdroje Evropské investiční banky)
 - **nejdůležitější oblasti** VaV: závažné choroby, nanotechnologie, rozvoj informační společnosti, projekt e-Europe, letecké a vesmírné projekty, trvale udržitelný rozvoj společnosti.

⁹³ The Competitiveness of European Enterprises in the Face of Globalisation - How It Can Be Encouraged; Commission of the European Communities, 1999

Zdroj: <http://www.europa.eu.int>

12.2 VAV v ČR:

- Provádění politiky VaV v ČR spadá do kompetence MŠMT.
- Zákonem č.300/1992 Sb. byla rovněž zřízena **Rada vlády ČR pro výzkum a vývoj**, jejímž předsedou je v současné době místopředseda vlády Pavel Mertlík. Rada má 15 členů, kteří jsou jmenováni vládou.
- MŠMT a Rada spolu velmi úzce spolupracují na základě „Dohody o vymezení působnosti v oblasti výzkumu a vývoje mezi Radou a MŠMT“.
- Činnost Rady:
 - 5.1.2000 byl vládou schválen dokument **Národní politika výzkumu a vývoje České republiky**, který formuluje základní roli státu v politice VaV v následujících letech. Tento dokument je určen orgánům a pracovníkům státní správy, pracovníkům v oblasti VaV a mezinárodním organizacím typu EU či OECD, má vyjadřovat vládní priority

v této oblasti. Na základě tohoto dokumentu bylo uloženo AV ČR a GA ČR vypracovat koncepci rozvoje VaV.

- základní principy státní podpory VaV jsou shodné s principy zemí EU i dalších rozvinutých zemí.

Jedním z **hlavních úkolů Rady** je rozdělování účelových a institucionálních prostředků ze státního rozpočtu na podporu výzkumu a vývoje. V této oblasti je Rada vázána jednak Národní politikou VaV, jednak usnesením vlády č. 249/1999 o státní podpoře VaV v letech 2000-2002, který závazně určuje podíl vynaložených prostředků na VaV v poměru k HDP: pro rok 2001 byl určeno 0,65%, tj. přibližně 13,306 mld. Kč., výhled na rok 2002 je 0,7% HDP.

- byla odmítnuta metoda resortního financování ve prospěch rozdělování rozpočtů podle socioekonomických směrů, přesto byly při přípravě rozpočtu využity resortní koncepce VaV
- **výdaje** na VaV pro rok 2001 **nesplňují usnesení vlády**, prostředky pro VaV byly **redukovány** především v resortu MPO, a to o 550 mil Kč. Celkové snížení výdajů na VaV bylo o 5,5% oproti původnímu návrhu, což představuje pouhých 0,62% HDP.
- Kromě celkových **negativních důsledků nedostatečného financování** VaV v ČR, a to jednak z pohledu zaostávání konkurenceschopnosti ČR na mezinárodním trhu a nežádoucích signálů pro EU, je nutné zdůraznit disproporční snížení prostředků určených pro MPO. To povede k omezení především aplikovaného výzkumu, který je pro hospodářský růst a konkurenceschopnost klíčový.
- Rada spolupracovala na programu „**Výzkumná centra**“, které je v souladu s celosvětovými trendy podporující spolupráci a koordinaci VaV.
- Důležitým programem je „**Popularizace výzkumu a vývoje**“, který zvyšuje veřejné povědomí o důležitosti VaV a mohl by vést ke zvyšování financování VaV.
- Důležitou oblastí podpory VaV jsou veřejně přístupné a propojené **databáze**. Těch v současné době existuje několik: CEP, CEZ, RIV a VES. Toto vedlo k neefektivnímu způsobu vyhledávání a **zbytečných duplicít**. Tyto databáze zároveň **nejsou plně kompatibilní** se zahraničními databázemi, př. CORDIS. Přestože se Rada snaží v souladu se zeměmi EU (po vzoru CORDIS) o jejich sjednocení do Informačního systému VaV (ISVaV), nebylo zatím dosaženo výrazného pokroku. Tento informační systém by velmi přispěl k otevření programů pro zahraniční účastníky, k čemuž se ČR v souvislosti s přistoupením k EU zavázala, zrychlily by se způsob a přesnost vyhledávání potřebných informací.
- Hlavní mezinárodní programy VaV vyhlášené Grantovou agenturou ČR(GA):
 - EUROPRO
 - COST
 - EUREKA
 - KONTAKT
 - INGO
- V návaznosti na Národní politiku VaV je vypracováván Národní program orientovaného výzkumu, který má za úkol **vytyčit priority** VaV v daném období. Tyto priority jsou

vypracovávány metodou Technology Foresight (TF), která je běžně využívána všemi vyspělými zeměmi. TF vede k identifikaci priorit na základě předpokládaného budoucího ekonomického a sociálního rozvoje společnosti a **pokusu o předvídaní technologického vývoje a trendů**. Vytýčení priorit má vést k účelnému směřování investic, které by vytvářelo a uchovávalo trvalé konkurenční výhody podnikové sféry ve světovém měřítku. Výsledky TF by měly vést k:

- rychlému a hladkému **přizpůsobování** výrobních a obchodních strategií novým trendům
- **odstraňování bariér** spolupráce mezi výrobními sektory, podnikovou sférou a veřejnými institucemi VaV
- tvorbou konsistentní **informační základny** nejen pro účely vlády
- Provádění TF je ve většině případů svěřeno na základě veřejné soutěže **specializovaným výzkumným institucím** (Fraunhofer Institut v Německu, Institut technologických studií Rakouské akademie věd v Rakousku, Národní výbor pro technologický rozvoj v Maďarsku). MŠMT bylo pověřeno přípravou a zabezpečením veřejné soutěže na vypracování a provádění TF v ČR. Předpokládané náklady jsou přibližně 15 mil Kč ročně.
- Až na některé, spíše řídké, (viz kapitola INVESTICE) výjimky znamená tento vývoj i podstatné omezení výzkumných a vývojových kapacit v naší republice. Zahraniční společnosti budou soustřeďovat nákladný výzkum vždy raději blízko svých řídicích center a podniků vyrábějících finální výrobky či rozhodující výrobní uzly. V naprosté většině případů tomu tak u nás rozhodně není. Domácí podniky, které zápasí s problémem trhů, nejsou schopny financovat takové výdaje. Pokud dokážeme vychovat **špičkové odborníky** a případně ve státě podporovaných výzkumných střediscích připravit významné inovace, nebudou to asi podniky uvnitř republiky, nýbrž **zahraniční centra, která je budou schopna ekonomicky využít**. Mohlo by se opakovat něco, co již známe z období naší socialistické éry, kdy takové vynálezy jako tryskové stavy či kontaktní čočky byly ekonomicky realizovány za našimi hranicemi.
- Další podpora (i nefinanční) jednotlivým projektům, např. v oblasti VaV u SP ČR (např. program OK 426 v rámci programu EUPRO MŠMT s cílem vytvořit národní informační infrastrukturu pro průmyslový výzkum a vývoj v ČR v souvislosti se zabezpečením mezinárodní spolupráce v této oblasti, tzn. zpřístupnit subjektům jednotlivých průmyslových oborů informace o programech EU a zprostředkováním kontaktů a odborným poradenstvím jim umožnit aktivně vstoupit do společných VaV projektů EU)

12.3 VAV V KOMPETENCI MPO:

- Podpora VaV v kompetenci MPO je prováděna formou návratné finanční výpomoci (max. do výše 50-75% celkových nákladů) a formou dotace (50-75% celkových nákladů).
- TECHNOS, PARK které jsou zaměřeny na podporu VaV v oblasti MSP, max. výše podpory je omezena částkou 9 mil Kč.
- EXPORT - program je zaměřen na výzkum a vývoj nových výrobků, které by přispěly ke zvyšování konkurenceschopnosti českých podniků
- STRATECH - program pro VaV v oblastech ochrany a bezpečnostního zabezpečení státu
- CENTRA - Rozvoj center špičkových průmyslových výrobků a technologií
- KONSORCIUM - modifikované pokračování programu CENTRA

- V současné době funguje na území ČR 30 vědeckotechnických parků.

12.4 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Vládní politika VaV by se měla stát **opravdovou prioritou**. Vzhledem k počáteční zaostalosti mnoha oborů VaV, zvláště pak aplikovaného výzkumu, jeho využití v komerční sféře, zapojení MSP do inovačních činností a celková úroveň přístupnosti poznatků VaV by měla znamenat mnohem výraznější podíl výdajů na VaV v rámci státního rozpočtu. Je třeba zopakovat, že stejně jako se EU snaží v tomto ohledu přibližovat Japonsku či USA, my se snažíme o dosažení pouhého průměru výdajů v rámci EU. Inspirovat bychom se měli spíše USA a Japonskem a některými zeměmi EU (viz graf).
- Z grafu je patrné, že motorem VaV nejsou primárně výdaje veřejného sektoru, ale naopak **vlastní iniciativa soukromého sektoru**. Vláda by se tudíž měla **zaměřit na propagaci, tvorbu adekvátních podmínek**, podporu soukromých projektů v oblastech VaV. Vláda by měla hrát především roli koordinátora a regulátora, který je schopen poskytnout adekvátní úroveň prostředí pro VaV.
- Pro ČR platí obdobná **doporučení** a priority zmíněné v souvislosti s **5.rámcovým programem EU**.
- Je naprosto nutná větší propagace a **zatraktivnění tohoto oboru mladé generaci**. V počtu mladých vědeckých pracovníků do 30 let zaujímá ČR podle EK⁹⁴ mezi zeměmi OECD předposlední místo (před Mexikem). Švýcarsko má přibližně 30tinásobek mladých vědců.
- V oblasti aplikovaného výzkumu by mělo dojít k **větší spolupráci MŠMT a MPO**.
- Je vhodné zvýšit **propagaci spolupráce akademické a podnikové sféry**, odstranit bariéry pohybu vědeckých pracovníků mezi těmito sférami, a to především psychologických. Výsledky českého VaV by měly být lépe propagovány, a to jak doma tak v zahraničí.
- Pro uspokojivý ekonomický vývoj země by měla být zřízena **specializovaná instituce zabývající se současnými ekonomickými trendy**, tvořící specializované ekonomické studie, apod. (obdoba ÚMV ČR). Tato instituce by mohla vzniknout na akademické půdě a sdružovala by experty z nejrůznějších oblastí ekonomického života. Kontinuální činnost této instituce by zajistila větší koncepčnost vládních hospodářských politik. Podrobné studie o globálních trendech jsou důležité zejména pro malou otevřenou ekonomiku, kterou je ekonomika české republiky.
- Česká republika by měla být v zahraničí **propagována** jako místo vhodné pro vznik nových mezinárodních výzkumných center.
- Zastupitelské úřady by se měly aktivněji podílet na **propagaci možnosti studia a výzkumné činnosti na českých univerzitách**.

⁹⁴ Second European Report on S+T Indicators 1997

13. ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ A HUMANITÁRNÍ POMOC

Obsah: Principy české ZRHP, hlavní nedostatky a doporučení.

Zahraniční rozvojová pomoc se v ČR řídí Zásadami pro poskytování zahraniční rozvojové pomoci z roku 1995. Tato pomoc je zaměřena na země, které směřují k implementaci či prohlubování demokracie, tržní ekonomiky a lidských práv.

Prostředky na ZRHP jsou schvalovány vládou ČR v rámci státního rozpočtu a poté jsou převedeny do rozpočtu jednotlivých resortů.

- výdaje v roce 1998 326 mil Kč
- výdaje v roce 1999 326 mil Kč.

Zahraniční humanitární pomoc je věnována boji proti chudobě, pomoci při vzdělávání, odstraňování nerovnosti žen ve společnosti, snížení dětské mortality, zlepšení poskytování základních zdravotnických služeb a podpora strategie udržitelného rozvoje.

Pomoc je poskytována dle naléhavosti situace, a to přímo postiženému státu či v rámci mezinárodních organizací. Dvoustranná pomoc zahrnuje dvě třetiny všech projektů.

- výdaje v roce 1998 39,6 mil Kč
- výdaje v roce 1999 38,3 mil Kč.

13.1 DOPORUČENÍ:

- Poskytování zahraniční pomoci v rámci ekonomických programů a organizací systému OSN musí být samozřejmě posouzeno a plánováno v širším kontextu připravované koncepce České republiky pro poskytování rozvojové a humanitární pomoci. Jednou z možností jejího efektivního poskytování je pokračování nebo i rozšíření stávajících programů v rámci UNDP, FAO (do loňského roku i UNIDO), které se zaměřují zejména na školení odborníků z rozvojových a transformujících se zemí v ČR a poradenství českých odborníků v těchto zemích, které umožňuje navázání osobních kontaktů a pokračování spolupráce s dalšími subjekty z ČR. Činnost ve výše uvedených orgánech a programech je pochopitelně třeba rovněž zaměřit na zefektivnění, reformu či zásadní transformaci některých z nich (zejména UNIDO, UNCTAD a další) v rámci reformního procesu uvnitř OSN. Schopnost definovat zde přesně zájmy státu a účinně je prosazovat závisí především na důkladné analýze aktuálního stavu, širších souvislostí a záměrů do budoucna a také na odpovídajícím personálním obsazení.
- Výše a kvalita poskytování ZRHP je jedním z **rysů vyspělých společností**. Aktivní a viditelná účast na mezinárodním poli v rámci ZRHP je jedním z prostředků zařazování se mezi tyto země a zvyšování povědomí o dané zemi.
- Především v průběhu posledních let byly zaznamenány rostoucí tlaky na poskytování zahraniční pomoci (velké množství živelných katastrof, občanské války, zemětřesení, záplavy). V této souvislosti roste i tlak na rychlost a efektivitu poskytované pomoci. Přestože se vláda zavázala zvyšovat prostředky vydávané na ZRHP, nebude nikdy tento objem dostatečný k přípravě a realizaci samostatných rozsáhlých projektů. Proto by se měly omezit realizace jednotlivých samostatných projektů ve prospěch spolupráce s nevládními organizacemi a zapojení se do mezinárodních struktur.

- Příkladem procesu **delegace ZRHP na jiné než vládní organizace** je současný vývoj v rámci EU. Evropská komise byla velmi kritizována za způsob poskytování ZRHP (11 mld euro ročně), kdy docházelo ke zpoždění distribuce hospodářské pomoci v průměru o 4,5 roku a ZHRP byla navíc zdrojem přebujelé byrokracie a centralizace. I přes ohromné objemy věnované na tyto účely EU odstupuje od realizace vlastních projektů, bude se soustředit na vytváření strategie a priorit. Vlastní projekty budou prováděny prostřednictvím nové instituce EuropeAid, která svojí specializací přispěje ke zvyšování efektivity ZRHP.
- Vláda ČR by měla nadále **prohlubovat spolupráci s nevládními organizacemi** (především ADRA, Člověk v tísni), které se na tuto činnost specializují, dlouhodobě monitorují situaci v daných oblastech a jsou schopni tuto pomoc provádět rychleji a efektivněji. Trend se zdá být opačný, např. realizované vládní projekty prostřednictvím sdružení ADRA dosahovaly v roce 1997 16 349 735 Kč v roce 1998 9 242 700 Kč, v roce 1999 objemu pouhých 2 650 000 Kč.
- K hlubší spolupráci s nevládními organizacemi by přispěl určitý **systém akreditací jednotlivým organizacím**, který by následně zrychlil výběr jednotlivé organizace pro realizaci určitého programu. Jednou z podmínek efektivní ZRHP je její rychlost.
- Vedle poskytování finanční pomoci může nabývat tato pomoc **formy vysílání záchranných týmů či materiální pomoci**. V oblasti vysílání dobrovolníků do dané oblasti je velký prostor pro **budování mezinárodní reputace ČR, protože profesionálové z dané země jsou „viditelnější“** než anonymní finanční pomoc. Při omezené výši prostředků na přímou zahraniční pomoc se může ČR tímto způsobem aktivněji zapojit v rámci mezinárodních organizací. Zároveň je zaručena kvalita pomoci a redukuje se možnost zneužití poskytnutých prostředků v zemi určení.
- Materiální pomoc by měla být poskytována v souladu s požadavky a potřebami v dané oblasti. Neměla by se stát odbytíštěm nekvalitních či přebytkových potravin či jiných výrobků. Naopak, měla by být **poskytována ve špičkové kvalitě**. Velká část pomoci putuje do zemí, které v blízké budoucnosti budou potřebovat velké objemy investic, a proto kvalitní služby a produkty získané formou hospodářské pomoci **zvýhodňují postavení jednotlivých firem v následných výběrových řízeních**. Hospodářská pomoc by se mimo jiné měla stát **formou propagace** výrobků a kvality služeb ČR a do budoucna může zajistit větší úspěšnost českých firem při pronikání na daný trh.

14. INSTITUCIONÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

Obsah: Role Ministerstva zahraničních věcí a Ministerstva průmyslu a obchodu v zajišťování vnějších ekonomických vztahů, problémy ovlivňující vzájemnou kooperaci těchto resortů, ostatní resorty, význam lidských zdrojů, negativní dědictví minulosti, měnící se role ministerstev, institucionální zabezpečení vnějších ekonomických vztahů v zahraničí

Ministerstva a jejich příspěvkové organizace patří bezpochyby k nejvýznamnějším nástrojům umožňujícím státu provádění domácí i zahraniční hospodářské politiky. Jejich řízení a fungování by proto měla být věnována zvýšená pozornost.

14.1 SITUACE NA ÚROVNI MPO A MZV

- Nejdůležitějšími ministerstvy, které mají na starosti naplňování vnějších ekonomických vztahů české ekonomiky, jsou **Ministerstvo průmyslu a obchodu**, mající na starosti meritorní řízení vnějších obchodních vztahů a **Ministerstvo zahraničních věcí**, zajišťující tyto vztahy politicky. Toto uspořádání reflektuje rostoucí roli obchodu v mezinárodních vztazích.
- Jedná se o standardní zajišťování vnějších ekonomických vztahů uplatňované v řadě zahraničních zemí.⁹⁵
- Podobný typ institucionálního zajištění však bývá považován za značně **náročný na vzájemnou koordinaci**. Jeho výhoda spočívá v důležitém propojení ekonomie a politiky, které se v moderním světě stávají téměř synonymy.⁹⁶
- V případě ČR tato spolupráce naráží na několik problémů. Spolupráce obou resortů je komplikována dědictvím minulosti, kdy došlo k poměrně unáhlenému **zrušení ministerstva zahraničního obchodu a obchodních zastoupení při ambasádách**. Kvůli tomu nastal rozkol v řízení zahraničního obchodu mezi MZV a MPO, přičemž jeden resort disponoval sítí zastoupení, avšak postrádal odborné kompetence k jejich řízení a naopak.
- Problémy spočívají také v nedostatečné spolupráci obou resortů a nedostatečné koordinaci jejich aktivit směrem k zahraničí. Tyto resorty jako by si občas konkurovaly a řídily se vlastními prioritami aniž by ovšem braly zřetel na činnosti ostatních součástí vlády.
- Spolupráce obou resortů je přitom pro úspěšné naplňování vnějších ekonomických vztahů klíčová a zaslouží si největší pozornosti, a to přesto, nebo spíše proto, že ji nelze vyřešit jedním nebo několika jednorázovými opatřeními s okamžitými výsledky.

14.2 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Rozhodující pro úspěšnou **koordinaci** obou resortů je pochopení širších souvislostí nad rámec vlastních funkcí a odpovědností daného resortu. Posílení **horizontální kooperace** a koordinace musí být provedeno na úkor dosud vysoce převládajících vazeb vertikální hierarchie. Bude ovšem třeba připravit a vydat určité direktivy a návody ke zlepšení koordinace a v některých případech doporučit nové formy koordinace; formální opatření by však sama o sobě situaci nezlepšila. Je třeba dlouhodobě kultivovat pracovní vztahy mezi oběma resorty především na bázi **úzce kooperujících**

⁹⁵ Carron de la Carriere, G.: *La Diplomatie economique* ECONOMICA, 1998

⁹⁶ K tomuto posunu dochází především po skončení studené války kdy spolu s poklesem významu vojenské síly vzrůstá význam ekonomie coby prostředku k posílení pozice státu.

pracovních skupin. Pro koordinaci je také třeba lépe využívat informačních a komunikačních technologií.

14.2.1 SPECIALIZOVANÁ ODDĚLENÍ

- Vzhledem k důležitosti vzájemné spolupráce mezi MPO a MZV je nezbytně nutné zabezpečit co nejvyšší **spolupráci specializovaných oddělení v rámci obou resortů** (v případě MPO se jedná především o Odbor koordinace vztahů k OEÚ a na MZV především OVEMO) a doplnit tak spolupráci na nejvyšší úrovni o aktivní spolupráci na nižší pracovní úrovni. Koordinace činnosti obou odborů zabývajících se zajišťováním vnějších hospodářských vztahů v rámci obou resortů by měla být v kompetenci MZV, dílčí zodpovědnost by však byla ponechána na jednotlivých ministerstev. V současné době tato spolupráce nefunguje příliš uspokojivě, a to především kvůli nejasným kompetencím a přetrvávající rivalitě mezi oběma resorty.⁹⁷
- Výše zmíněná oddělení by měla svoji činnost **úzce koordinovat** s Českými centry, CzechTradem a CzechInvestem, s podnikatelským sektorem, předními odborníky z akademické obce a profesními sdruženími.
- Tato oddělení by **analyzovala informace** přicházející z jednotlivých teritorií a vytvářela by v úzké spolupráci jakousi ekonomicko-politickou syntézu, určenou k popisu současného stavu a predikcím dalšího ekonomicko-politického vývoje daných teritorií. Ta by posléze sloužila příspěvkovým organizacím jako vodítko v určování jejich další **strategie** a umožnila by jim věnovat se výhradně mikroekonomické pomoci, která je v současné době českými podniky nejžádanější.⁹⁸
- Práce těchto oddělení by měla alespoň částečně odstranit úzkou specializaci ostatních ministerských úředníků a nedostatečný zájem o širší souvislosti a navazující činnosti.
- Tato oddělení by též **organizovala obchodní mise**, neboť ty se stávají stále důležitější formou podpory, kterou může stát podnikům poskytnout. Právě v jejich zabezpečování však panuje značná improvizace a nesystematičnost.

14.3 ROLE OSTATNÍCH MINISTERSTEV

Ekonomická diplomacie je průřezová a týká se mnoha sektorů. Zajišťování vnějších ekonomických vztahů proto nelze spojovat pouze s MPO a MZV. Do tohoto procesu je nutné zahrnout i **ministerstva, která byla doposud v této oblasti marginalizována** anebo zcela opomíjena. Jedná se především o Ministerstvo pro místní rozvoj, Ministerstvo kultury nebo Ministerstvo obrany.

Vzájemnou spolupráci těchto resortů v minulosti komplikovaly časté změny kompetencí mezi jednotlivými ministerstvy. Některá ministerstva byla rušena poté co splnila svoji funkci v transformačním procesu, jiná byla vytvořena, aby byla ČR schopna reagovat na výzvy vyplývající z hospodářského vývoje. Takovéto radikální změny ovšem přinášejí nutnost jistého časového přizpůsobení nové situaci, což mnohdy komplikuje žádoucí připravenost jednotlivých resortů zhostit se svých povinností při zajišťování vnějších ekonomických vztahů.

⁹⁷ V této souvislosti je zajímavý například finský model, který pracovníkům MPO a MZV dovoluje vzájemně navštěvovat pracovní porady.

⁹⁸ MacBean, A., at all: *Trade and Transition, Trade Promotion in Transitional Economics*, Frank Cass, London, 2000

Dalším problémem je i rozdílné organizační uspořádání ministerstev komplikující jejich čitelnost a vzájemnou koordinaci.⁹⁹

14.3.1 MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ

Jedním z resortů s nímž by MZV a MPO měly v budoucnu aktivněji spolupracovat je Ministerstvo pro místní rozvoj. Jeho role v oblasti vnějších ekonomických vztahů souvisí především s jeho úlohou v oblasti regionálního rozvoje a při **podpoře cestovního ruchu**, který se stává významnou součástí vnějších ekonomických vztahů

Význam cestovního ruchu spočívá především:

- podílí se na snižování schodku běžného účtu platební bilance
 - vykazuje proexportní účinky
 - je významným zdrojem deviz
- Umožňuje osobní kontakt cizích státních příslušníků s českým prostředím což hraje důležitou roli při rozhodování investorů, kde uplatnit svůj kapitál.

Lze očekávat další růst cestovního ruchu spojený s rostoucí životní úrovní

- nárůst volného času
- touha po sebevzdělání, seberealizaci

O významu cestovního ruchu pro české hospodářství svědčí i údaj z roku 1996 kdy se ČR podílel příjmy ve výši 18,8 mld korun na 18,8% exportu zboží a služeb. Svým celkovým obratem se cestovní ruch v celosvětovém měřítku zařadil na třetí nejvyšší příčku a to za průmysl automobilový a ropný. Na HDP EU se cestovní ruch v roce 1998 podílel zhruba 13,5%.

Přestože se jedná o významnou součást české ekonomiky, i ona trpí mnoha nedostatky projevujícími se především v nedostatečné koordinaci jednotlivých složek odpovědných za její uskutečňování.

14.3.2 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Měl by být vytvořen Národní informační a rezervační systém poskytující okamžité a úplné a věrohodné informace. Jeho výstavba v minulosti narazila především na nedostatek financí a obtížnou komunikaci mezi subjekty odpovědnými za jeho vytvoření.¹⁰⁰
- Je rovněž nutné vyřešit budoucí podobu **financování a investic** plynoucích do cestovního ruchu. Příkladem hodným následování mohou v této souvislosti být některé západoevropské země neomezující podporu cestovního ruchu pouze na financování ze státního rozpočtu.¹⁰¹

⁹⁹ Některé resorty jsou členěny na sekce jiné na divize či úseky.

¹⁰⁰ Stávající situace je tak poznamenána existencí mnoha regionálních informačních subsystémů (např. R.I.S Podkrušnohorské informační centrum) a téměř 250 informačními středisky jejichž zřizovateli jsou místní knihovny, úřady či soukromníci. Zajistit dostatečnou kvalitu a rychlost poskytovaných informací je tak značně komplikované.

14.3.3 MINISTERSTVO KULTURY

Při zajišťování vnějších ekonomických vztahů je zapotřebí účinně využívat nástrojů takzvané **kulturní diplomacie**, neboť právě jí je možno efektivně využívat k **prezentaci České republiky v zahraničí**. K jejímu zabezpečení je zapotřebí úzké spolupráce s Ministerstvem kultury a ostatními organizacemi zabývajícími se tvorbou a propagací české kultury.

14.3.4 MINISTERSTVO OBRANY

Kromě MZV, MPO a MMR by v ekonomické diplomacii ČR mělo hrát svou roli rovněž MO. Vstupem do NATO dne se ČR naskytla šance stát **se prostředníkem mezi východem a západem**. Důraz by se měl klást rovněž na ekonomické výhody, jež ČR členství přináší. „*Český průmysl musí participovat na příležitostech, které se nabízejí v souvislosti se vstupem do NATO. Vláda bude podporovat prosazení účasti českého průmyslu na dodávkách nejen pro vlastní armádu, ale i pro potenciální uspokojení potřeb armád členských zemí NATO. Při nákupu zbrojní techniky ze zahraničí bude důsledně uplatňovat politiku tzv. offsetů*“¹⁰²

- Jako členská země NATO bychom měli poskytovat ve větší míře **poradenské a další služby uchazečům o členství** (zaškolení personálu, speciální výcvik atd.).
- Nabízejí se možnosti **společných cvičení v českých výcvikových prostorech**, a to nejen s členskými státy, ale rovněž v rámci *Partnerství pro mír*. Kromě finančního zajištění části armádních specialistů by se podobná cvičení dala využít k propagaci české vojenské produkce.
- Je zapotřebí větší **propagace kvality naší zbrojní a vojenské produkce**, ČR by měla využívat dobrého jména zejména v zemích bývalého východního bloku a snažit se participovat v dodávkách na přezbrojení jejich armád (propagace modernizované verze T 72, L 159, i lehkých zbraní).
- Mělo by dojít k **zanalyzování přínosu offsetů** pro český zbrojní průmysl v souvislosti s tenderem na dodavatele superpersoniků.

14.4 LIDSKÉ ZDROJE V RÁMCI INSTITUCIONÁLNÍHO ZAJIŠTĚNÍ

Lidské zdroje jsou klíčové v působení ministerstev. Měly by být považovány za hlavní a nejcennější prostředek, protože **zcela zásadním způsobem ovlivňují celkovou úroveň** a účinnost státní správy. Výdaje na státní službu, jak upozorňují studie EU, jsou nemalou, avšak nezbytnou investicí, která se dlouhodobě vyplácí.

Za **negativní** z hlediska lidských zdrojů lze za současné situace považovat:

- V menších ministerstvech existují čtyři stupně řízení (ministr - náměstek - vedoucí odboru - vedoucí oddělení) a ve velkých ministerstvech pět řídicích stupňů (ministr - náměstek - sekční/vrchní ředitel - vedoucí/ředitel odboru - vedoucí oddělení). Základním problémem je **rozdělení rozhodovacích pravomocí** mezi vedoucí pracovníky ministerstva. Z dostupných poznatků vyplývá, že **rozhodovací pravomoc se z 90 % soustřeďuje přibližně u 6 %**

¹⁰¹ Například Island hradí výdaje na cestovní ruch pouze 56% ze státního rozpočtu, 18% hradí národní letecké společnosti profitující na cestovním ruchu a další 4% jsou hrazena asociací místních hotelů a restaurací

¹⁰² *Programové prohlášení vlády*, 1998

pracovníků organizace. Je nutné tento stav kdy rozhodnutí do schválení v konečné podobě prochází několika schvalovacími procesy, co nejvíce minimalizovat.

- Způsob **odměňování** státních úředníků neumožňuje zaměstnávat odborníky špičkové úrovně. Právě uspokojivé vyřešení odměňování zaměstnanců veřejné správy je však jedním z rozhodujících předpokladů její kvality a dalšího rozvoje.
- Příčinou neutěšeného stavu ovšem nejsou jen nízké platy, které jsou zejména pro mladší zaměstnance limitujícím faktorem, ale celkově neuspořádané poměry ve státní službě, které **nezaručují zaměstnancům odborný růst**, služební postup podle definovaných pravidel a jasnou služební perspektivu.
- Současné podmínky zapříčiňují, že pro **nezbytné doplnění a obměnu personální složky** státního aparátu, jejíž odborné a věkové složení není uspokojivé, je bohužel k dispozici jen minimální počet kvalitních uchazečů s odpovídající kvalifikací.

V oblasti **organizace a řízení** ústřední státní správy uvádějí expertní zprávy a respondenti nejčastěji **následující problémy**:

- Nedostatečná orientace ministerstev na výsledek své činnosti,
- nejasné kompetence a odpovědnost jednotlivých stupňů řízení,
- centralizace rozhodování a malé delegování pravomocí, s tím spojená přetíženost vedoucích pracovníků operativní agendou na úkor koncepční práce,
- přílišný vertikální charakter řízení a nedostatečnost horizontální komunikace,
- nedostatečná flexibilita řízení,
- nejednotnost organizačního členění,
- přebujelost organizačních stupňů i organizačních jednotek,
- nejasná odpovědnost za organizační uspořádání.

14.5 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Při provádění ekonomické diplomacie **nelze spoléhat pouze na změny právních norem** a zřizování nebo reorganizaci institucí, a **přítom nedoceňovat výběr pracovníků**, vzdělávání a školení, zajištění potřebných finančních, materiálních a technických prostředků k jejich práci
- Při **výběru pracovníků OEÚ** by měla obě ministerstva úzce spolupracovat. Podmínky přijetí by měly vycházet především z nároků, které budou na diplomata kladeny. Tzn. kupříkladu na obsazení postů obchodních radů by měly být kladeny specifické nároky související s budoucí pracovní náplní těchto diplomatů.
- Systém odměňování musí být takový, aby umožňoval zaměstnávat odborníky dobré úrovně a působil proti korupci. Zaplatit ideálně modelovanou státní službu však dnes žádný stát nedokáže. **Motivační systém** proto musí kombinovat v porovnání se soukromým sektorem nižší

platy s určitými jistotami a výhodami a poskytnutím zajímavého a motivujícího pracovního obsahu a prostředí.¹⁰³

- **Příprava na vyslání diplomatů** do zahraničí by měla doznat značných změn.¹⁰⁴ Mělo by se trvat na dostatečných ekonomických znalostech a obeznámení s prioritami a politikami vlády.

14.6 NEGATIVNÍ TENDENCE OVLIVŇUJÍCÍ ČINNOST MINISTERSTEV

- Organizace ministerstev je stále do značné míry podmíněna politickými hledisky i politickými zájmy.
- Situaci značně komplikovala nevyzrálость české politické scény projevující se v této souvislosti především nedostatečnou komunikací jednotlivých resortů ovládaných různými politickými stranami.
- Další negativní dopad takového stavu lze sledovat i při ovládnutí resortu jednou z politických stran. Nedochozí totiž k výměně pouze na nejvyšších postech ale odchází značné množství personálu spojeného s konkrétní stranou. To samozřejmě negativně ovlivňuje kontinuitu práce ministerstva a v kratším horizontu i jeho výkonnost. V takovéto situaci také často dochází k **obsazování postů na základě politického a nikoli odborného klíče**. Tento fenomén se nejsilněji projevuje u koaličních seskupení, kde jednotlivé resorty rozdělené v rámci distribuce vlivu v koalici hájí spíše stranické zájmy nežli státní zájem.¹⁰⁵
- Důsledkem politického vměšování do zajišťování vnějších ekonomických vztahů je především **jednostranné a nekomplexní řešení problémů** vyžadujících nadresortní a nadsektorový pohled. Nedostatek jasné vize byl neměl být nahrazován pouhým politikařením a nekoncepčními řešeními.

14.6.1 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Je nutné zamezit upřednostňování kritéria politické spolehlivosti před odborností a výkonností, zneužívání státní správy pro cíle vládnoucí strany, rozkladu etických hodnot a správní kultury
- **Politizaci úřednického aparátu ministerstev**, která má své kořeny v minulém režimu, je zapotřebí aktivně předcházet a zamezit tak snahám politických stran o budování pozic uvnitř státní správy.¹⁰⁶
- **Nemělo by docházet k radikálním změnám priorit** s nástupem nové vlády. To ovšem vyžaduje dostatečnou komunikaci mezi vládnoucími a opozičními stranami při formulaci strategií určených k naplňování státních zájmů.
- Je nutné posunout se od ideologizované a politikářské k **věcně podložené politice** což klade zvýšené nároky na strategické rozhodování a řízení.

¹⁰³ Z průzkumů vyplývá, že i ve státní službě patří mezi priority zaměstnanců s motivačním efektem pracovní podmínky a vztahy na pracovišti.

¹⁰⁴ Není třeba se vydávat německou cestou tříměsíčních stáží v exportujících podnicích, na druhou stranu však několika hodinová přednáška o problematice exportu nelze považovat za dostatečnou.

¹⁰⁵ Situace se sice stále lepší, nicméně s koncem jednobarevné vlády ČSSD, které se z pochopitelných důvodů podařilo tomuto vyhnout, je možné opět očekávat podobná nebezpečí.

¹⁰⁶ Čas od času se zdá jakoby česká politická elita dosud nepochopila, že nevhodným ovlivňováním státních úředníků poškozují veřejnou správu a konec konců i sebe sama.

- Problémům spojeným s **resortismem** by měla být věnována důkladná pozornost neboť znemožňují plnohodnotnou spolupráci jednotlivých ministerstev. Právě spolupráce všech zainteresovaných ministerstev se však jeví jako zcela klíčová pro úspěšné fungování multi-dimenzionální ekonomické diplomacie.

14.7 MĚNÍCÍ SE ROLE MINISTERSTEV

- Podobně jako MPO a MZV by se i ostatní resorty měly připravit na **nové podmínky** svého fungování v souvislosti s liberalizací světových trhů a především s budoucím vstupem ČR do EU.
- Měla by být zpracována podrobná **analýza** následků které jednotlivým resortům přinese **členství České republiky v EU**. Je zřejmé že obě ministerstva ztratí některé ze svých pravomocí a budou nucena vykonávat kvalitativně odlišné úkoly.
- Poměr mezi ministerstvy navzájem bude ovlivněn skutečností, že vztahy, které dosud v ČR charakterizujeme jako **mezinárodní** a jsou v působnosti Ministerstva zahraničních věcí, se po vstupu do EU rozdělí na **vztahy vnitro-unijní**, k nimž budou náležet vztahy s ostatními členskými státy EU, a na vztahy z hlediska EU vnější, tj. na vztahy s třetími nečlenskými státy a mezinárodními organizacemi. U vnitro-unijních vztahů v zásadě nebude rozdíl mezi vztahy v rámci ČR a vztahy se subjekty z jiných členských států. V souladu s tímto rozlišením bude nutné uvažovat o novém rozdělení působností mezi Ministerstvo zahraničních věcí a jiných, zejména ekonomických, ministerstev.
- Plné přenesení působnosti MPO v obchodní oblasti se po vstupu do EU projeví v jeho účasti na tvorbě **společné obchodní politiky**. Bude to vyžadovat širokou účast jeho zástupců v komunitárních orgánech různé úrovně od Rady EU a Evropské komise až po různé výbory, pracovní skupiny apod., při přípravě a projednávání právních aktů a různých opatření. To bude vyžadovat, aby zástupci MPO byli v předstihu informováni o stanoviskách jiných členských států; rozšíří se tak nejen mnohostranné styky na půdě EU, ale i styky dvoustranné s ostatními členskými státy EU.
- Přenesení určitých působností při vstupu do EU na **orgány nadnárodní Unie** ovlivní nejen působnosti a činnost našich ministerstev, ale též jejich vztahy s dalšími orgány a mezi ministerstvy navzájem.

14.8 PŘÍSPĚVKOVÉ ORGANIZACE:

Příspěvkové organizace (CzechTrade, CzechInvest, Správa českých center) jednotlivých ministerstev lze označit za významné nástroje kterými stát ovlivňuje naplňování vnitřních jakož i vnějších ekonomických vztahů.

Jednotlivé příspěvkové organizace (MPO a MZV) mají společné koordinační vedení na nejvyšší úrovni, na nižší pracovní úrovni je však vzájemná spolupráce nepříliš uspokojivá.

- Je třeba vymezit vzájemné **pole působnosti** těchto organizací, aby nedocházelo k nežádoucímu zdvojení jejich aktivit (viz kapitola FORMY PROEXPORTNÍ POLITIKY)

- **Právní ukotvení** příspěvkových organizací nedostatečně koresponduje s multidisciplinární povahou jejich aktivit.¹⁰⁷ Plánovaná transformace příspěvkových organizací v organizační složky státu však tyto nedostatky zdá se vyřeší.
- **Vzájemná spolupráce** těchto organizací se jeví jako velmi žádoucí. Nejdůležitější je provázání jejich informačních sítí tak aby z jedné bylo možné vstoupit zároveň na všechny ostatní.¹⁰⁸
- Veškeré **databáze** Českých center, CzechTradu, popř. ČZÚ by měly být **propojeny**, a to on-line.¹⁰⁹ Doposud pro exportéry poskytuje informace řada vládních i soukromých institucí a to zejména formou publikací, což je poměrně nákladné a neefektivní. Problémem zůstává soustředování informací v jednotlivých databázích, ať již v teritoriálních útvarech divize MPO pro vnější ekonomické vztahy a evropskou integraci, v teritoriálních útvarech MZV, v agentuře CzechTrade nebo ve Správě českých center.
- Zajistit aby **informační zdroj** jedné agentury nebyl jen její „výstavní plochou“ soutěžící v návštěvnosti s druhou, ale aby se vzájemně doplňovaly.
- Je třeba dále pracovat na **komercionalizaci služeb**, tak jak je to známé ze zahraničí.¹¹⁰
- Mělo by docházet k dalšímu **posilování spolupráce** mezi jednotlivými příspěvkovými organizacemi a nejrůznějšími subjekty **podnikové samosprávy**.¹¹¹
- Klíčová je **návaznost služeb** těchto organizací na práci ministerstev, neboť vzájemné stanovení úkolů umožní ministerským úředníkům částečně se oprostit se od výkonu každodenní operativy a umožní jim soustředit se na návrhy politik a zákonů a na dohled nad jejich uskutečňováním.
- Při **distribuci informací** by tyto organizace měly využívat co největší množství nosičů.¹¹²
- Příspěvkové organizace by měly navázat úzkou spoluprací s **regionálními subjekty**.

¹⁰⁷ To se projevuje především ve snaze některých resortů vytvářet vlastní příspěvkové organizace nad rámec již existujících, které tím, že jsou zřízeny při určitém ministerstvu, kterému podléhají, nedostatečně koordinují svoji činnost s ostatními resorty. Příkladem může být nedávná snaha Ministerstva zemědělství vytvořit vlastní obdobu agentury CzechInvest, která by se zabývala zajišťováním investicemi do českého zemědělství.

¹⁰⁸ Je třeba plně využívat potenciálu moderních informačních technologií. Není možné aby kupříkladu odkazy na jednotlivá česká centra v zahraničí nebyla dostupná ze serveru www.export.cz skrze interaktivní adresy. (v současné době se po “kliknutí” na příslušné centrum zobrazí jen jeho poštovní adresa)

¹⁰⁹ „Ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo průmyslu a obchodu se zaměří na zdokonalování současných a vytváření nových informačních systémů, které umožní českým podnikům přístup k informacím o obchodních možnostech v zahraničí.“ Koncepce zahraniční politiky.

¹¹⁰ Zpoplatnění některých služeb zaručuje profesionální odvedení práce. Služby těchto organizací tak vyhledají pouze firmy, které o ně budou mít skutečný zájem.

¹¹¹ To se týká především hospodářských komor. Jejich postavení sice není tak silné jak je tomu v některých zahraničních zemích a své místo v hospodářských vztazích teprve hledají, přesto jsou však mnoha podnikateli považovány za velmi významné aktéry při zajišťování vnějších ekonomických vťahů. Podle průzkumů o nich podnikatelé vědí a jsou připraveni jejich služeb využívat. Mezi podnikateli jsou hospodářské komory považovány za důležitý zdroj informací. Navíc disponují poměrně dobrou pověstí na rozdíl od často kritizovaného Svazu průmyslu a obchodu, který bývá podnikateli považován spíše za jakousi domácí lobbystickou skupinu. MacBean, A., at all: *Trade and Transition, Trade Promotion in Transitional Economics*, Frank Class, London, 2000

¹¹² Telefon, tisk, přednášky apod., neboť prozatím není bohužel možné zaměřit se jen na jedno progresivní médium jako kupříkladu internet kvůli jeho malé rozšířenosti. Informace by měly být rovněž distribuovány prostřednictvím odborných časopisů.

- Příspěvkové organizace disponují informacemi o potřebách investorů, o tom co považují za důležité a podle jakých kritérií se rozhodují, zda v příslušné lokalitě investovat či nikoli. To znamená, že by se měly **podílet** alespoň formou konzultací **na zpracování plánů hospodářského rozvoje** a jiných regionálních projektů. Měla by rovněž fungovat užší spolupráce s MMR.
- Rozmístění poboček těchto organizací se řídí především pravděpodobností získání potenciálních klientů v dané lokalitě. OEÚ by jim tedy měly poskytovat **informace o celkovém vývoji jednotlivých teritorií včetně těch momentálně nepříliš zajímavých** a včas je na případné příležitosti upozornit.
- Při stanovování **teritoriálních priorit** by příspěvkové organizace, díky značnému množství informací od konkrétních podnikatelů, kterými disponují, měly mít významné slovo. Priority by kromě jiného měly být stanovovány podle poptávky jednotlivých podniků. Při stanovování priorit je rovněž nutné vzít do úvahy globální vlivy působící na dané území, jakož i vlivy teritoriálně integrační, národní a lokální.
- Při propagaci České republiky v zahraničí by se příslušné organizace neměly omezovat jen na standardní postupy. Česká republika nedisponuje silnou politickou ani ekonomickou pozici, je tedy nutné hledat **alternativní cesty zviditelnění**. Při jejich hledání by se mělo postupovat především kreativně a nápaditě.¹¹³

14.9 ZASTUPITELSKÉ ÚŘADY:

Zastupitelské úřady patří k **nejvýznamnějším nástrojům státní ekonomické diplomacie** především díky svému strategickému postavení a bezprostřednímu styku se zahraničím.

- Právě české ambasády však donedávna trpěly **nedostatky** v řízení ekonomické diplomacie.
- Přestože došlo v posledních letech ke značnému **zlepšení** v práci OEÚ a jednotlivých pracovníků zastupitelských orgánů pověřených zajišťováním vnějších ekonomických vztahů, současnou situaci nelze považovat zdaleka za ideální.
- Tuto situaci lze připsat na vrub již zmiňovanému poměrně unáhlenému **zrušení obchodních zastupitelstev**, jejichž roli se daří jen pozvolna nahrazovat. Jejich představitelé přes všechny své objektivní nedostatky, zapříčiněné často jejich osobními dispozicemi, ale především systémem ve kterém pracovali, disponovali poměrně slušnými znalostmi ekonomie a cizích jazyků, které jsou nezbytným předpokladem úspěšného působení v zahraniční službě.
- Situaci také zkomplikovalo dlouhodobě **odkládané řešení kompetencí** mezi jednotlivými ministerstvy. Po jejich vyjasnění a zjištění, jak důležitá je podpora exportu, bylo nutné se vypořádat s nedostatkem kvalitního personálu, který by měl odpovídající ekonomické a jazykové vzdělání. Takovýchto odborníků bylo a je stále poskrovnu a většinou dávají přednost práci v soukromém sektoru. Získat tyto lidi bylo a stále je komplikováno především omezenými financemi k tomuto určenými.

¹¹³ V této souvislosti bychom mohli kupříkladu následovat příkladu Portugalska, které před časem vytvořilo při ústředí Světové banky, jakousi analytickou skupinu, dávající k dispozici své služby při realizaci projektů v zemích, ke kterým má Portugalsko tradičně blízký vztah. Při propagaci ČR bychom rovněž měli využívat našeho členství v prestižních světových organizacích.

- Především z těchto důvodů docházelo k obsazování důležitých postů nedostatečně **kompetentními pracovníky**. Jejich působení v zahraničí bylo také mnohdy komplikováno ze strany samotných velvyslanců, kteří pracovníky OEÚ využívali k vyřizování politické agendy namísto jejich ekonomických úkolů.
- To vše způsobilo nedostatečnou **podporu podnikatelů** ze strany OEÚ, která je jasně patrná z výsledků výzkumu, který byl proveden v několika exportně orientovaných firmách v roce 1997.¹¹⁴

14.10 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Od roku 1997 došlo k mnoha pozitivním změnám, ale **překonat negativní pověst OEÚ** mezi podnikateli bude vyžadovat značné úsilí, které je ovšem třeba podstoupit, neboť na ambasády se podle zkušeností stále obrací značné množství zahraničních i domácích subjektů s žádostí o pomoc. To je způsobeno především faktem, že specializované instituce jako CzechTrade či CzechInvest nejsou ještě dostatečně známy.
- Jedním z prvořadých úkolů ZÚ by tedy měla být účinná **propagační kampaň** na podporu těchto specializovaných organizací, prováděná všemi dostupnými prostředky.
- **Zkvalitnění práce OEÚ** by se mělo stát jednou z priorit obou ministerstev, neboť podle výše zmíněného průzkumu do jejich služeb, navzdory jejich negativní pověsti, bude vkládat naději stále větší množství českých podnikatelů, kteří jsou si vědomy účinků podobné podpory na základě svých zkušeností s fungováním podobné podpory, které se hojně dostává jejich konkurentům v zahraničí.¹¹⁵
- Mělo by dojít k **vyjasnění kompetencí** a forem spolupráce **mezi ZÚ a příspěvkovými organizacemi** působícími v zahraničí. Konkrétní požadavky zahraničních firem by kupříkladu měly vyřizovat spíše specializované organizace nežli OEÚ, které nemají v ústředí potřebné zázemí pro vyřizování takovýchto poptávek. Proto by je OEÚ měly předávat spíše specializovaným agenturám, ať už jsou v zemi přítomny anebo nikoli. OEÚ tak alespoň odpadne zdlouhavé faxování, zasilání elektronických dopisů a zprostředkovávání jednotlivých kontaktů.
- **Informace** v současné době představují **nejcennější tržní položku**. Informací je k dispozici obrovské množství z mnoha zdrojů. **Podniky ovšem potřebují přesné, aktuální, specializované informace**, které ZÚ může jen těžko poskytovat.
- **Ambasády mají výhodu v přístupu k širokému portfoliu informací**. Disponují strategickými informacemi o podobě místní legislativy, pružnosti ekonomiky, pracovních otázkách, hráčích na trhu a potencionálních politicko-ekonomických scénářích budoucího vývoje. Jsou to informace z první ruky, z různých zdrojů. Pochází většinou od ředitelů velkých podniků, politiků, umělců atd. Jejich úroveň je ovšem pro malé podniky příliš vysoká.

¹¹⁴ MacBean, A., at all: *Trade and Transition, Trade Promotion in Transitional Economics*, Frank Class, London, 2000

¹¹⁵ Poskytování těchto služeb podnikatelé dokonce označili za prioritu číslo dvě, hned za poskytováním finančních podpor. MacBean, A., at all: *Trade and Transition, Trade Promotion in Transitional Economics*, Frank Class, London, 2000

- OEÚ (OR) by se proto měly věnovat především oblastem, kde mohou **nejlépe využít svého potenciálu, diplomatického krytí a ochrany státu**. Tzn. v komunikaci s ekonomicky zaměřenými resorty v dané zemi. Pracovníci OEÚ by měli budovat úzké vztahy s představiteli těchto resortů a sledovat, zda ze strany cizích států nedochází k porušování ekonomických smluv a diskriminaci českých firem. K jejich práci by mělo náležet také navrhování řešení bilaterálních ekonomických vztahů.
- Měly by **sledovat státní zakázky a využívat informačních zdrojů, ke kterým se ostatní subjekty dostávají jen s obtížemi**. Do jejich pracovní náplně by měla patřit snaha o hledání cest k vymáhání mezinárodních pohledávek, sledování celních a jiných bariér při vstupu na místní trhy apod.
 - Ambasády by se rovněž měly **otevřít českým podnikům**, neboť tato praxe, zcela běžná ve vyspělých státech, kde podpora podniku je jednou z priorit všech vlád, se v případě ČR prozatím příliš nevyužívá. Pořádání firemních prezentací na půdě zastupitelských úřadů by se mělo stát samozřejmým doplňkem diplomatické práce v zahraničí.
 - **Prezentace jednotlivých podniků na území ambasad**, za přítomnosti představitelů úřadu, by podobně jako je tomu v zahraničí mohly probíhat **za úplatu**, což by mohlo i blahodárně zapůsobit na značně napjaté rozpočty jednotlivých ambasad.
 - Neomezovat se jen na prezentace podniků a jejich produktů, ale zaměřit se na **propagaci služeb či domácích regionů**.
 - V budoucnu by mělo dojít k alespoň částečnému přemístění jednotlivých organizací působících v zahraničí **pod střechu zastupitelských úřadů**, tak jak je to běžné v zahraničí. Pod jednou střechou neznamena pouze na půdě ambasády ale také kupříkladu v budově ČC. Při výběru lokality by se však měla dávat přednost obchodním ohledům. To však přináší mnohá úskalí, která je ovšem možno řešit; tímto by se podařilo ušetřit značné množství státních prostředků.¹¹⁶
 - Mělo by dojít ke změně **statutu pracovníků příspěvkových organizací** působících v zahraničí.¹¹⁷
- **Je nutné posílit stavy OEÚ**. Za současné ekonomické situace to však bude velmi problematické. Jako neméně významné se proto jeví práce na racionalizaci současného zabezpečení. Je nutné zvážit, zda v některých lokalitách nejsou OEÚ zbytečně přeobsazena (jedná se především o teritoria s nepříliš výkonnou ekonomikou – např. Afrika), zatímco by mohli být využiti tam, kde se jich momentálně nedostává. Takovouto reorganizaci je ovšem nutné provést na základě pečlivé analýzy. Ta by měla poskytnout informace o významu jednotlivých pracovišť a jejich reálném přínosu pro českou ekonomiku.
- Zvláštní **pozornost** by měla být věnována především působení ZÚ v nerozvinutých, autoritářských, nebo **značně kulturně odlišných zemích**, kde by tak OEÚ měly suplovat příspěvkové organizace. Na diplomaty těchto OEÚ budou kladeny zvýšené nároky a měli by proto projít intenzivním školením.

¹¹⁶ Především výběru lokality je nutné věnovat značnou pozornost. Značné komplikace představuje rovněž zvláštní režim, který je nutné na ambasádách dodržovat. Na možnost působení příspěvkových organizací na půdě ZÚ by se mělo myslet již nyní při nákupu vhodných objektů určených k přeměně na nová zastupitelství.

¹¹⁷ Řešením by mohlo být poskytnutí diplomatického statutu těmto pracovníkům, známé ze zahraničí.

14.11 INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ VNĚJŠÍCH EKONOMICKÝCH VZTAHŮ V ZAHRANIČÍ

- Vytváření státních a podpora soukromých institucí zaměřených na **podporu exportu** se od 80. let stává standardním nástrojem podpory domácího hospodářství takřka všech vyspělých států.
- Služby poskytované těmito institucemi jsou světovými organizacemi (WTO, SB, MIMF) považovány za jeden z významných prostředků **stabilizace domácí ekonomiky** a jsou jimi částečně regulovány.
- To přispívá k faktu, že **struktury** určené k zajištění těchto služeb jsou ve **vyspělých zemích takřka totožné**. Rozdíly jsou tak způsobeny především odlišnými podmínkami panujícími v dané zemi, rozdílnými požadavky exportérů a finančními a lidskými zdroji, které mají tyto organizace k dispozici.
- Poskytováním těchto služeb exportérům se zabývá široké spektrum organizací od těch státních, příspěvkových po profesní komory až po soukromé konzultační firmy. Tyto organizace poskytují na základě svých možností široké spektrum služeb lišící se zaměřením kvalitou a především cenou.
- Obecným trendem je **komercializace poskytovaných služeb** a to i v případě státních organizací poskytujících donedávna své služby domácím podnikatelům zdarma. Formy a výše poplatků se značně liší, nicméně převládá názor, že podobné služby by měly být alespoň z části hrazeny jednotlivými podniky. Těm se ovšem zároveň nabízí možnost využít nejrůznějších forem asistence, sloužících k částečnému pokrytí nákladů spojených s těmito službami.¹¹⁸
- Při podpoře vnějších ekonomických vztahů je ze strany státních institucí kladena velká důležitost na **podporu rozvoje lidských zdrojů**. Podnikovému managementu je umožňováno absolvovat mnoho kurzů poskytovaných těmito organizacemi jakožto důležitá součást podpory exportu. Tento trend je založen na předpokladu, že jen důkladně připravený podnikatel je schopen plně využít informací, které jsou mu poskytovány.
- Značná pozornost je věnována celkové **efektivitě poskytovaných služeb**. Výsledky práce jednotlivých agentur určených k podpoře vnějších ekonomických vztahů jsou pečlivě hodnoceny a analyzovány.
- **Zkušenosti** s jejich fungováním jsou však v posledních letech spíše **negativní**. Výhrady směřují především k poskytování informací, které bývají podle názoru odborníků a podnikatelů samotných, často příliš obecné bez dostatečného konkrétního zaměření. Mnohdy trpí značnými nepřesnostmi a jsou zastaralé. To je dáno především strukturou těchto organizací a povahou jejich fungováním.¹¹⁹
- Zdůrazňovány jsou limity v **kvalitě personálu** a objemu **finančních zdrojů** jenž mají tyto organizace k dispozici. Jejich význam je rovněž limitován faktem, že většina firem

¹¹⁸ Podniky se tak učí získávat finance na pokrytí svých výdajů i z jiných zdrojů a šetří za služby spojené s exportem, které by si jinak nemohly dovolit. Peníze které podnik investuje, byť by se díky této asistenci mělo jednat jen o marginální částky, také zlepšují vztah mezi poskytovateli těchto služeb a jednotlivými podniky, které díky vynaloženým prostředkům kladou větší důraz na kvalitu poskytovaných služeb. Státní instituce určené k podpoře exportu díky komercializaci poskytovaných služeb rovněž vykazují zvýšený pocit odpovědnosti vůči svým zákazníkům. Poplatky spojené s poskytováním těchto služeb také nutí podniky využívat jen služby, které opravdu potřebují.

¹¹⁹ Luke, J. „Domestic Institutional Barriers to Increased U. S. Exports“, M. E. Kreinin, 1993

v rozvinutých zemích zná detailně požadavky svých zákazníků je schopna jim dostat bez cizí pomoci. (viz kapitola GLOBALIZACE.)

- Rostoucí nezáměr o služby určené k podpoře exportu je spojován i s možnými obavami podniků majícími **strach z přílišného zasahování státu do jejich obchodních operací**. Tento předpoklad potvrzuje i studie¹²⁰ dokládající obavy manažerů z vnějšího zasahování do obchodních operací a to především z obavy před ztrátou kontroly nad jejich průběhem.¹²¹
- Významné podpory se zahraničním podnikatelům usilujícím o proniknutí na zahraniční trhy dostává ze strany domácích politických elit. **Politici představitelé** jednotlivých států se zaměřují především na **pomoc podnikům skrze účast na obchodních misích** a praktickou podporu při sjednávání větších zakázek. Tyto formy podpory jsou významným doplňkem politické práce většiny politiků a jsou jimi považovány za zcela samozřejmé.
- Z výše uvedených důvodů tedy nelze provést jednoduchý „**institucionální xerox**“ založený na prokazatelně úspěšných uspořádáních. Domácí institucionální zajištění tedy musí vyplývat ze specifických potřeb daného státu a být jim ušito na míru. V zahraničí pak lze hledat jen různé koncepty a konkrétní řešení parciálních problémů.

¹²⁰ Crick, C. and M. Czinkota „*Export Assistance- Another Look at Whether We are Supporting the Best Programmes*“ International Marketing Review, Vol. 12, 1995

¹²¹ Podnikatelé ve vyspělých zemích by tedy z výše uvedených důvodů váhali s využitím jakýchkoli proexportních podpor byť by se jednalo o služby vysoce kvalitní. Výhrady ke službám poskytovaným organizacemi zabývajícími se podporou se ovšem netýkají jen státních organizací ale i těch soukromých, které jsou však k podobným problémům přece jenom méně náchylné.

15. ZÁVĚR

Účelem dokumentu, který byl vypracován Institutem ekonomických studií Univerzity Karlovy, bylo poskytnout obraz současného stavu a problémů ovlivňujících zajišťování vnějších ekonomických vztahů České republiky. Snahou autorů bylo rovněž popsat celosvětové tendence v této oblasti a formulovat závěry, které by mohly posloužit jako podklad pro vypracování koncepce ekonomické dimenze zahraniční politiky České republiky. Vzhledem ke stanovenému účelu a omezeným časovým a personálním možnostem si projekt nekladl za cíl provést podrobný a vyčerpávající rozbor všech aspektů ekonomické diplomacie. Jde tedy o materiál rámcový, nikoliv úplný a detailní. Dokument by měl rovněž jasně odrážet představu, že naplňování vznikající koncepce by mělo představovat dlouhodobý strategický úkol, který by měl být rozhodujícími politickými silami akceptován a aktivně podporován jako jedna z priorit.

Pokud bude tento dokument v budoucnu využit jako inspirační zdroj k podrobnějším diskusím a analýzám, splnil svůj účel.

Koncepce by měla být posouzena a prodiskutována s odborníky z ministerstev, akademické obce a podnikové sféry. V této oblasti autoři doporučují uskutečnění jednoho či dvou kol „kulatých stolů“, kde by byli zastoupeni reprezentanti těchto sfér veřejného života.

Autoři dokumentu se snažili posuzovat jednotlivé body týkající se problematiky vnějších ekonomických vztahů a její dalšího zdokonalování ze tří základních perspektiv:

- Z historické perspektivy (minulý, současný a předpokládaný budoucí vývoj, budoucí potřeby; tradice a silné stránky, negativní dědictví minulosti)
- Z mezinárodní perspektivy (světové trendy, mezinárodní srovnání, výzvy a úkoly spojené s přípravou na členství v EU)
- Z pragmatické perspektivy (současné možnosti a zdroje, vliv politické situace).

Informace obsažené v překládaném dokumentu by autorům "Koncepce ekonomické dimenze zahraniční politiky České republiky" měly umožnit pojmout tuto širokou problematiku koncepčně a komplexně. Měly by rovněž jasně odrážet představu, že naplňování vznikající koncepce by mělo představovat dlouhodobý strategický úkol, který by měl být rozhodujícími politickými silami akceptován a aktivně podporován jako jedna z priorit

16. POUŽITÁ LITERATURA A CITOVANÉ PRAMENY

- [1] Ambler, M., Jones, V., Gacek, P., Stringa, G., Horvath, M.: *The Strategic Impact of European Union Enlargement, The Business View*, PricewaterHouseCoopers
- [2] Benáček V., Kabele J.: *Problémy české veřejné správy a byrokracie – současný stav a nástin řešení*
- [3] Benáček V.: *Adaptabilita české ekonomiky* (SBORNÍK analytických studií pro strategický program sociálního a ekonomického rozvoje České republiky), Rada vlády České republiky pro sociální a ekonomickou strategii, únor 2000
- [4] Benáček, V., Kudrna, Z., Sedláček, T.: „*Konkurenční schopnost české ekonomiky*“ RASES, Praha 2000
- [5] Bohatá, M.: „*The changing patterns of Czech foreign trade*“ CERGE-EI 1993
- [6] Brander, J., Spencer, B.: *Export subsidies and international market share rivalry*, Journal of International Economics 1984.
- [7] Carlia, W., Glyn, A., van Reenen, J.: *Quantifying a Dangerous Obsession Competitiveness and Export Performance in an OECD Panel*, CEPR No.1628, 4/97
- [8] Centre for Cooperation with the Economies in Transition: *Barriers to Trade with the Economies in Transition*, OECD Paris 1994
- [9] *Czech Republic in 1999: Country Profile 2000*, CzechTrade
- [10] Czesaný, S.: „*Česká ekonomika na prahu 21. století: Trendy, kontexty a perspektivy*“ Profess Consulting s.r.o., Praha, 1998
- [11] *Entreprise 2010, A new strategy for the Promotion of Enterprise in Ireland in the 21st century*
- [12] europa.eu.int/ISPO/istka2/docs/NewEconomyReportFinal.pdf
- [13] europa.eu.int/ISPO/istka2/docs/NewEconomyReportFinal.pdf,
- [14] *Export 1999*, Nakladatelství Publish History Praha 1999
- [15] Faini, R., Portes, R. (ed.): *European Union Trade with Eastern Europe: Adjustment and Opportunities*, CEPR 1995
- [16] Foltýn, J.: *Světová hospodářská konjunktura: stav a perspektivy*, Mezinárodní politika 5/2000
- [17] Halpern, L.: *Comparative Advantage and Likely Trade Pattern of the CEECs*
- [18] Hřích, J.: *Obchod se SRN*, , Mezinárodní politika 9/96
- [19] <http://www.europa.eu.int>
- [20] Chlumský J.: *Problémy integrace ČR do globalizované světové ekonomiky (do EU)*
- [21] *International Economic Institutions*, 6th Edition, Kluwer Academic Publishers, 1992
- [22] internetové stránky jednotlivých organizací
- [23] *Ireland – Country report*, The EIU 1998
- [24] Kinoshita Y.: „*R&D and technology spillovers via FDI: Innovation and absorptive capacity*“ CERGE-EI, CEPR and WDI, November 2000

- [25] Kinoshita, Y.: *Technology Spillovers through Foreign Direct Investment*, CERGE-EI, Prague, Czech Republic, December 1998
- [26] *Koncepce národních databází výzkumu a vývoje ČR*, www.msmt.cz
- [27] Kotler, P.: at all: *The Marketing for Nations*, Simon and Schuster Inc Evaston, Illionis
- [28] Koucký J.: *Lidské zdroje*, Sborník Podklad pro Vizi rozvoje České republiky, červen 1998
- [29] Lealy, D., Montagne, C.: *Strategic Trade Policy when Firms Have Different Efficiency Levels*, CEPR No.1549, 1/97
- [30] Lemoine, F.: *Industrial Recovery In Central European Countries: Sectoral Trends, Foreign Trade and Direct Investment*, ACE-Workshop Budapest 1997
- [31] MacBean, A., at all: *Trade and Transition, Trade Promotion in Transitional Economics*, Frank Class, London, 2000
- [32] Mejstřík, M. et al., 1997.: *The privatization process in East-Central Europe: Evolutionary process of Czech privatization*. Kluwer Academic Publishing, Norwell, Massachusetts, USA
- [33] Mejstřík, M., Dvořák, V., Koleček, L. a kol.: „*The Adjustment process of SME in the Czech Republic to the European single market*“, PHARE-ACE project, Praha 2001
- [34] Mejstřík, M., McDermott. 1992: „*The Role of Small Firms in the Industrial Development and Transformation of Czechoslovakia*.“ In: *Small Business Economics*, Reprinted in: Mark Blaug (Series Editor), *The International Library of Critical Writings in Economics*, Edward Elgar Publishing Ltd., Cheltenham, 1994
- [35] Mejstřík, M.: *Makroekonomické a finanční aspekty rozvoje eurozóny*, Finance a úvěr 6/00
- [36] *MSTI database*, OECD 02/1998
- [37] *Názory podnikatelské veřejnosti na situaci spojenou se vstupem ČR do EU 10/2000*, Euro Info Centrum ČR 1999
- [38] Neary, J.: *Pitfalls in the Theory of International Trade Policy*, CEPR No.1740, 1998
- [39] Piggott, J., Cool, M.(ed.): *International Business Economics: A European Perspective 2nd Edition*, Longman 1999
- [40] *Podpora podnikání v České republice*, Ministerstvo průmyslu a obchodu 2000
- [41] *Příprava českých MSP na vstup do jednotného trhu EU*, West Midlands Enterprise Limited 2001
- [42] *Quo Vadis? Czech Republic 2000*, CERGE-EI, Prague, 2000
- [43] Robejšek, P.: *Virtuální peníze a virtuální moc*, Mezinárodní politika 9/97
- [44] Rumiewicz, M.: *Financing International Trade: Strategies for the Future*, Financial Times Finance 1999
- [45] Sanders, Ch.(ed.): *Eastern Europe in Crisis and the Way Out*, MaxMillan 1995
- [46] Schiavone G.: *International Organisations, A Dictionary*, 4th Edition, Macmillan Reference, Ltd, 1997
- [47] Speciální informace ČSOB, Rizika správy akciových společností v ČR, Leden 2000
- [48] Spružina, O.: *Česká agentura na podporu exportu*, Obchod, kontakt, marketing 1/2001

- [49] *Statistika výzkumu a vývoje ČR*, www.msmt.cz
- [50] Stephens, M.: *The Changing Role of Export Credit Agencies*, IMF Washington 1999
- [51] *Stručný průvodce Evropským sociálním fondem pro budoucí členské státy*, European Commission 2000
- [52] Šmejkal, V.: *Evropská Unie: Obtížné uvolňování bariér*, Mezinárodní politika 8/2000
- [53] Šmejkal, V.: *Stát jako Hospodář v globální společnosti informací*, Mezinárodní politika 9/97
- [54] Šmejkal, V.: *Uvnitř CEFTA není všechno O.K.* , Mezinárodní politika 11/98
- [55] *The 1999 Global Competitiveness Report*, Ženeva 1999
- [56] *The 2000 Global Competitiveness Report*, Ženeva 2000
- [57] *The Competitiveness of European Enterprises in the Face of Globalisation – How it Can Be Encouraged*, Commission of the EC, Brussels 1999
- [58] *The Competitiveness of European Enterprises in the Face of Globalisation - How It Can Be Encouraged*; Commission of the European Communities, 1999
- [59] *The strategic Impact of European Union Enlargement*, The Business View, PricewaterhouseCoopers,
- [60] Výroční zpráva ČNB 1999
- [61] World Economic Outlook, IMF 2000
- [62] www.czechtrade.cz
- [63] www.pwcglobal.com/neweurope
- [64] Zamplinerová, A., Benáček, V.: *Foreign Direct Investment in the Czech Republic: Environment, Structure and Efficiency in the manufacturing sector*, January 1997, CERGE-EI; studie založená na průzkumu 4308 podniků.
- [65] Zpráva o zahraniční politice České republiky (od 7/98 – 12/99), ÚMV, Praha, 2000

17. SEZNAM ZKRATEK

AFI	Association for Foreign Investment
AV ČR	Akademie věd ČR
B2B	Business-to-Business
BC-NET	Business Cooperation Network
BIS	Banka pro mezinárodní platby
CE	Certificate of Equivalence
CEE	Central and Eastern Europe
CEFTA	Central European Free Trade Area
CGR	Corporate Governance Risk
ČC	Česká centra
ČEB	Česká exportní banka
ČMZRB	Českomoravská záruční a rozvojová banka
ČNB	Česká národní banka
ČSOB	Československá obchodní banka
ČZÚ	České zastupitelské úřady
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development
EGAP	Exportní garanční a pojišťovací společnost
EK	Evropská komise
EMU	Evropská měnová unie
ERDF	European Regional Development Fund
ESF	European Social Fund
EU	Evropská unie
FAO	Organizace OSN pro výživu a zemědělství
GA ČR	Grantová agentura ČR
GATT	General Agreement on Trade and Tariff
HDP	Hrubý domácí produkt
HK ČR	Hospodářská komora ČR
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development

IDA	Intrnational Development Agency
IFC	Intrnational Financial Corporation
ILO	Mezinárodní organizace práce
MF	Ministerstvo financí
MMF	Mezinárodní měnový fond
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MSP	Malé a střední podniky
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZ	Ministerstvo zemědělství
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OECD	Organizaton for Economic Cooperation and Development
OEÚ	Obchodně-ekonomické úseky
OSN	Organizace spojených národů
OVEMO	Odbor vnějších ekonomických vztahů a mezinárodních organizací
R&D	Research and Development
RASES	Rada vlády pro sociální a ekonomickou strategii
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SB	Světová banka
SF	Strukturální fondy
SPD	Svaz průmyslu a dopravy
TF	Technology Foresight
UNCTAD	Konference OSN o obchodu a rozvoji
UNDP	Rozvojový program OSN
UNIDO	Organizace OSN pro průmyslový rozvoj
VaV	Věda a výzkum
VÚZC	Vyšší územně správní celky
WB	World Bank

WTO

World Trade Organization

ZRHP

Zahraniční rozvojová a humanitární pomoc

18. PŘÍLOHA A

Studie M. Mejstřík, V. Dvořák, L. Koleček a kol.: “*The Adjustment Process of SME in the Czech Republic to the European Single Market*”, která byla provedena v rámci grantu PHARE-ACE, Praha 2001 je tvořena 23 srovnávacími tabulkami, které analyzují připravenost českých podniků na růst konkurenčních tlaků v souvislosti s přistupováním ČR k EU. Tato příloha obsahuje 3 z výše jmenovaných tabulek.

Why has the firm never exported? (max. 3 answers)

- a) does not concern
- b) no adequate connections**
- c) insufficient knowledge of EU regulations
- d) language barrier
- e) sufficient demand on domestic markets**
- f) no demand on foreign markets
- g) insufficient quality of product
- h) too strong competition on foreign markets
- i) no information about foreign markets**
- j) insufficient production capacity
- k) lack of good will (I do not want to be exporter)
- l) macroeconomic policy is not advantageous for exporters
- m) firm does not fulfil European standards
- n) other (what?).....
- o) no answer

	Food	Cloth	Wood	Plastics	IT	Total
a)	8/ 21%	3/ 7%	0	1/ 4%	6/ 9%	18/9%
b)	5/ 13%	6/ 13%	3/ 13%	2/ 8%	11/17%	27/14%
c)	1/ 3%	2/ 4%	0	0	3/ 5%	6/3%
d)	1/ 3%	2/ 4%	2/ 8%	0	8/ 13%	13/7%
e)	8/ 21%	3/ 7%	4/ 17%	0	8/ 13%	23/12%
f)	2/ 5%	2/ 4%	1/ 4%	1/ 4%	3/ 5%	9/5%
g)	0	0	0	0	0	0
h)	0	0	0	0	2/ 3%	2/1%
i)	3/ 8%	1/ 2%	3/13%	0	5/ 8%	12/6%
j)	2/ 5%	2/ 4%	1/ 4%	0	1/ 2%	6/3%
k)	0	0	1/ 4%	2/ 8%	1/ 2%	4/2%
l)	2/ 5%	0	1/ 4%	0	0	3/2%
m)	1/ 3%	0	0	0	0	1/1%

n)	5/ 13%	2/ 4%	0	3/ 13%	6/ 9%	16/8%
o)	15/38%	29/64%	17/71%	18/78%	30/47%	109/56%
Total	39	45	24	23	64	195/100%

Why has the firm stopped exporting? (max. 2 answers)

- a) does not concern
- b) there was not demand for firm product
- c) product was too expensive
- d) the quality of product was insufficient
- e) the competition on the foreign market was too strong
- f) the cost of export were too high
- g) governmental policy towards exporters badly changed
- h) firm lost partner on foreign market
- i) too complicate export procedures (bureaucracy)**
- j) other (what?).....
- k) no answer

	Food	Cloth	Wood	Plastics	IT	Total
a)	2/ 5%	2/ 4%	0	2/ 9%	1/ 2%	7/4%
b)	0	0	0	0	1/ 2%	1/1%
c)	0	1/ 2%	1/ 4%	0	0	2/1%
d)	0	0	0	0	0	0
e)	0	1/ 2%	0	1/ 4%	1/ 2%	3/2%
f)	1/ 3%	2/ 4%	1/ 4%	0	0	4/2%
g)	1/ 3%	0	0	0	0	1/1%
h)	0	2/ 4%	0	1/ 4%	4/ 6%	7/4%
i)	3/ 8%	1/ 2%	2/ 8%	1/ 4%	2/ 3%	9/5%
j)	2/ 5%	3/ 7%	2/ 8%	0	2/ 3%	9/5%
k)	33/85%	37/82%	20/83%	19/83%	56/88%	165/85%
Total	39	45	24	23	64	195/100%

What markets are you going to export/increase export?

- a) eastern markets (previous USSR countries without baltic republics)
- b) other countries of Middle-Eastern Europe including baltic republics
- c) European Union**
- d) Other countries
- e) no answer

	Food	Cloth	Wood	Plastics	IT	Total
a)	4/ 10%	6/ 13%	1/ 4%	4/ 17%	9/ 14%	24/12%
b)	8/ 21%	8/ 18%	4/ 17%	8/ 35%	24/38%	52/27%
c)	14/36%	29/64%	12/50%	15/65%	38/59%	108/55%
d)	1/ 3%	3/ 7%	4/ 17%	0	12/19%	20/10%
e)	18/46%	13/29%	9/ 38%	7/ 30%	14/22%	61/31%
Total	39	45	24	23	64	195/100%

19. PŘÍLOHA B

Organizace IMD se již několik let detailně zabývá problematikou konkurenceschopnosti. Ve svých analýzách vychází z téměř 300 kritérií. Na 500 stránkách popisuje klíčové informace ze 49 světových ekonomik. Pokouší se zodpovědět na otázky typu „Why are some countries so competitive?“, „What is holding others back?“, „Which governments provide the most attractive environment?“, „Where is the best location for your business?“

Většina informací je poskytována za úplat. V této příloze jsou však použité pouze veřejně dostupné informace:

Konkurenceschopnost investičního prostředí - umístění ČR v letech 94 - 98

Rok	Umístění
1994	39.
1995	39.
1996	34.
1997	35.
1998	38.
1999	41.
2000	37.

Konkurenceschopnost ČR - IMD Ranking

- 29. místo na světě v roce 1998 (34. místo za rok 1996) při měření stupně internacionalizace ekonomiky
- 28. místo v roce 1998 z hlediska rozvoje lidských zdrojů
- 27. místo na světě v roce 1998 (posun z 35. místa v roce 1996) z hlediska existující infrastruktury

Následuje podrobná tabulka pořadí ČR z 46 zkoumaných zemí.¹²²

	1994	1995	1996	1997
Vnější ek. Vztahy				
Atraktivnost	37	35	33	34
Agresivita	37	39	34	34
Finance	37	39	33	35
Infrastruktura	41	40	35	29
Management	42	42	39	42
Veda a technologie	35	44	43	44
Lidské zdroje a pru	30	28	28	24

¹²² Czesaný, S.: „Česká ekonomika na prahu 21. století: Trendy, kontexty a perspektivy“ Profess Consulting s.r.o., Praha, 1998

20. PŘÍLOHA C

V rámci publikace MacBean, A., at all: *Trade and Transition, Trade Promotion in Transitional Economics*, byl proveden detailní průzkum názorů české podnikatelské sféry na využívání podpůrných exportních služeb. Na základě zkušeností s malou návratností akademických dotazníků byla autory průzkumu použita forma rozhovoru. Do výzkumu bylo zahrnuto široké spektrum firem. Dotazováni byli představitelé podniků zabývajících se těžkým strojírenstvím ale také malí a střední podnikatelé. Firmy byly vybrány z rozsáhlého seznamu podniků exportujících značnou část svých produktů. Byly vybrány podniky z okolí měst Praha a Brno, u kterých lze předpokládat jisté povědomí o existujících službách a ochota těchto služeb aktivně využívat.

Výše zmíněný průzkum pochází z roku 1997. Přestože je tím hodnota průzkumu poněkud devalvována, lze ho považovat za důležitý zdroj informací sloužících k označení služeb, které čeští podnikatelé považují za nejvýznamnější. Zarážející je ovšem fakt, že od roku 1997 nevznikl žádný podobný dokument, který by umožnil zhodnocení státní proexportní politiky a navrhl kroky k jejímu případnému zlepšení. Jeho vypracování se jeví jako velmi důležité. Zpracováním takového průzkumu by měla být pověřena některá z oddělení MPO či MZV, anebo by měl být vypracován nezávislým týmem odborníků. V této souvislosti lze uvažovat o prohloubení již navázané spolupráce MZV s akademickou obcí (viz kapitola Příloha D - Možnost rozšíření zadání).

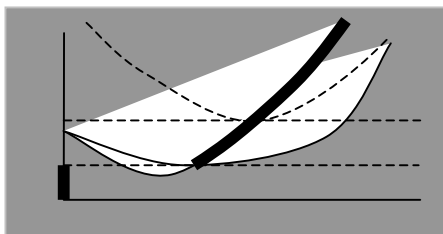
	21 Manufactures			13 Trading Companies		
	Used	Help	No Help	Used	Help	No Help
Export Credit Guaranteed (EGAP)	7	2	5	10	7	3
Credit CZ. E. B	4	1	3	5	4	1
Commercial Bank	2	2		3	3	
Commercial section of Embassy	8	2	6			
CzechTrade-Infocentrum	3	1		3	2	1
Economic Chambers	9	7	2			
Trade Faires-support	9	9		4	4	
Trade Faires-self-financed	5					
Phare support for Intl. Standards	2	2				
Training for export-subsidised	1	1				
Training for export-self-financed	3	3				
No help sought from gov. instit.			2			
No help sought from ec. Chambers			2			

	Services wanted by 21 manufactures firms
Credit Guarantee or Insurance	8
Beter quality service from OEU	8
Access to export credits	7
Access to pre-production finance	4
Well-led trade missions	3

21. PŘÍLOHA D - MOŽNOST ROZŠÍŘENÍ ZADÁNÍ

Vzhledem k rozsahu předkládaného materiálu by bylo vhodné některé jeho pasáže podrobněji rozpracovat. V tomto smyslu nabízí tým autorů další možnou spolupráci, a to zejména v těchto oblastech:

- Vypracování **priorit** ekonomických aktivit jednotlivých zastupitelských úřadů.
- **Provedení průzkumu mezi českými podnikateli** ohledně informovanosti a využívání nabízených prostředků vládní podpory exportu. Z daného průzkumu bude zřejmé, o jaké služby je mezi podnikateli zájem a jaká je kvalita poskytování těchto služeb.
- **Podrobná analýza obchodně-ekonomické činnosti zahraničních ambasad na našem území.** Země s dlouhou tradicí ekonomické diplomacie mají své osvědčené metody, které mohou sloužit jako inspirační zdroj české ekonomické diplomacie.
- **Rozbor možností spolupráce s privátním sektorem,** například využívání prostor ČZÚ k obchodním prezentacím na komerční bázi, jak je to běžné všude ve světě.
- Autorský tým IES FSV UK nabízí v průběhu vzniku koncepce poskytnutí odborné podpory a dalších podrobnějších informací. V tomto ohledu může nabídnout zprostředkování pozvání předních (českých i zahraničních) odborníků na daná témata.
- Nabídka **prezentace** této studie či jejích dílčích aspektů na vybraných diskusních či vzdělávacích akcích příslušných ministerstev.
- Podrobnější rozpracování jednotlivých částí předkládané studie dle požadavků zadavatele.

Dosud vyšlo :

- 1. Michal Mejstřík :Správa velkých akciových společností: Teorie a česká praxe*
- 2. Michal Mejstřík: Threats and Opportunities for SMEs of Joining the Single European Market: Czech Republic Country Report*

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd,
Institut ekonomických studií [UK FSV – IES] Praha 1, Opletalova 26.

E-mail : IES@Mbox.FSV.CUNI.CZ
http://IES.FSV.cuni.cz

